

Polgár Ernő
AZ ISZLÁM VILÁG TITKAI

A világ kultúrái

1. A kultúrák eredete és ősképei

Bevezetés a mítoszok és a szimbólumok világába

2. Kleopátra vitorlása

3. Az iszlám világ titkai

POLGÁR ERNŐ

AZ ISZLÁM VILÁG
TITKAI

3BT KIADÓ

© Polgár Ernő, 2007

© Fotók: Polgár Ernő

A borítón: Polgár Ernő: „Színek és fények Marokkóban
(Meknes, a marokkói Versailles romjai)” c. fotója

A kötetet a szerző fotóival illusztráltuk

A Koránból vett sorokat
– a Korán 1923. évi kairói kiadás szövegéből –
Simon Róbert fordításában idéztük

ISBN 978963 8713278

3BT KIADÓ

Felelős kiadó: Burány Tamás

Készült

a 3BT műhelyében, Budapest

Telefon: 420-9427

E-mail: burany@enternet.hu

A könyv megrendelhető a kiadónál is

In memoriam

Germanus Gyula
Goldziher Ignác
Vámbéry Ármin

PROLÓGUS

*

A ti istenetek egyedüli isten. Nincs isten, csak ő, a könyörületes, az irgalmas. (2:163)

*

Óceániától Afrikáig, Ázsiától Európáig utazgatva találkoztam az ember teremtette kultúra csodáival, s nyilvánvalóvá vált, hogy az Ó- és Újtestamentumi könyvek, a Korán szúrái és Buddha szútrái olvastán az elvetemült gazember lett, és az is, hogy az ember elindult az emberré válás útján. S hogy „nehéz az emberré levés” – tapasztalta már Buddha is, mert az ember elkövette mindazt, amit csak elkövethetett: felemelőt és gyalázatot.

A kereszténység európai hagyományaitól távol Indiában, Kínában és Távol-Keleten bepillantottam a bráhmanizmus, a buddhizmus, a kínai univerzizmus gyakorlatába, s amikor először elolvastam a Koránt: az élmény hatalmába kerített. Átkeltem a Vöröstengeteren, mezopotámiai, babiloni tájakon jártam a sivatagokban, beduin oázisokban, berberek, tueregek között. Indiai, indonéz, maláj, ceyloni, egyiptomi, szíriai, marokkói és más utazások után Iránba is eljutottam.

S a mohamed-i iszlám ragyogása vett körül mindenütt.

Anatólián keresztül az iráni határövezetbe érkeztünk, csak a Hold és az Ararát hóborította csúcsa fehérlett: előttünk a bibliai táj, Noé és az özönvíz történetének levegője vett körül bennünket.

– Miért utaznak Iránba? – nézett csadort viselő feleségemre a perzsa bevándorlási tisztviselő.

– Turisták vagyunk – feleltem.

Kézításkámat nyitotta ki, a magyar nyelvű Koránt emelte ki, s érdeklődéssel nézett rám.

– Maguk ezt olvassák?

– Igen, uram. Számos iszlám országot meglátogattunk már.

– Üdvözlöm Önöket az Iráni Iszlám Köztársaságban – mondta melegséget árasztva felénk.

Mi ez az érzés, a mohamed-i iszlám – egymilliárd muzulmán számára?

A kérdésre kerestem a választ, az előző két évtizedben, ahol csak megfordultam, az iszlám világban.

I. ÁTKELÉS A VÖRÖS-TENGEREN

*

Ez az írás, amelyhez nem férhet kétség: útmutatás az istenfélők számára, akik hisznek abban, ami rejtve van előttük, elvégzik az istentiszteletet, s adakoznak abból, amivel elláttuk őket (2:2,3)

*

Spanyolország déli csücskén – Gibraltár: Angliához tartozó város-állam. Sziklára és a szikla köré épült. Repülőterének tengerre nyúló kifutópályájára egymás után ereszkednek le a repülőgépek Londonból, Madridból, Tangerből, Rómából és New Yorkból. Parányi London élményét adja a város a sétálónak, szállodákkal, melyeknek felső szintjén nyitott úszómedencék helyezkednek el: golfpályákkal, yachklubokkal, áruházakkal és éttermekkel.

Az iszlám múltat idézi a középkori mór kastély megmaradt falainak látványa, s felemelő érzés a szikla csúcsáról nézni: hogyan találkozik a Gibraltári-szorosban az Atlanti-óceán a Földközi-tengerrel. Hajók sorjáznak a marokkói partok irányába: Tanger felé, Casablancába.

– Alkothatott ehhez foghatót más, mint Allah? – kérdezte egy szaudi turista, miközben fotókat készítettem, s a teremtsérről kezdtünk beszélgetni. A Korán (2:29) tanúsága szerint: „Ő az, aki teremtettenek mindazt, ami a földön van, aztán az ég felé fordult, és hét égbolttá formálta azt. Ő minden dolog tudója.”

A békés természetű majmok etetése itt az egyik legkedveltebb szórakozása a turistáknak. Szaudi beszélgetőtársam gyermekei is ezt teszik, s a majmok láttán biztosra vehető, hogy még jó ideig az angolok kezén marad a város, hiszen egy régi mondás szerint:

amíg a majmok szabadon élnek a sziklákon, addig Gibraltár az angoloké marad.

A szaudi orvos gyermekeiben gyönyörködve idézte a sorokat a Koránból: „Azt mondtuk: Ó, Ádám! Lakozzál a feleségeddel együtt a Paradicsomban, és egyetek annak gyümölcseiből amennyit szemetek és szátok megkíván, ahol csak akartok. Ám ne közeledjete ehhez a fához, különben a gonoszokhoz fogtok tartozni. És botlásra készítette őket a Sátán, és kiűzte őket abból az állapotból, amelyben leledztek. És mi így szoltunk: Induljatok lefelé a Paradicsomból a földre! Legyetek egymás ellenségei és legyen egy ideig a földön a szálláshelyetek, s mindaz, ami az élethez szükséges. És Ádám ezután a vigasztalás szavait kapta urától. Allah megnyihült iránta; bizony ő kiengesztelő, a könyörületes. Azt mondtuk: Induljatok mindannyian innen a Paradicsomból lefelé a földre! És ha később útmutatás érkezik majd tőlem, azoknak, akik követik azt, nem kell félniök és nem fognak szomorkodni.” (2:35-38)

Utazásom következő öt napján az óceánjáró, melyen kadét voltam, az Európa, Ázsia és Afrika partjai között elterülő Földközi-tengert szelte át.

Hajónk későn este érkezett Port Saidba. Kereskedők szálltak fel, kiterített szőnyegekben kínálták portékáikat. Kabinom ablaka alá egyiptomi képeslapárus telepedett. Amikor eljött az ideje, arccal Mekka felé imaszőnyegére térdelt, s szertartásszerűen imádkozni kezdett. „Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében”, kezdte a Korán első szúrájával, melyet A megnyitó névvel neveznek. Majd eképpen folytatta: „Dicsőség Allahnak, a teremtmények urának, a könyörületesnek és az irgalmasnak, aki az ítélet Napját uralja! Néked szolgálunk és hozzád fordulunk segítségért. Vezess minket az egyenes úton, azoknak az útján, akik iránt kegyesnek mutatkoztál, s ne azokén, akiket haragvásod sújt, sem a tévelygőkén!” (1:2-7)

Átkeltünk a Szuezi-csatornán. A csatornából kiérve a Vörös-tenger iszonyú hősege fogadott. A mindent kiszárító, kegyetlenül forró, ciklonáris vihar, a kamszin megkeseríti a hajósok életét. A levegő magas páratartalma még elviselhetetlenebbé teszi ezt a

forróságot. A tengervíz hőmérséklete, a tengerjáró úszómedencéjében: harmincöt fok!

Tőlünk jobbra az egyiptomi partvidék, s beljebb az óegyiptomi Luxor, balra pedig Szaud-Arábia partjai, beljebb Mekka és Medina. Jeruzsálemet, Betlehemet, a jordániai Petrát átszelő szélességi köröket már magunk mögött hagytuk. Keresztények, zsidók, muzulmánok számára egyaránt múltat idéző, és elmélkedésre készítő térsége ez a kerek világnak. A kereskedő Mekka felé fordítja tekintetét, ahol Mohamed született. A Korán idézi: „Mohamed csupán egy küldött. Már előtte is eltávoztak a küldöttek az élők sorából. Vajon, ha természetes halállal meghalna, vagy a harc során megölnék őt, akkor eltántorodnátok a hitetekről? Aki eltántorodik, az nem lesz semmiben sem Allah ártalmára. Ám Allah megjutalmazza azokat, akik hálásak néki.” (3:144)

– A Korán mindenben eligazítja az embert? – kérdeztem.

Igennel felelt a következőképpen: „Írás ez, amelyet leküldtünk. Kövessétek hát és legyetek istenfélők! Talán könnyöretre letek.” (6:155)

Kémlelem a vizet, s megelevenedik képzeletemben Mózes második könyvéből a bibliai jelenet, amikor keleti szél támadt, kétfelé vált a Vörös-tenger, Izrael fiai a vízoszlopok között menekültek a szárazzá vált tengerfenéken Egyiptomból. Mózesről a Korán is említést tesz: „Adtuk hajdan Mózesnek az írást és más prófétákat küldtünk utána. Nyilvánvaló bizonyítékokat adtunk Jézusnak, Mária fiának és megerősítettük őt a Szentlélekkel. Ti zsidók, vajon valahányszor egy próféta olyasvalamit hozott nektek, ami nem volt ínyetekre, akkor felfuvalkodtatok, s egyeseket hazugsággal vádoltatok, másokat pedig megöltetek?” (2:87)

Jézus halálra ítélésére gondol? – tettem fel a kérdést.

Egyetértés után az istenfélő kereskedő hozzátette: „Jézus olyan Allah előtt, mint Ádám. Porból teremtette őt, majd azt mondta néki: „Legyél!” – és lett” (3:59)

A Vörös-tenger tele van korallzátonyokkal. Apály idején láthatóak is, s a hajósoktól állandó figyelmet követelnek. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy tengerészcadét beosztásomban

nem kell a kormánynál szolgálatot teljesítenem. A vörös-tengeri átkelést a lebegő sivatagi por is nehezíti, éjjel a látási viszonyokat csökkentti.

Két csónakkal kora reggel indult maroknyi expedíciónk korallozni az etióp partoknál. Ekkor léptem először Cousteau kapitány Calupso hajójának fedélzetére. Cousteau tudása, felkészültsége páratlan volt, mesélt arról, hogy a gallok már korallokkal díszítették sisakjaikat, fegyvereiket. A korallszedés mesterségét sokszor ma is korallkereszt segítségével végzik. Fából készült uszályszerkezet ez, amelyet végighúznak a korallmezőkön. Az eljárás következtében a Földközi-tengerből majdnem teljesen eltűntek az évszázadok során nőtt vastag korallfák.

A korallok növényyszerű külsejük ellenére parányi állatok. Hogy milyen csodálatos teljesítményre képesek, arról a Dolomitok tanúskodnak. Az Alpok e mészkőképződményei nem egyebek, mint szétmállott korallzátonyok. A korallok fehér és színes bimbói és virágai a tekervényes forgókarok korona és csillag alakú nyúlványai, és a korallok élő szervezeteihez tartoznak. Ha kezünkkel érintjük őket: visszahúzódnak.

Kisebb sérüléseket, karcolásokat szereztem, a sebek lassan gyógyultak. Fáradtan tértem vissza a hajóra, mely azonnal fel is szedte a horgonyt, s indult tovább, áthaladt a „gyász kapuján”, a Bab el-Mandeb-szoroson, a Vörös-tenger déli kijáróján az Indiai-óceán felé.

A parancsnoki hídtól jobbra fekvő ókori Abesszínia (ma Etiópia, Szomália területén) és Sába királynő birodalmának (ma Jemen) balra elterülő partjai észrevétlenül tűntek el a horizont mögött.

Búcsút intettem a Calupsonak, nem sejtettem, hogy még a fedélzetére léphetek, Cousteau kapitány elé, a Csendes-óceániai szigetvilágban, s azt sem, hogy egyszer Cousteau int majd búcsút a világnak.

S már soha többé nem járja a tengereket!

Az Indiai-óceánon hat nap, hat éj után feltűnedeztek Ceylon (Sri Lanka) partjainál Colombo kikötőjének fényei.

Hosszú hajóút után nincs felszabadultabb érzés az első partra-lépésnél. A tengerész először kéjesen lépked, úgy érzi: olyan biztosan áll a lábán, mintha Atlasz lenne, s nem ő jár a földön, hanem lábaival támasztja azt. És kilométereket gyalogol, s amikor már úgy érzi, hogy kezd inogni a lába alatt a föld: a szárazföld is végtelen tengerré változik számára.

II. FELLAHOK A NÍLUS PARTJÁN

*

*Nincs kényszer a vallásban! Immár látván lát-
szik az igaz út különbsége a tévelygéstől. Aki
megtagadja a bálványokat és hisz Allahban, az
szilárd fogantyúba kapaszkodik, amely nem
szakad el. Allah mindent hall és mindent tud.
(2:256)*

*

A nap forrón süt a tájra, s mint a núbiai sivatag a szudáni határ-
szélen, egybefüggő homokmező lenne egész Egyiptom földje, ha a
Nílus nem éltetné. Már az ótestamentumi Ábrahám idejében írott
törvényekkel és törvényes kormányzattal rendelkező ókori egyip-
tomiak a föld első civilizált népei közé tartoztak, akik között sok-
szor menedéket leltek a zsidók: maga a kisded Jézus is, akit Mária
és József menekített Egyiptom földjére, miután Heródes parancs-
ba adta katonáinak, hogy Judea tartományban minden zsidó kis-
gyermeket öljenek meg. A Korán második szúrájában találhatjuk:
„Izrael fiai! Emlékezzetek kegyességemre, melyet irántatok tanúsí-
tottam, és gondoljatok arra, hogy mindenki mással szemben tite-
ket részesítettelek előnyben!” (2:47) Majd verssorok után követke-
zik: „Emlékezzetek arra, amikor megmentettünk benneteket Fáraó
embereitől, akik gonosz kínzással sújtottak benneteket, elvágták
fiaitok torkát és csak asszonyaitokat hagyták életben! Súlyos pró-
batétel volt ebben számotokra Uratok részéről. / Emlékezzetek
arra, amikor elválasztottuk számotokra a tengert, megmentettünk
benneteket és vízbe fullasztottuk Fáraó embereit a szemetek láttá-
ra!” (2:49, 50)

A Nílus áldásos módon minden évben árad, s az ismétlődő
áradás előnti a partokat, bő üledéket rak le a növények számára,

majd visszahúzódik. A hihetetlenül termékeny völgy a Nílus két oldalán folyamatos gazdálkodást tesz lehetővé Egyiptom lakossága négyötödének, a földművelő fellahoknak. Bő terméstől roskadozó datolyapálmák árnyékában tevecsordák látványa tárul a szemünk elé, banánültetvények, kukorica- és gabonatáblák között számárháton közlekedő fellahok. Az öntözés és a napsütés hatására olyan gyorsan nőnek a növények, hogy a fellah állandóan szánt a hagyományos ökörrrel vagy bivallyal, vagy éppen a termést gyűjti be. Ekéje hosszú fatörzsből készül, keskeny vége pedig vasalt. A talaj évente többszöri betakarítást tesz lehetővé: a fellah természetű lóhere, a birszem, amivel állatait eteti, egy hónapon belül kizöldül. Gyakran egyszerűbb az állatokat a mezőre terelni, mint a növényeket begyűjteni. A fellah hosszú ruhájában, kis kerek sapkát viselve szánt: vékony alkata, napbarnította arca, magas arcscsontja bennem a Korán alakjait idézte fel. Az asszonyok a folyóparton mossák ruháikat, pálmalevéllal fedett házaik egyszerűségéből a szűrák hangulata árad.

A Nílus mentén virágzó városok fejlődtek és fejlődnek, bennük ragyogó templomok, szobrok, emlékművek, vésett kőtáblák, arany- és ezüstberakásoktól csillogó obeliszkok (égbe törő gránit-oszlopok). Az egymást követő uralkodók tovább szépítették a városokat. Ötezer-négyszáz évvel ezelőtt már két erős királyság fejlődött ki: Alsó-Egyiptom, a Nílus-deltában, és Felső-Egyiptomban délen, a Nílus völgyében. Narmer vagy más néven Ménész, Felső-Egyiptom királya meghódította Alsó-Egyiptomot, és az egész országot uralma alá vonta. Manethón óegyiptomi történész, országa történelmét Ménésztől a hódító macedón Nagy Sándorig, harminc dinasztiára, azaz királyi családra osztotta. Az újabb kori történészek ezeket Ó-, Közép és Újbirodalom néven csoportosították. Az Óbirodalom fővárosa Memphisz volt, magas fokon állt a művészet és az építészet. Ebben az időben épültek óriási munkával az uralkodó fáraók gazdagságát és hatalmát jelképező piramisok. Mentuhotep, Théba – a mai Luxor környéke – királya tudta egye-síteni újra Egyiptomot, s az úgynevezett Középbirodalom ideje nevezhető a legsikeresebbnek, a művészetek tekintetében a legvi-

rágzóbb időszaknak. Az Újbirodalomban ismét Théba lett a birodalom fővárosa. 1922-ben világgraszoló szenzációnak számított a hír, hogy Howard Carter és Lord Carnavon régészek a Théba melletti Királyok völgyében megtalálták Tutanhamon épségben maradt sírját. Tutanhamon színarany halotti maszkja, a gyermek fáraó sértetlen sírjában talált és a kairói Egyiptom Múzeumban őrzött felbecsülhetetlen kincsek mutatták meg a világnak, hogy a fáraókat milyen hihetetlen gazdagság vette körül. (A sírrablók ugyanis majdnem minden sírt kifosztottak az évezredek során. A kátránytól átítatott múmiák örleményéből gyógyszerek készültek vagy fűtőanyagul szolgáltak gőzmozdonyok kazánjaiban és másutt.)

Felfoghatatlan cselekedetek voltak ezek, bűnök, melyek a régészet számára pótolhatatlan veszteségeket eredményeztek. Pedig a Korán sorai is kinyilatkoztatják: „Ha elkerülitek a súlyos bűnöket, amelyek tilalmasak nektek, akkor feledést borítunk rossz cselekedeteitekre és megtisztelő menetben viszünk be benneteket a Paradicsomba.” (4:31)

Számos isten létezett a fáraókorban. Ré, aki önmagából keletkezett, Napisten volt, majd Amon-Ré néven államisten lett. Fia, Ozirisz, Egyiptom királya volt, míg meg nem gyilkolta testvére, Széth, aki testét földarabolta, és szétszórta Egyiptomban. Ozirisz feltámadt, felesége és nővére, Ízisz jóvoltából, akitől később Hórusz született, a föld ura. Ozirisz, az alvilág istene és a halottak bírása lett. Vallási szertartások során a papok állati maszkot öltöttek, ha isteneket személyesítettek meg. Az istenek ugyanis nemcsak emberi, hanem valamelyik madár vagy más állat jellegzetességeivel is rendelkeztek. Anubiszt, a halottak istenét a sakál gyorsasága, Hóruszt a sólyom éles szeme jellemezte.

Az ókori ember számára az élet nem fejeződött be a test halálával. Bonyolult temetési szokások és szertartások biztosították, hogy élete folytatódjék. A múmia – a halott bebalzsamozott teste e hit legismertebb megnyilvánulása. A balzsamozást ötezer éven át gyakorolták és ismerték. A mumifikálást az egyik megoldás szerint úgy végezték, hogy az agyvelőt görbe vassal vették ki az orron

keresztül, hogy az arc ne sérüljön meg. Egy oldali bevágáson át eltávolították a zsigereket. A testüreget mirhával és más illatos anyagokkal töltötték meg, majd összevarrták, és hetven napon át nátronban tartották. Ezután gondosan megmosták és gumival bekent vékony vászonszalagokkal körütekerték.

A halálról, a földi élet utáni létről a Korán is említést tesz: „Egyetlen próféta sem képes arra, hogy a zsákmányból eltulajdonítson egy részt a felosztás előtt. Aki jogtalanul eltulajdonít, az magával hozza a Feltámadás Napján azt, amit eltulajdonított. Minden lélek megkapja akkor illendő fizetségét azért, amit földi életében szerzett és bizonyosan nem szenvednek jogtalanságot. / Minden lélek megízleli a halált. Illendő fizetségetek azonban majd a Feltámadás Napján kapjátok meg. Akik távol tartanak a Pokol tüzétől s a Paradicsomba vezetnek be, az diadalt aratott. Az evilági élet csupán csalóka holmi.” (3:161, 185)

Az iszlám, a mohamedán hit a mai egyiptomi élet fontos eleme. Kairóban az Al Azhar-mecset, a gazdagon díszített Mohamed Ali-mecset építészeti remekművek. A tizenötmillió nyüzsgő, zajos fővárosban a múlt csöndes méltóságát és hangulatát idézik fel. „És amikor a Koránt hirdetik, hallgassatok oda és legyetek csendben! Talán könyörületre leltek.” – idézhetjük itt a hetedik szúra kétszáznegyedik sorát.

Nilus! Nincs a világon még egy folyó, amely ennyi érdekességet kínálna és híre ennyire romantikus lenne. Húsz éve még csak néhány sétahajó közlekedett a bárkák között. Napjainkban Kairótól Asszuánig közel háromszáz úszó szálloda közlekedik a Níluson. Útközben Luxor az ókori Egyiptom történetének leggazdagabb kincsestára. Itt állt Théba, az egykori főváros. Luxor és Karnak templomait a világ legnagyobb építményei közé sorolják. Közéleben a Királyok Völgye fekszik. Karnak a luxori templomtól három és fél kilométerre található, az itt látható Amon-templom volt a legnagyobb. A lenyűgöző luxori és karnaki templomegyüttessel szemben, a Nílus túloldalán, hatalmas nagy területen fekszik a „halottak városa” és a Királyok völgye. Asszuán a nílusi

hajózás legdélibb állomása, a világ legnagyobb gátja mögött a Nasszer-tó, amely délen Szudánban folytatódik.

S ez itt már a núbiaiak földje. A Núbiai-sivatag forró, száraz klímája pedig már Fekete-Afrika levegőjét árasztja. Középkorú felukkás – kis vitorlason a Níluson utast szállító núbiai vagy egyiptomi – reggeli imáját mormolja: „Allah átlát a türelmeseken, az igazakon, az állhatatosokon, az alamizsnálkodókon, s azokon, akik hajnalhasadáskor az ő bocsánataért könyörögnek.” (3:17)

Asszuán és Luxor Nílus parti sétányain szinte mindig nyüzsgő az élet, a kikötött sétahajók utasai, turisták, helybéliek és feluccások korzóznak a fák lombjai alatt. Mint más iszlám országban, itt is gyakran megfigyelhető, hogy fiúk, fiatal férfiak kézenfogva sétálgatnak. Ha nem ismernénk szokásaikat, azt hihetnénk, hogy természetellenes kapcsolatokat látunk. A Korán útmutatása egyértelmű a homoszexualitással kapcsolatban: „És ha közületek férfiak közül követnek el ketten paráznaságot, akkor büntessétek meg őket! Ám ha megbánást tanúsítanak, és megjavulnak, akkor hagyjátok őket bántatlanul! Allah a kiengesztelődő, a könyörületes.” (4:16)

Núbiai fiatalember díszes feluccájára hívja fel a sétálók figyelmét. A nílusi vitorlázást nagyon olcsón megszámolná, minden pénzt megfogna most: mielőbb nőülni szeretne, elfojthatatlan benne már a vágy, mondja. „Az asszonyaitok szántóföld nektek. Menjetek szántóföldekre, ahogyan csak akartok! Küldjétek előre jócselekedeteket lelketek számára és féljétek Allahot! Tudnotok kell, hogy egyszer majd találkoztok vele. Te pedig, ó Mohamed, hozz jó hírt a hívők számára!” – idéződik fel itt a Korán (2:223)

Az asszuáni bazárban kereskedő fohászkodik Allahhoz. Aznap még nem adott el semmit, vevőt remél: „Allah nem terhel meg senkit sem súlyosabb teherrel, mint aminek elviselésére képes. Mindenkinek az lesz a számláján, amit magának szerzett. Urunk! Ne tégy ránk olyan súlyos terhet, mint amelyet azokra tettél, akik mielőttünk éltek! Urunk! Ne terhelj meg minket olyasvalamivel, amire elégtelen a mi erőnk! Légy velünk elnéző, bocsáss meg és

irgalmazz nekünk! Te vagy a mi gyámolítónk. Segíts minket a hitetlenek népe ellen!” (2:286)

Megvárjuk imája befejezését, s örömeire Korán-olvasó állványt vásárolunk nála feleségem kívánságára. Vendégszerető gesztusként olcsó pénztárcát ad emlékül ajándékba, amit egy nálam lévő gáztöltésű öngyújtóval tudok viszonzni. Üdítővel és hellyel is kínál bennünket. A pénztárcában, mutatja, Korán-idézetek vannak, arra kérem, olvassa el őket: „Ti hívők! Adakozzatok azokból a becses dolgokból, amiket szereztetek, és azokból, amelyeket kisarjasztotunk nektek a földből! És ne keressétek ki mindabból a rosszat, hogy azt adjátok alamizsna gyanánt, amit saját magatoknak sem vennétek el, csak úgy, ha behunyjátok a szemeteket. Tudnotok kell, hogy Allah nem szorul másra és felmagasztalt. / Az igazi jámborságot mindaddig nem éritek el, amíg nem adakoztok olyasvalamiből, amit szerettek. Bármit is adakoztok, Allahnak tudomása van arról.” (2:267, 3:92)

A déli órákban árnyékban is negyvenöt fok van, sok-sok liter hideg ásványvíz sem hűti le igazán az embert, s ha a távoli Afrika belsejéből a Nílus életet adó vize nem csordogálna évezredek óta – gondolom egy pálmafa alatt üldögélve –, itt a sivatagi homok borítana be minden élő és élettelen.

A művészien illusztrált Korán-tartót nézegetjük, a fatáblákra festett sorokat böngésszük: „Aki jóra valóan cselekszik, az a maga hasznára teszi, és aki rosszat tesz, az a maga kárára cselekszik. A te Urad nem igazságtalan a szolgáljaival szemben” – olvashatóak jól a sorok. (41-46)

A Nílus felől enyhe szellő érkezik, simogatja arcunkat.

III.

AZ EUFRÁTESZ MENTÉN

*

Ti emberek! Féljétek Uratokat, aki egyetlen személyből teremtett benneteket, akiből megteremtette a párját s kettőjükből számos férfit és nőt sokasított. Féljétek Allahot, akinek nevében szoktátok egymást megkérni valamire, és féljétek a vérrokonságot! Allah a ti őrzőtök. (4:1)

*

Ha egy filmproducer hozzám fordulna azzal az elképzeléssel, hogy jó szerep kellene Charles Bronson, Stallone, Schwarzenegger, Michael York, Telly Savalas és még mások számára, s nagyon sok pénzből temérdek sok pénzt szeretne csinálni, és Oscar-díjakat is biztosan kiérdemelni: felhívnám a figyelmét Szíriára, az Eufrátesz menti ősi civilizációkra, a tizenkétezer éves múltra, a mezopotámiai, babilóniai, föníciai, egyiptomi, hettita, görög, arameus, perzsa, mongol, ókori római, bizánci és arab hódítások meglévő emlékeire, az ugariti, mari, dura europoszi és palmyrai letűnt városállamok maradványaira, de nem utoljára forgatókönyvet ajánlanék számára, melynek helyszíne Crac des Chevalier lenne, a világ legnagyobb és a mai napig eredeti állapotában magasodó keresztes lovagok vára.

Hagytak-e más emléket a keresztes hadjáratok?

II. Orbán pápa 1095-ben a keresztény uralkodókat és népeket hívja, hogy hódítsák vissza Palesztinát, a kereszténység bölcsőjét a szeldzsuk töröktől. A Szentföldre ezután évszázadokon keresztül egész Európából jártak a keresztesek, de még itt, útközben, kipróbálták fegyvereiket, ahol csak tudták: s öldösték a zsidókat. Olasz kereskedővárosok vállalták az áthajózásukat, ellátásukat és a kereskedőtelepek létesítését.

Genova, Velence! Ha gazdagságotok titkait egyszer elmondánátok!

A keresztesek elfoglalták Jeruzsálemet, megalapították a jeruzsálemi királyságot, meghódították Palesztínát és Szíriát.

Mégis minden elveszett. A negyedik hadjárat már el sem jutott a Szentföldre. Mohóságuk azért űzte őket: Jeruzsálem helyett Konstantinápolyt vették be.

Keresztények keresztények ellen. S már nem lehetett megállni.

Gyermekeket vonultattak fel Jeruzsálem ellen, akik ezerszámba pusztultak el már útközben, a többi idegen földön fogdosták össze és rabszolgának adták el.

Hérodotosz úgy vélte: „Nincs nép, amelynél az adott szónak nagyobb becsülete lenne, mint az arabnál” Európai utódainak magatartására jellemző, hogy az egyház hosszú ideig eretnekségként kezelte az iszlámot, Mohamedben árulót látott, aki meghamisította Krisztus üzenetét. Voltaire és Montesquieu az arabokat tolvaj, haramia, rabló népnek mondták. Luther véleménye: „a muszlimok kövér és mocskos disznók, akik azt sem tudják miért élnek, sem azt, miben hisznek”. Petrarca, Renan, Balsac, Maupassant és számosan szítják még a gyűlöletet. Kant másképpen vélekedett: „az arab a keleti emberek legnemesebbje... vendégszerető, nemes lelkű és őszinte”.

Csak a második vatikáni zsinat ismerte el hivatalosan, mondta ki: az iszlám teljes értékű önálló vallás: az igaz istent imádja, az igaz utat követi erkölcs és törvényei által. S Allah nem más, mint az „istent jelentő arab szó, amint az iszlám is az, és azt jelenti: „isten akarátának való teljes alávetettség”.

Szinte évezrednyi időt ugrottunk előre: térjünk most vissza a keresztes lovagok várához. Homsz város emíre emelt várat itt eredetileg, majd a keresztesek foglalták el ezt a kurd erődöt, s elképzelhetjük azokat a vad középkori jeleneteket, melyek eredményeképpen a kereszteseké lett az erőd. A magaslat hadászati jelentőségét felismerve új citadellát építettek a lovagok, s a vár a legjelentősebb, legerősebb, négyezer embert befogadó, vízárokkal

körülvelt városerődítmény lett, melyet a mai látogató gyalogosan legalább háromórás bolyongással tud bejárni.

S megelevenednek a középkori figurák, a harcias lovagok, dacolva az idővel épen maradtak: a kőhajító szerkezetek, a várbörtön kazamatái, a templomok, az ebédlők, a lóistállók, a bástyák, a lőrések, a víztárolók, a közlekedőfolyosók, a belső várudvarok, még az illemhelyek is.

Itt éltek képzeletbeli hőseink, a hódító keresztes lovagok százhatvankét éven át, s portyáztak messzi területekre a sivatagban, mely semmit sem változott azóta.

Letűnt kultúrák tárgyi maradványait tartósítja a homok, az ugariti első ábécét, a rómaiak építette Palmyra oázisváros antik falait, temetőit, oszlopsorait. A színház teljes épségében tündököl az ötvenfokos forróságban.

Monumentális csaták színtere ez a beduinok, arab törzsek és a lovagok számára.

Palmyra évezredek óta a sivatagi kereskedőútvonalak fontos oázisa, a mai jordániai Petra oázisvárosa említhető mellette. Palmyrában évente megrendezik a sivatagi fesztivált, melyre felvonulnak a beduinok gazdagon vértezett tevéikkel, lefedett arcú asszonyaik felbecsülhetetlen értékű ékszerekkel.

Deir ez-Zor város aranyműveseinek utcájában száz métereken keresztül ékszerüzletek sokaságában annyi aranyat láttam, hogy meg is jegyeztem:

– A beduinok innen fél kézzel kifizetnék államadósságukat!

A kirakatokban ezrével függenek a súlyos, széles arany karperecek, hatszáz dolláros árukból következtethetünk az ékszerek súlyára.

S ahol ennyi az ékszer, ott keresletnek is lennie kell!

A nap bármely szakában használható „asszalám alejkum” üdvözlést mély tisztelettel viszonzozzák. Írja is a Korán: „Ha illendő köszöntéssel köszöntenek benneteket, akkor még szebben köszönjete vissza, vagy úgy viszonzozátok, ahogyan titeket üdvözöltek! Allah minden dolgot számonkér.” (4:86)

A beduinok esküvőjükre kilószámra vásárolnak aranyat jövődöbelijüknek. Akadnak, akik adósságba kényszerülnek, akik köl-

csönt vesznek fel. Ám ezeket az ügyleteket, az uzsorát a Korán sorai szabályozzák: „Akik uzsorát habzsolnak, úgy támadnak fel majdan, mint az, akit a Sátán földresújtott az érintésével. Ez lesz a büntetésük azért, mert azt mondják: „Az adásvétel ugyanolyan, mint az uzsora.” Allah azonban megengedte az adásvételt, ám megtiltotta az uzsorát. Aki intést kap Urától és véget vet annak, ami megtiltatott neki, annak maradjon meg az, ami a tiltás előtt történt. A végső döntés felőle Allah kezében van. Akik azonban a tilalom után visszatérnek az uzsora habzsolásához, azoknak a tűz lesz osztályrészük és benne égnék örökké. / Ti hívők! Ha meghatározott időre adóssági ügyletet bonyolítotok le egymás között, akkor foglaljátok azt írásba! Készítsen írást arról egy írnok a jelenlététekben úgy, ahogy a méltányosság megköveteli! Nem vonakodhat egy írnok sem, hogy írást készítsen, úgy, ahogyan azt Allah megtanította neki! Írnia kell! Az diktáljon, akit az adósság terhel, és félje Allahot, az Ő Urát, s ne próbáljon lefaragni semmit sem az összegből! Ha az adós elmebeteg, vagy gyámoltalan, vagy nem képes diktálni, akkor ügyeinek gyámolítója diktáljon úgy, ahogyan a méltányosság megköveteli. Felnőtt férfiatok közül két tanút kérjétek föl tanúságtételre! Ha nem lenne két férfi, akkor legyen egy férfi és két nő, olyanok, akiket alkalmasnak találtak tanúnak – hogyha a két női tanú közül az egyik hibázik, akkor a másik emlékeztesse őt a valóságos helyzetre! A tanúk pedig nem vonakodhatnak, ha tanúságtételre szólítják fel őket! Ne tartsátok méltóságon alulinak azt, hogy írásba foglaljátok az adósság összegét, lett légyen az kevés, avagy sok, egészen a határidőig bezáróan! Így méltányosabban jártok el Allah szemében, megelőlegezitek a tanúságtételt és a leginkább biztosítjátok azt, hogy ne támadjanak kétségeitek. Ha azonban olyan portékáról van szó, amely éppen ott van, és egymás közt forgatjátok, akkor nem követtek el vétséget, ha nem foglaljátok azt írásba. Ám ha adásvételt bonyolítotok egymás között, akkor hívjátok tanúkat! Nem szabad zaklatni sem az írnokot, sem a tanút. Ha így teszték, akkor kihágást követtek el. Féljétek Allahot! Allah tanít benneteket, s ő minden dolog tudója.” (2:275, 282)

A beduin nők, már amennyit arcukból véletlenül látni, vonzó külsejű, semita karakterű szépségek. A damaszkuszi Omajjad-mecsetben, ahol Keresztelő Szent János sírját is őrzik, az európaiaknak is csadort kell viselniük: s őket így szebbnek láttam. Mialatt feleségem is csadort ölt magára, sétálgatok a mecset belső kerengőjében, s elhaladok az istentisztelet előtti tisztálkodást végző hívek előtt. A leírtak szerint: „Ti hívők! Ne közelítsetek az istentisztelethez ittasan, hanem várjatok, amíg tudjátok, hogy mit mondtok! És ne közelítsetek a magömléstől tisztátalanul sem, amíg nem mosakodtatok meg – kivéve, ha csak éppen áthaladtok az úton! Ha betegek vagytok, vagy utaztok, vagy valamelyikőtök az illemhelyről jön, vagy asszonyokat illettetek és nem letek vizet, akkor folyamodjatok tiszta homokhoz és dörzsöljétek meg azzal az arcotokat és a kezeteiket: Allah elnéző és megbocsátó.” (4:43)

Lovagjaink is bizonyára belebonyolódtak afféle kalandokba, melyekben csadort viselő hölgyek szerelméért mindenre képesek voltak. A lovagok harciassága csak fokozódott, amikor írástudó papjaik azt hirdették, hogy a muzulmánok szerint Jézust nem is feszítették keresztre, s Jézus maga Allah küldötte volt: „Az Írás birtokosai azt kívánják tőled, hogy küldetésed bizonyosságául küldess le nekik egy írást az égből. Mózesről hajdan ennél nagyobbat kívántak, amikor azt mondták neki: Mutasd meg nekünk Allahot szemmel láthatóan!” És istentelenségükért mennykő sújtotta őket. Aztán elővették az aranyborjút – miután nyilvánvaló bizonyítékokat kaptak. Ám mi elnéztük ezt és nyilvánvaló hatalmat adtunk Mózesnek. / És fölemeltük följük a Sínai hegyet a velük kötött egyezés zálogául és azt mondtuk nekik: „Lépjetek be a kapun, boruljatok földre!” És azt mondtuk nekik: „Ne hágjátok át a sabbatra vonatkozó parancsodat!” És erős egyezséget kötöttünk velük. / És mivel megszegették az egyezésüket, nem hittek Allah jeleiben, jogtalanul megölték a prófétákat, és azt mondták: „A szívünk körülmételetlen” – de nem, Allah lepecsételte azt nekik a hitetlenségükért, és ezért hisznek oly kevésbé –/ és mivel hitetlenek és Máriát szörnyű gyalázkodással illették, / és mivel azt mondták. „Megöltük Jézust, a Messiást, Mária fiát, Allah küldöttét” –

holott valójában nem ölték meg őt és nem feszítették keresztre, hanem valaki más tétetett nekik Jézushoz hasonlóvá és azt ölték meg. Akik Jézust illetően összekülönböztek, azok kétségben vannak felőle. Nincs tudomásunk róla, csupán vélekedésüket követik. Bizonyosan nem ölték meg őt, / ellenkezőleg, Allah magához emelte őt. Allah hatalmas és bölcs.” (4:153-158)

A lovagok a sivatag déli részére is elkalandoztak, az Eufrátesz menti hatezer éves Mari királyság területére, talán ők is találtak a homokban pihenő, ember nagyságú mari szobrokat, a város zsinagógájából, szentélyeiből emlékeket.

Valójában e században találták meg e város maradványait, beduinok halottjukat temették, s egyszer csak a világ ámulatát kiváltó mari király szoborportréját lelték meg. Körüljártuk a romokat a sivatagi hőségben, kíváncsiorogtunk az országútig, ahol integetésünkre egy mikrobusz állt meg, s vett fel bennünket. Az utasok hellyel és jegelt vízzel kínáltak bennünket, s csak ezután fogtam fel: mi is történhetett volna velünk néhány órán belül a tűző napon, ha segítség nem érkezik.

A helyzetre vonatkoztatható Korán-sorokat csak ezt követően értettem meg: „És ha egy pogány védelmet kér tőled, akkor nyújts neki védelmet, hogy meghallgassa Allah szavát! Azután juttasd el őt biztonságos helyre! Azért tedd ezt, mivel olyan nép ez, amelynek nincs tudása!” (9:6)

A damaszkuszi régészeti múzeum egyedülálló gyűjteménye, de a néprajzié is tökéletesen be tudja mutatni e régmúlt korok kellékeit, jelmezeit, maszkjait.

Vállalkozó kedvű beduinok az éj leple alatt igen tehetséges régészek, hihetetlen értékű sok ezer éves kincseket képesek kiásni, és még ügyesebben gyűjtőknek bagóért továbbadni.

Palmyra ókori római romvárost körülvevő oázisban vizesárvokban csordogál a víz, s eljut mindenki kertjébe. A datolyapálmák árnyékában szőnyegen heverészünk, teát kortyolgatunk, kísérlünk a földből előkerült régi pénzeket, római leleteket kínál megvételre. Az imaidő elérkeztével kísérlünk Mekka irányába teríteni le imaszőnyegét és imádkozni kezd. A datolyafüzérektől roskadó pálmák

jókora levelei most mintha egy mecset boltíves mennyezetévé változtak volna: „Allah az, aki széthasítja a magszemet és a datolya magvát, hogy csírázhassanak. Ő hozza a világra az élő a halottból, s halottat az élőből. Íme, ez Allah! Hogyan fordultok el tőle? / Ő hasítja szét az eget hajnalhasadásra. Ő jelölte ki az éjszakát pihenésre, s a Napot és a Holdat az időszámításra. Ez mind az Ő elrendelése: a hatalmasé, a mindentudóé. / Ő az, aki elhelyezte néktek a csillagokat, hogy megtaláljátok általuk a helyes irányt a szárazföld és a tenger sötétjében. Világosan megmagyaráztuk a jeleket azoknak az embereknek, akiknek tudásuk van. / Ő az, aki vizet küld le az égből. És mi minden dolog bimbózását indítjuk el azzal. Abból aztán zöld hajtásokat sarjasztunk. És a pálmafák hímporából mélyen lecsüngő datolyafürtök teremnek. És a vízzel szőlőskerteket sorjáztattunk és olajfákat és gránátalmafákat, amelyek gyümölcsei hasonlítanak és különböznek egymástól. Ám nézd meg – amikor gyümölcsöt hoznak – a gyümölcsüket és az érésüket! Bizony jelek vannak ezekben azok számára, akik hisznek.” (6:95-97, 99)

A rekkenő hőséggel dacoló datolyapálmák és érésnek indult gyümölcseinek látványa valóban valami istentől valót árasztanak ebben a végtelen homoktengerben.

Lovagjaink, ha nem is vértzetben, talán teaárusnak álcázva magukat: kimozdultak erődítményükből. Dézsmálták a termő datolyapálmákat, lovagoltak a homokdűnéken, megfigyelték a hamai vízemelő kerekek működését, szemlélődtek a szűk, ősi, városi utcácskákon, megtámadták a karavánokat vagy azok őket... egy szóval nem is lehetett ez olyan unalmas.

Mindaddig, amíg 1271-ben egy mameluk szultán – Omar Sharif kiváló alakítása lehetne – seregei élén kapuról kapura, toronyról toronyra harcolva el nem foglalta a várat.

S a tenger felől, Tartusz kikötőjéből sem érkezett már erősítés.

A naplemente is mutatta, hogy egy korszak ezen az ősi földön ismét leáldozott.

A karavánok azóta is békésen haladnak, kivéve amikor nem.

IV. BERBEREK A SZAHARÁBAN

*

*Ti emberek! A Korán által immár világos bizonyíték jött el hozzátok Uratoktól. És mi nyilvánvaló fényességet küldtünk le nektek.
(4:174)*

*

A legnyugatibb Kelet országa: Maghreb el Aksza. Ez volt a régmúlt időkben Marokkó neve, jelentése. Afrika legnyugatibb részén: oázisok, a Szahara, a sivatagban évezredek kultúrák maradványai, az Atlasz hófödte sziklás hegyvonulatai, az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger gyönyörű partvidékei tárulnak elénk.

Ha sorra járjuk a mohamedán világ hagyományait őrző településeit, szinte az Ezeregyéjszaka meséi kelnek életre előttünk. Tanger, Casablanca, Rabat, Marrakech keleti romantikája. Marrakech kapui és bástyái mögötti romok mesebeli paloták nyomairól tanúskodnak, a nagy mecsete pedig tökéletes arányaival, gazdag díszítésével az iszlám építőművészet gyöngyszeme. Északkeleten Fez városa az iszlám hagyományok hű őre, ősi egyeteme ma is a mohamedán világ szellemi központja. Parányi könyvecskéből, melyet itt vettem az egyetem környékén, olvasom a Korán-sorokat: „Azokat, akik hitetlenek, súlyos büntetéssel büntetem meg az evilágon és a túlvilágon. És nem lesz majd, aki segítene nekik. / Akik azonban hisznek és jótetteket cselekszenek, azoknak Allah a nekik járó teljes fizetségüket adja meg. Allah nem szereti az istentelenekeket. / Ezt hirdetjük neked ó próféta, a versekből (jelekből) és a bölcs intésből.” (3:56.58)

Marokkó útjait, településeit erődítmények, kasbák öltöztetik jellegzetes mezbe: Marrakecht tizenöt, Meknést huszonöt kilométeres fal övezi. A falakon kapuk vezetnek a belső, védett részekbe.

A diadalívekre emlékeztető kapukat domborművek és színes zománcherakások díszítik. Minden régebbi település központja az Óváros, a Medina, s ezzel az ősi elnevezéssel illetik ma a legtöbb város régi városnegyedét. Egy másik megőrzött és visszatérő elnevezés a Mellah: a régi városok zsidónegyede.

A városok elképzelhetetlenek a bazárnegyedek, a szukok nélkül. Szőnyegek, agyagedények, festett és megmunkált bőrtárgyak, réz- és vastálak, kancsók sokasága s minden más: arany, ezüst s mi szemnek-szájnak tetszetős, megtalálható a szukokban.

S eleven élet, nyüzsgő emberáradat mindenütt!

Olvasható is a Koránban: „A hívők közül azok, akik tétlenül otthon maradnak – kivéve azokat, akiknek valami testi károsodásuk van – nem egyenlőek azokkal, akik Allah útján hadakoznak javaikkal és személyükkel hadakozókat egy fokkal magasabbra emelte az otthon ülőknél. Allah minden hívőnek megígérte a legjobbat. Ám az Allah útján hadakozókat nagy fizetéssel tüntette ki az otthonmaradókkal szemben: / rendfokozatokkal, amelyeket majdan a Paradicsomban tőle kapnak, és megbocsátással és irgalommal. Allah megbocsátó és kegyes.” (4:95-96)

Marokkó területén talált leletek tanúsága szerint már a kőkorszakszakban élt ember Afrika e részén.

A szilarajzokat ránk hagyó, különböző mediterrán típusok keverékének tekinthető emberek voltak a mai berberek elődei.

A régészek a legújabb feltárások szerint az i.e. VII. század körüli időre teszik a föníciai, majd az azt követő görög és karthágói gyarmatalapításokat. A karthágói birodalom összeomlásával kezdődik a mai marokkói állam történelme. A Mauretániai királyság berber törzsek laza szövetsége volt, s Caligula császársága idején római uralom alá került. Az ország belsejében élő berber törzsek azonban mindvégig megőrizték függetlenségüket és önállóságukat.

640-ben kezdődött meg az arabok és az iszlám terjeszkedése. A virágzó Fez városába érkezett Ali kalifa és Fatima – Mohamed próféta lánya – és gyermeke, Moulay Idrisz, akit vezérré választottak, és megkezdte munkálkodását a királyság létrehozásán. Ő volt az első uralkodó, akit az egységes Marokkó létrehozásának gon-

dolata foglalkoztatott. Utóda Harun al Rasid kalifa volt, akinek idejében születtek, és a hagyomány szerint részben róla szólnak, vele kapcsolatosak az Ezeregyéjszaka meséi.

A VIII. századtól kezdve Spanyolországban új elnevezést kezdtek használni az arabokra. A római időkben latinul Mauretania lakóit maurinak, azaz mauretániabelieknek nevezték. A szóból alakult ki a „mór” elnevezés, amely származási területre utal.

A Fatimidák – Ali és Fatima leszármazottai – a IX. század végén uralmuk alá hajtották az Atlanti-óceántól Egyiptomig terjedő területeket, és kairói székhellyel kalifátust alapítottak. Uralmuk alatt Marokkó a nagy birodalom egyik részévé vált.

Marokkóban mind a mai napig a legmagasabb rangot nem a vagyon biztosítja, hanem az: ha a család vissza tudja vezetni származását Fatimáig.

Juszuf ben Tachfin 1085-ben Spanyolországba is átkelt az iszlám erősítésére. A keresztény hadakat messze Északra űzte. A jelentős városok közül csak Valenciából nem tudta kiszorítani őket: ezt Cid, a spanyolok legendás hőse védelmezte. Corneille színdarabban dolgozta fel az eseményeket.

Számos uralkodóház követte egymást a marokkói területeken. Két jelentős szultán nevét kell említenünk. Ők: Moulay er-Rachid (1666-1672) és testvére, Moulay Ismail (1672-1727). Az utóbbi ötvenöt éves uralkodása alatt kemény kézzel gyakorolta hatalmát. Tizenötezer fős, az ország területén kívül toborzott „fekete gárdája” az akkori világban mindenütt ismert volt. Magával egyenrangú uralkodónak csak a Napkirályt, XIV. Lajost ismerte el. Moulay Ismail Meknest tette meg az ország fővárosává, ahol roppant jövedelméből monumentális épületeket hozott létre: a marokkói Versailles-t.

Francia és spanyol uralom után Marokkó 1958-ban teljesen helyreállította önállóságát. V. Mohamed a szultáni rangot felcserélte a királyi címmel, s azóta Marokkó királyság. II. Hasszán király 1961-ben, V. Mohamed halála után átvette az ország vezetését. 1997-ben új parlamenti rendszer keretében Marokkóban először választhatták meg közvetlenül a képviselőházat. II. Hasszán politi-

kai reformja még nem teremtett valódi ellenzékiiséget... Az óvatos nyitás dilemmája leginkább az iszlámistákat érinti.

Ugyancsak a választások évében a Marokkóba ékelt két spanyol város: Ceuta és Mellila feletti fél évezredes spanyol uralmat ünnepelték Madridban, miközben Rabat a területek visszaszerzését szeretné elérni. A két városban – ahová több komphajó is közlekedik Dél-Spanyolországból – ettől még zavartalan az élet: virágzik a turizmus, a csempészet és a kábítószer kereskedelem.

Hírek szerint amíg Spanyolország vissza nem szerzi a jelenleg – szintén történelmi hódítás következményeként – Nagy-Britanniához tartozó Gibraltárt, addig nem tárgyalnak Ceuta és Mellila ügyéről.

Marokkóban arabok, berberek, franciák és spanyolok élnek. Államvallás az iszlám. Ősi vallás Marokkóban a zsidó. Már a római időkben voltak zsidó bevándorlók. Ezek a berber törzsekhez csatlakoztak, és utódaik, a berber zsidók a mai napig is Marokkóban élnek. Egyikük Marrakechben a fojtogató hőségben jéghideg kólával vendégelt meg bennünket.

Köszönet érte!

A berberetek építészetének jellegzetes alkotásai a kasbák, erődszerű építmények, melyek családközösségek, néha ötven vagy több család által létrehozott épületek, melyek földszintjén az istálló, az első emeleten az élelmiszert, fegyvereket, kincseket befogadó termek, felettük pedig a lakóhelyiségek helyezkedtek el.

Szűk sikátorokban félelem kerítheti hatalmába az embert, ami gyorsan múló, oktalan érzés, s a látogató rádöbben, hogy csupán az történt, hogy a jelenből a múltba érkezett: ősi falak és hagyományok közé, ahol senki nem tör életére. S szorongásai elmúltával a csodálat és a megnyugvás költözik a lelkébe. Írja a Korán: „Egy hívőnek sem szabad megölnie egy másik hívőt – kivéve ha tévedésből teszi. Aki egy hívőt tévedésből megöl, annak föl kell szabadítani egy hívő rabszolgát és vérdíjat kell fizetnie az áldozat családjának – kivéve, ha az utóbbi elegendőnek mutatkozik. Ha az áldozat egy – veletek – ellenséges néphez tartozik, de hívő, akkor föl kell szabadítani egy hívő rabszolgát, de vérdíjat nem kell fizetni!

Ha pedig olyan néphez tartozik, amellyel szerződés fűz össze beneteket, akkor vérdíjat kell fizetni az áldozat családjának és föl kell szabadítani egy hívő rabszolgát! Akinek erre nincs lehetősége, annak két egymásra következő hónapban böjtölnie kell – Allahtól elrendelt bűnbánatként. Allah mindennek tudója és bölcs. / Aki szándékosan öl meg egy hívőt, annak a gyehenna lesz a jutalma, s abban fog égni örökké. Allah haragszik rá, megátkozza őt és szörnyű büntetést készít elő neki.” (4:92-93)

A kasbát erős fal veszi körül.

A mór építésszek mecseteket, palotákat, karavánszerájokat, nagy bazárokat és iskolákat emeltek. Boltívek hallatlan változatossága, hegyes vagy hagymakupolás tornyok, növényi, geometriai, íráselemes díszítés mindenütt. Fajansz-, majolikatárgyak, cédrus- és argánfafaragások kísérik városnéző sétáinkat.

Az utcákon kézművesek árulják portékájukat, másutt kuszkuszt kínálnak. Ezt a legelterjedtebb ételt, a vajpuhára párolt birkahúst csípős, zöldeges mártással és köleskásával tálalják.

A bazárok szűk utcáin mindenütt találunk mézszárszéket is. „Egyetek abból, aminek levágásakor elhangzik Allah neve, ha hisztek az ő jeleiben! / Miért nem esztek abból, aminek a levágásakor elhangzik Allah neve, holott Ő elmagyarázta nektek, hogy mit tiltott meg – kivéve, ha kényszerűségből folyamodtok ahhoz? Bizony, sokan visznek tévelygésbe másokat tudatlanságból az ő vágyaikkal. A te Urad a legjobb tudója azoknak, akik áthágják az ő parancsait.” (6:118-119)

S majd’ mindenütt a mentatea illata! A berber változat pácolatlan vadmentából készült erős főzet.

Az afrikai forráságban egy pálmafa árnyékában talán nincs is üdítőbb a mentateánál.

Illata most már Tanger, Casablanca és Marrakech utcáit, Marokkó forró, afrikai romantikáját fogja mindig felidézni bennem.

V. A RABSZOLGASZIGET

*

És féljete ama naptól, amikor visszatértek Allahhoz! Minden lélek megkapja akkor illendő fizetségét azért, amit földi életében szerzett és nem szenved jogtalanságot. (2:281)

*

Először Colombóval, a fővárossal ismerkedtem. Szingalézek, ceyloni tamilok, ceyloni mórok, malájok és európaiak, valamint burgherek (holland férfiak és szingaléz nők leszármazottai) lakják.

Ahogy Indiában, itt Sri Lankán is a hinduizmus, az iszlám, a kereszténység, a szikhizmus, a dzsainizmus, a perzsa eredetű zoroasztrianizmus és a buddhizmus követői élnek.

Mohamed próféta 632-ben halt meg Medinában, az Arab-félszigeten. Mekka után ma ez a muzulmán világ második szent városa. Mohamed halála után az iszlám vallás több hullámban terjedt el – az „Allah akbar” (hatalmas isten) hívószavát követve. Szamarkand 710-ben esett el, s az iszlám vallás elérte India kapuját. Száz évvel a próféta halála után utódai olyan nagy területre terjesztették ki uralmukat, amely nagyobb volt a Római Birodaloménál, határa nyugaton Spanyolország és Marokkó volt, Észak-Afrikán át Egyiptom, Arábia, Palesztina, Szíria, Mezopotámia és Perzsia. Az iszlám vallás gyors terjedésének sikere abban rejlett, hogy az arab hódítók gyakran szelídebbek voltak, mint akiket föl-váltottak. Vallási türelmet hirdettek, erőszakkal senkit sem kényszerítettek az iszlám felvételére, egyetlen ellenszolgáltatást vártak el: adót kellett fizetni. A legyőzöttek többsége azonban áttért az iszlám hitre, a gyakorlati meggondoláson kívül azért is, mert meggyőző és vonzó vallás volt számukra.

750-től 1258-ig az óriási birodalmat az Abbászida-dinasztia igazgatta Bagdadból. Ebben a korszakban virágkorát élte a muzulmán építészet, költészet, filozófia és művészet. Harun ar-Rachid, az Ezeregyéjszakából ismert kalifa arany- és ezüstdényérből evett, és háremhölgyek szórakoztatták. Hivatalnokok, eunuchok és rab-szolgák hada vette körül, s ő volt messze a világ leggazdagabb uralkodója. A birodalom nem maradt egységes, a hatalmas földrajzi kiterjedés miatt három nagy kalifátusra bomlott: Bagdad, Kairó és Córdoba.

A XI. században az iszlám hódítás az északi Pandzsáb elfoglalásával egyre terjedt. A szeldzsuk-török dinasztia követte az abbászida kalifákat, és Nyugat-Ázsiában új birodalmat szerveztek. Utódaik, az oszmán törökök 1453-ban elfoglalták Konstantinápolyt, és uralmukat kiterjesztették a Balkánra. Konstantinápolyban az „Hagia Sophia” („Szent Bölcsesség”) nagy bizánci templomból mecset lett: a város nevét Isztambulra változtatták. II. (Nagy) Szulejmán már hatalmas birodalom ura volt, ellenőrzése alá vonta a Balkánt, Észak-Afrikát és Egyiptomot, és Perzsia egy részét. Az oszmán szultánok sikeres korszakáról tanúskodik az isztambuli Kék Mecset és a Topkapu szeráj. A kereskedőknek és hittérítőknek köszönhetően az iszlám vallás eljutott Malajziáig, Indonéziáig és Kínáig.

Timur Lenk leszármazottja, Bábur 1526-ban Afganisztánból elindulva kísérelte meg ősei birodalmának visszaállítását. Utódai, a mogul dinasztia uralkodói a XVIII. század elejéig kormányozták Indiát. Ez a kor India történelmének fénykora. Legszebb emléke a Tadz Mahal síremlék, amelynek falait kristályokkal, kékpáttal és karneollal díszítették. Az Oszmán Birodalom és a mogulok uralma is hanyatlásnak indult. Az Oszmán birodalom a mai közel-keleti muzulmán államokra esett szét. 1947-ben Pakisztán elszakadt Indiától, a brit nemzetközösség önálló közigazgatási területe lett, majd 1956-ban kikiáltották a pakisztáni Iszlám Köztársaságot. Napjainkra itt is – és a tálibok vezette Afganisztánban is – kialakultak a fundamentalista mozgalmak, amelyek az európai és amerikai kultúra erős befolyása ellen küzdenek.

Itt, Ceylonban is tapasztalható, hogy a muzulmánok első kötelessége, hogy naponta ötször imádkozzanak Allahhoz, otthon vagy ott, ahol éppen tartózkodnak. Ünnepeken a mecsetekben gyűlnek össze, az alávetettség helyén. Ahol muzulmánok élnek, ott mecseteket találunk minarettel, a keresztény településekre a tornyos templomok a jellemzőek. A mecsetek alaprajza téglalap alakú, s kupola fedi. A térelrendezést tekintve a keleti pravoszláv templomokkal mutat rokonságot, padok és székek nélkül. A hívek az imám (előimádkozó) mögött sorakoznak, a Mekka irányát mutató imafülke felé fordulva. Szőnyegeiket a földre terítik, hogy ima közben, ha a szertartás úgy kívánja, letérdelhessenek, illetve a földre borulhassanak. A mecseteket hagyományosan csak a férfiak látogathatják, a nők általában a paraván mögött helyezkednek el. A müezzin jellegzetes énekével, a minaret erkélyéről szólítja imára a hívőket. A minaretek magas, karcsú sziluettje az iszlám építészet jellegzetes eleme. A díszítőelemek geometrikus alakzatok, a díszítőművészet lenyűgöző hatását az egymásba fonódó, stilizált növények érik el.

Ceylon lakói angolul, ha nagyrészüket csak alapfokon is, szinte valamennyien értenek, beleértve a sok, nem muzulmán gyereket is, akik ügyesen koldulnak, s ha lehet, még ügyesebben kínálják a nőket egy-egy masszásra vagy dzsigi-dzsigire. (Utóbbi a testi egysülés Ázsiában használatos kifejezése.)

Colombó kikötője a város északi részén terül el, a kikötő közelében, az erőd környékén helyezkedik el az élénk forgalmú üzleti negyed. Ott találjuk a hazai és külföldi bankok, a hajózási és légitársaságok irodáit, a legnagyobb újságok szerkesztősegeit. Ott van a főposta és sok kormányhivatal is. A főposta előtt gyakorta találkoztam elhalt végtagú, leprás koldusokkal, akik könyörgő arccal nyúláltak felém.

A colombói erődtől keletre elterülő Pethanban a kereskedők laknak, a számtalan egyemeletes ház mindegyikének földszintjét boltok foglalták el. A nagy ünnepek előtt ott a legzajosabb az élet, a járdára kerülnek a kevésbé kelendő cikkek is, s leszállított áron kínálják őket a járókelőknek.

A Slave Island – Rabszolgasziget – elnevezése az emberkereskedelem virágzásának idejéből származik. Ma a szorosan egymáshoz bújó, mállott falú házakban, a keskeny, kanyargós autók számára szinte járhatatlan utcákban élnek a város legszegényebbjai.

Ceylon mezőgazdaságában a modern ültetvények és az egészen primitív kisparaszti gazdaságok egyaránt megtalálhatóak. Rizs-, tea-, kaucsuk-, fahéj-, kakaó-, arekadió-ültetvények képe tárul a szemünk elé.

Az arekadió lényegében a bétel, melyet mindenütt rágnak, s a vöröslő köpetek nyomai mindenütt előfordulnak. A teacserjét borkor alakúra nevelik, a leveleket még fiatalon, ki nem fejlett állapotban gyűjtik, s ahogy Kínában ötezer éve: itt is teáznak.

Ceylon felszíne dél felé emelkedik, legmagasabb pontja a Pidurutagala 2524 méteres csúcsa. A hegyvidéket széles, termékeny partszegélye övezi. Éghajlata trópusi, őserdő csak a nyugati lejtőket borítja, másutt monszunerdő és szavanna található. A bővizű Mahaweli folyóhoz érve óriási termetű repülőkuttyákat figyeltem meg a közeli fák tetején, fejjel lefelé lógtak ezek a nagy termetű gyümölcssevő denevérek.

A nagy sokadalomban egy kígyóbűvölő is akadt, aki kétméteres királykobraival keltette fel a körülötte állók érdeklődését.

Kijutottam a tengerpartra, s ott gyöngyhalászokkal találkoztam. Felszerelésük csupán egy nyakukba akasztott háló, egy kőnehézzel ellátott kötél és egy cápalándzsa volt. Csónakjaikat elhagyva mintegy húsz-harminc méter mélységbe merültek le. Kereskedők fizették őket.

Egyikük lelt is olyan kagylót, melyből csillogó gyöngyöt vájtak ki. „Allahé Napkelet és Napnyugat és ahová csak fordultok, Allah orcája ott van. Allah mindent magába foglal és mindent tud.” (2:115) Így imádkozott a fiatalember, s tenyerében tartotta a fénylő kincset.

Ha kicsiny, éles peremű homokszemek sértik meg a kagyló húsát, a kagyló gyöngyházzal vonja be a benyomult idegen testet. Két évtized is szükséges ahhoz, hogy e folyamat során a gyöngyház golyócska akkorára nőjön, amekkorákat már gyöngysorba

lehet fűzni. A szerencsés, fiatal gyöngyhalász boldogságtól sugárzó arccal szemlélte a nála idősebb, egyszer majd ékszerré alakuló kincset, mellyel maga és családja számára néhány napra betevő falatjukat előteremtette.

VI. SZUMÁTRA, BALI, ÉS JÁVA

*

*Allah – rajta kívül nincs más isten – az élő, a
magában létező. (3:2)*

*

A Szumátra közelében, Belawan kikötője előtt horgonyon eltöltött két nap sem volt eseménytelen. Az óceánjáró közelében a parti vízből cölöpépítmények magasodtak ki. Indonéziában kedvelt építkezési mód, hogy tavak vagy folyók partján vagy mocsarak fölé, a víz medrébe vert cölöpökre lakóépületeket építenek. Már az ősemler is így védekezett a vadállatok, a folyók mentén az áradások ellen.

Volt is mi elől a víz fölé húzódníuk az itt élő embereknek, mivel csak úgy hemzsegték a vízben a kétszínű tengeri kígyók.

Esős, monszun-időszak volt éppen, erősen tűzött mégis a nap, s felüdülés volt a szinte periodikusan eleredő trópusi eső.

Terepjárásra is alkalmas gépkocsival Medan városa felé indultam, ahonnan repülőjárat visz Dzsakartába, és megközelítettem az őserdőt. Itt a dzsungel örökzöld, a fás szint sűrű lombja kevés fényt bocsát át, gypesztintje alig alakult ki, sok a lián és az orchidea. Békés nézelődésem majdnem balesettel végződött, mert észrevétlenül egy nagyobb skorpió közelébe kerültem, s csak a véletlen szerencsének köszönhettem, hogy a csípést elkerültem. Faággal a földhöz szorítottam, és elpusztítottam ezt a félelmetes példányt. Egy közeli fa ágain orangutánt pillantottam meg, jól megtermett méretét másfél méterre becsültem. Az állat végtagjai feltűnően hosszúak voltak, koponyája az emberszabású majmok között a leginkább hasonlított az emberéhez.

Közben eleredt az eső, és zuhatagokban szakadt a víz, tömött esőfalat húzva a gépkocsi elé, hogy meg is kellett állni. A kör-

nyékbeli lakosok a cölöpökre épített bambuszházaik előtti tisztáson ruhájukat levetve fürdőztek a hűsítő esőben. A batak nők egy része egyúttal a levetett ruhák mosását is elvégezte, míg mások a víz frissítő hatását élvezték vagy szétszaladó gyerekeik után siettek.

Medan városában többször fölkerestem azt a kereskedőt, akinek boltjában a legszebb, Bali szigetéről származó ébenfa vagy szantálfa faragásokat lehetett látni, és az európai árakhoz képest olcsón megvásárolni. Íróasztala fölött – vagyoni helyzetét is eláruló – mekkai zarándoklat emlékéül vásárolt, falra akasztott, bekeretezett márványlap állt, melyen vésett és arannyal öntött Korán-sorok intarziája csillogott: „Mondjátok: Hiszünk Allahban és abban, ami kinyilatkoztatás gyanánt leküldetett hozzánk és Ábrahámhoz, Ismáélhez, Izsákhhoz, Jákobhoz és Izrael törzseihez és hiszünk abban, amit Mózes, Jézus és a próféták kaptak az Uruktól. Nem teszünk különbséget egyikük javára sem közülük. Mi Allahnak vetjük alá magunkat.” (2:136)

A kereskedő boltjában óráig lehetett alkudozni: itt azonban alku nélkül komolytalan az üzletkötés. Alkalmazottja kínai, aki Bali szigetén született, hinduk között, a szobrok is a Trimurti, a hindu hármas istenség: Siva, Brahma és Visnu alakjait ábrázolják.

Asztalán a Dalok Könyve feküdt, Konfuciusz ebben gyűjtötte össze feljegyzéseit. Olvasott belőle részleteket, ismertette a kínai szóírást, mely szimbolikus képekből és képcsoportokból áll. Két fa jelenti ez erdőt, a madár és a száj együtt ábrázolása az éneket.

Az írásjelek száma mintegy ötvenezer, de a fogalmakat ma már két vagy több jel kapcsolatával jelölik, az állandóan használt jelek száma háromezerre korlátozódott. Bár képekből származik, a sok változás következtében nem ismerhető fel, hogy mit ábrázolnak. A világ egyik legrégebbi írásrendszere ezért nehezen tanulható meg, és hosszú időt vesz igénybe a megismerése. A kínai írást oszlopokban írják, fentről lefelé, az oszlopok jobbról balra haladnak.

Közben a rádió jávai zenét sugárzott, mely az indonéziai zene legjellegzetesebb típusa, kifejezetten zenekari művészet.

A kereskedő is élvezettel hallgatta a muzsikát, mely hatással volt Debussy és Orff művészetére is.

A Korán nyelve az arab, s fontos jellemzője, hogy jobbról balra tart. Az iszlám meghirdetése előtt a sémi nyelvek déli csoportjához tartozó, s csak beszélt nyelv volt. A szavak túlnyomó többsége három gyökhangból áll, s képzőhangokkal bővíthető. A k, t, b gyökhangok, s használatuk: katab – írni, kitáb – irat, könyv; kátib – író; maktaba – könyvtár; maktúb – levél.

BALI

Indonézia tizenháromezer szigete ékszerként teríti be a korall-tengert Ázsiától a Csendes-óceánig, ötezer kilométeres hosszúságban. Évszázadok óta bonyolódik a tengeri kereskedelem India és Kína között a Malaka-szoroson át, de Maluku mesés fűszerszigete is vonzotta az indiai, arab, holland kereskedőket. Napjainkban Borneo (Kalimantan), Szumátra, Celebesz (Sulawesi), Bali, Lombok, Jáva, Irian Jaya számlálhatatlan természeti és kulturális látványossága várja a turistákat.

Európából Balira a legolcsóbb repülőjáratokat a Malaysian Airlines működteti. Amikor Bécsből Kuala Lumpuron át Bali repülőtérén, Denpasarban, tizennyolc órás repülés után, az első lépéseket végre újra szárazföldön megtehettem: a paradicsomi idillben, amely körülölelt, megfordult a fejemben, hogy aki Indiában, Ázsiában, és a csendes-óceániai szigeteken szeretne egyidőben feledhetetlen heteket eltölteni, annak elég Balira utaznia. Itt mindent megtalál. Hindu művészetet, építészetet, szobrokat, festményeket, lélegzetelállítóan szép faragásokat, zenét, táncokat, drámai jelenségeket a Ramajánából, gamelan zenekarokat, festői, trópusi tengerpartokat, szörfölésre alkalmas hullámokat, bűvárkodásra csábító lagúnákat, masszázsra és más testi gyönyörökre invitáló balinéz hölgyeket...

Szállodai sofőrünk, Johand, protestáns hitre tért Irian Jaya-i pápua megjegyezte: „Sehol a világon nem jártam még, de tudom, hogy Isten a paradicsomot Balin teremtette”.

Istenének egyedülállóságát megkérdőjelezni nem óhajtottam, itt Balin egymással amúgy is békésen megférnek a többségben lévő hinduk a keresztényekkel és az iszlámhitűekkel, akik a Korán tanúsága szerint a paradicsomban majd csordogáló patakokkal átszelt zöldellő kerteket kapnak jutalmul Alláhtól.

Johand arról mesélt, hogy Kuta – Bali leglátogatottabb tengerparti fürdőhelye – környékén pici, bambuszfedelű, téglából épült házban él családjával, tíz százalékos előleg befizetése után helyi bank finanszírozta az építkezést, s tizenöt éven át havonta száz-ezer indonéz rúpiát, tizenkét amerikai dollárt fizet törlesztésképpen. (Egy dollár nyolc-kilencezer indonéz rúpia: kétezerért kapható egy kiló rizs, ötszázötven rúpia egy liter gázolaj, ezer rúpia egy liter benzin; ezerért adnak egy érett ananászt, másfél ezerért az utcán, hatezerért mahagóni bútorokkal berendezett vendéglőben iható kellően hűtött kóla; Heineken recept szerinti hétdecis Bintang sör öt és tízezer közötti összegért rendelhető; királykobra sült kilencezerért; egy mahagóni karosszék hetvenezer, három-személyes ezüst étkezéslet egymillió; jókora, súlyos ezüstdalca: háromszázezer (azaz kilencezer forint). Ehhez fogható díszes ezüstdalca ára Magyarországon kétszázezer forint is lehet.)

Balin, Jáván és Indonéziában mindenütt alkudozni kell. Az eladási ár egyharmadát kell az áruért felajánlani, majd türelmes alku után az első árajánlat kétharmadáért kell vásárolni.

Megérkeztünk a szállodánkba, Kuta központjában. A Hotel Kuta Aman Gati trópusi erdőben, gondozott parkban pálmák, hibiszkuszok, oleanderek, mangófák, orchidák között emelkedő épületeihez, melyek körülveszik a kertet. A park közepén helyezkedik el a bambusznáddal fedett, oldalt nyitott étterem és kávéház, s a mellette kialakított, pálmáktól árnyékolt úszómedence, melynek közepén parányi „szigeten” hibiszkuszok, amarilliszek pompáznak. A recepciónál Johand felesége az ügyeletes, húsz dollárért tudunk a különböző árfekvésű apartmanok közül moszkítóhálókkal védett, ventilátoros szobát kivenni. A „melegvizet” fürdőszoba ablaka és a mahagóni bútorokkal berendezett szoba egyik ablaka a kertre néz, a szoba másik ablaka az épület székekkel,

asztallal berendezett tornácára, melyre öreg mangófa lombkoronája borul. A tornác mennyezetén békés gekkók pihennek, s csak akkor mozdulnak, amikor moszkítót pusztítanak el.

Indonéziában csak olyan szobát szabad kivenni, amelynek környezetét gekkók védik a moszkítóktól. Egy-két dolláros bungalót, losment (indonéz vendégszoba) nem tanácsos választani, ha nincs mennyezete, mert éjjel nem lehet megszabadulni a bambusztetőről támadó rovaroktól. S a losmenek általában csak mandival (tetőre szerelt víztartály) ellátottak. A fürdőszobában nincs melegvíz, magát a vizet pumpálni kell... Aki mindezekhez nem érez elszántságot: öt-tíz dollárért már találhat jobbat. A légkondicionált apartmanok sokkal drágábbak, de Bali klímája nem olyan forró, hogy egy ventilátor ne lenne elég.

Balin többségben vannak a hinduk, hétköznapijuk is gyakran ünnepnapok: látványos rituálékkal. Most éppen a Ganungan ünnepnapjai kezdődnek. Ülünk a reggeli mellett, papaya-, ananász-, kiwi-szeletekből összeállított gyümölcssalátát szolgálnak fel először, Nyoman Juniawan balinéz hindu fiatalember, a recepció vezetője lángvörös hibiszkuszt illeszt feleségem hajába, a szálloda női alkalmazottai a kerti házioltárt és az istenszobrokat díszítik, öltöztetik fel.

A Ganungan: a győzelem napja. Az ünnep a keresztények karácsonyához hasonlítható, az utak mentén többméteres, virágokkal teleaggatott bambuszrudakat állítanak, az oltárokat – a templomokon kívül minden házban van egy – gyümölcsökkel, élelemmel teli fonott kosarakkal rakják tele. Virágok, aranyló drapériák mindenütt. A szálloda kertjében a legszebb viseletet Ganesha, az embertestű, elefántfejű isten kapja, akit mindig patkány szállít. Ganesha a hindu istenhármasból – trimurti – Siva gyermeke.

Történt, hogy Siva hosszú útról tért haza, és felesége, Parvati ágyában egy fiatalembert talált, akinek a fejét gondolkodás nélkül levágta. Amikor megtudta, hogy saját gyermekével cselekedte mindezt: jóvátenni igyekezett tettét, de Ganeshát csak előző életének ábrázatával tudta életre kelteni. Sivának – akit a lingam, a phallikus szimbólum jelképez – számos újjászületése, reinkarnáci-

ója ismert. A balinézek számára Visnu Ráma alakjában való újjá-születése a legnépszerűbb. A Ganungan napján Ráma győzelmét ünneplik. Ráma feleségét, Sitát Lanka (ma Ceylon) uralkodója Rawana elrabolja, de Ráma Hanuman majomisten hadseregének segítségével elfoglalja Lankát, és kiszabadítja Sitát. A történetet elbeszélő Rámájana a balinéz hinduk legszentebb könyve. A Mahábhárata, mely három és félezer éves, és hétszer vaskosabb epikus költemény, mint az Iliász és az Odüsszeia együtt: tehető értékítéletük szerint a Rámájana mellé. A Mahábhárata a Kurava és a Pandava testvérek gyűlölettől átitatott évtizedes háborúskodásának története, drámai helyzetekkel, mint a shakespeare-i Rómeo és Júlia, ahol a veronai Montague- és a Capulet-ház között feszülő ellentét követel véres áldozatot. A Mahábhárata fontos eseménye, hogy a Visnu reinkarnációjának tekintett Krisna lesz a Pandava család tanácsadója, s a Pandavák kerülnek ki győztesen az ádáz küzdelmekből.

A Rámájana hősei, szereplői a balinéz építészet, szobrászat, festészet, kézművesség, a tánc- és bábművészet ismétlődő alakjai. A kecak a legismertebb a táncok között, gamelan – gongok, orgonasípokra hasonlító bambusztörzsek összehangolt ütögetéséből pentaton zenét varázsoló – zenekar kísérete nélkül, amelynek során a félmeztelen férfiak kórusa „chak-a-chak-a-chak” ritmus kántálásával Hanuman majomisten katonáit jelenítik meg, amint kiszabadítják Ráma hitvesét, Sitát. A tánc egyedülállóan hatásos a tenger partján, ahol a horizont a háttér, és a lemenő nap a világítási effektus.

Bali szigete a hindu szentélyek, a teraszos művelésű rizsföldek, kókusz- és banánfák, mangófák, tűzfák, színekben pompázó virágok földje: vulkanikus hegyekkel, zöldellő völgyekkel. Ulu Watu hindu templomegyüttes az Indiai-óceán partján dacol az idővel, sziklára épült főtemplomának lépcsőin kapaszkodnak fel az áldozati ételeket, virágokat fejükön cipelő hívek és a bejáratnál száríba öltöztetett turisták. A Besakih templomegyüttes évszázados épületei a szentként tisztelt Agung vulkán völgyében húzódik. Amlapura és Klungkung városai őrzik a múlt fényes hindu királyságainak

palotamaradványait. Ubud városa konzerválja leginkább a hagyományos balinéz életformát, a párás klímában zöldellő dús trópusi erdők között emelkedő ódon hindu épületek belső udvarain mindenütt templomok, a helybeliek szakrális tárgyakat készítenek, az utcákon barong táncot járnak, s elűzni vélik a rossz szellemeket, akik a tenger felől érkeznek.

A jó lelkek a hegyekben lakoznak.

Balin a temetési szertartások is színes, zajos és izgalmas események. A halott lelkét, aki visszatér teremtményéhez, mindennel ellátva készítik fel a hosszú útra. Celebesz (Sulawesi) szigetén Tanatoraja lakói temetési szertartásaikban a balinézeken is tútesznek: állatáldozatokat mutatnak be, bőséges halotti torok megtartása után a leölt állatok lelkén utazva képzelik el halottjuk lelkét a teremtményéhez utaztatni, a végtelenül hosszúnak vélt úton.

JÁVA

Reggelenként felcsendül a müezzin hívó szava Bali szigetén is, az „Allah Akbar” imára szólítása visszhangzik a Hotel Kuta Aman Gati úszómedencéje körül. A víz tiszta és hűvös: úszásra alkalmas. Reggeli után asztaltársaink: német pszichológus, Szumátra szigetéről elszármazott batak felesége és hosszú, fekete hajú kislányuk, Zita társaságában beszéljük meg előző napi élményeinket.

A német család a nyári szabadságukat mindig itt kezdi Balin, ebben a szállodában. Azt javasolják, hogy Jáva szigetére ne a Garuda légitársasággal repüljünk, hanem buszjegyet vegyünk a Safari társaság „super executiv” járatára.

Százhúszezer rúpiába – tizenöt dollár – került egy jegy, délután három órakor indultunk Bali fővárosából, Denpasarból. A Mercedes busz ugyanolyan nagyságú, mint bármelyik másik: de csak húszt utast helyeznek el. A hűtött légterű panorámás busz kényelmes ülőhelyei gombnyomásra fotelágyakká alakíthatóak. Kiosztják a takarókat, az erős légkondicionálás miatt ezek már most is kellemesek. (Úgy látom Malaysiától Singapore-ig, itt, Dél-Kelet-Ázsiá-

ban a jólét egyik megjelenési formája: télikabátban ülni repülőtéri tranzitban, buszon, szállodai hallban. Arra vágyik az ember, amiből hiányt szenved? Tengerészcadétként sok helyen megfordultam a világban, Szumátra szigeténél Belawan kikötőjében egy hétig álltunk horgonyon, és a dajak, batak helybéliek képesek voltak egy szem almáért egy füzér banánt a fedélzetre cipelni. Azok mindig ott lógtak a taton: soha annyi banánt nem evett senki a tengerészek közül, mint akkor.

A Safari meglehetősen gyors járat: sportteljesítménynek is elfogadható a busz illemhelyének meglátogatása. A steward dobozos jegelt teát, süteményeket szolgál fel, három óra múlva Bali szerpentine tengerparti útjain elérkezünk Gilimanuk kikötőjébe, innen komp viszi át a járműveket és az utasokat, a Balit Jávától elválasztó tengerszoroson Banyuwangi kikötőbe, s a busz Jáván folytatja útját tovább. A be- és kihajózás, a tengeri átkelés várakozás idejétől függően a Denpasar Jogjakarta (Bécs-London) közti távolságot tizenhét-húsz óra alatt teszi meg a busz.

Baliról Jávára érkezvén egy másik ország látványa tárul a szemünk elé. Az emberek itt muzulmánok: dzsámik, mecsetek minden településen, nagyobb az utcai forgatag, harsányabb az élet. Az éghajlat melegebb és párásabb.

Indonéziában csak két hétig tart a nyári szünidő az iskolákban, itt, Jáván igazán sok gyermek élhet, mert iskolás lányok és fiúk egyenruhában, gyalogosan vagy kerékpáron százával lepik el az utcákat. Iskolába mennek, onnan jönnek, szünetben az utcán játszanak.

Egyenruhás kisiskolások és Jáva: a kép így rögzíthető.

Az ország maga vulkanikus szigetek tucatjaiból áll, a busz elhalad a híres Gunung Bromo vulkanikus hegy lábainál. Az aktív vulkán kráterének háromszázötven méter mélységében fortyog a láva. Szumátra és Jáva szigetei között terül el Krakatau, 1883-ban legutolsó kitörésekor több tízezer embert pusztított el, a föld mélyéből feltörő pokoli zajt Indonéziában és Ausztráliában sok ezer kilométer távolságban is hallották, a felbőszült tengerhullámok

Anglia partjait is elérték. A Krakatau néhány éve ismét kitöréssel fenyegetett.

A Safari járata rója a kilométereket. A megvásárolt jegy két le-téphető szelvényt tartalmaz: az egyik ingyenes vacsorára érvényes, a másik megérkezés után a társaság taxijával ingyenes szállításra, a nekünk tetsző szállodáig.

Hajnalodik már, amikor megáll a busz egy országúti pihenő-helyen. A vacsora bőséges, az étterem tiszta, a svédasztalról halat, csirkét, polipot, rákot, kagylót, töltött tojást, gyümölcsöt, italokat vihetünk kiválasztott asztalunkhoz.

Yogjakarta Jáva kulturális központja a Gunung Merapi három-ezer méteres vulkanikus hegység lábainál. A városban és Jáván nem bemo (mikrobusz) a közlekedési eszköz, hanem a becak (há-romkerekű bicikli), s sokkal olcsóbb minden, mint Balin, és elkép-zelhetetlenül olcsó a világ más, turisták által látogatott térségeihez képest. Yogjakarta két kedvelt szállodákkal és szórakoztató negye-dekkel bőségesen ellátott kerülete: a Sosrowijajan és a Prawiro-taman. Az utóbbi egyik sétáloutcájában a Guest House Makuta szálloda kertre néző, pálmafáktól, kiwi fától árnyékos és hűvös, melegvizes és fürdőszobás apartmanjáért négy dollárt kértek – alkudni nem is lett volna illendő – s a bőséges reggelit a tornácon, a szobák ablakai alatt elhelyezett asztalokon szervírozták. A tor-nác, melynek mennyezetén békés gekkók tanyáztak és pusztítot-ták el a moszkítókat, úgy vette körül a kertet, mint egy középkori kerengő a kolostorudvart. A szomszédos Metro Guest House szálloda úszómedencéjébe át lehetett járni, az Internet Café éjjel-nappal nyitva volt: lehetett írni, szörfölgetni, chat-elni, e-mail-t küldeni. A szálloda negyedekben egymást érik a jobbnál jobb ét-termek, szórakozóhelyek, turistairodák. S nehezen lehetne találni olyan helyet, ahol egy dollárért nem tudna az ember ételt rendelni.

Jáva a mahagóni és más trópusi fákból és bambusznádból ké-szült bútorok hazája. Sehol máshol ennyi műhely, üzlet, s ennyi tökéletesen megmunkált mahagóni bútorcsoda, mint Yogjakartá-ban és Solo városában. Valószínűtlen, hogy száz dollárért izléses, formatervezett mahagóni fotelt lehet vásárolni, hajózási export

cégek képviselői pedig száz dollárért vállalják köbméterenként a fuvar tengeren Európába.

Yogjakarta utcái a becakosok birodalma. Egy-kétezer rúpiáért megfeszítve tekerik a pedált és szállítják az utast bárhová. Egész napra tízezer rúpia (alig több mint egy dollár) a tarifájuk. A Makuta egyik becakosa Adi (csak névrokona Adynak, de ő nem ipszilonnal írja a nevét), muzulmán fiatalember.

Gyermekeit, feleségét és nagymamáját kell eltartania. A becakot napi kétezerért bérlí. De további nyolcezeret kell keresnie naponta: kétezret a napi egy kiló rizsre, de venni kell nádcukrot, teát, a gyerekek néha tejet... Ahogy Indiában és az arabok gyakorlatában is szokás, itt, Indonéziában is kialakult a jutalékrendszer. Bemo, becak, taxi vezetője jutalékot kap attól a kereskedőtől, akihez az utast viszi, ha az vásárolt. A kereskedők felírják az összeget és hónaponként egyszer ki is fizetik. Adakozóbb lelkűek azonnal. A Korán is írja, hogy zakatot (adományt) kell adni a rászorulóknak: a jutalékrendszer kialakulását ez is magyarázza.

Adi nyílt tekintetű, értelmes ember: választékosan fejezi ki magát angolul, jobb körülmények között tanulhatott volna és többre vihetné. Apja is becakos volt, szegényesen éltek, az új indonéz kormány áttelepítési programja keretében költöztek a szülei Szumátrára, ahol térítésmentesen rizsföldet és bungalót kaptak. „Soha többé nem látom már őket!”, mondja s könnyek gördülnek a szeméből. Indonézia nagy ország. India, Kína, az Egyesült Államok után a lakosok számát tekintve a negyedik legnagyobb. Szumátra északi csücskétől, Aceh városától – melyről már Marco Polo és készített feljegyzéseket – Irian Jaya déli határszéléig, Papua-Guinea-ig ötezer kilométer a távolság: ebben a nagy kiterjedésű országban, a helybéli szegényebb sorsú indonézeknek, az utaztatás és családlátogatás majdnem elképzelhetetlen. „Ha lenne egymillióm, két becakot vennék! Egyet bérbeadnék kétezerért, a másikkal keresnék.”

Százhusz dollár befektetés kellene tehát számára ahhoz, hogy vállalkozása sikeresebb legyen. Ha gazdag lennék, odaadtam volna neki.

A hinduk Ceylonból és az indiai Gujarat tartományból érkeztek évszázadokkal ezelőtt Jávára, s olyan emlékeket hagytak maguk után, mint a buddhista fellelő: Borobudur, mely Angkor Wat, Perszeopolisz, az ókori görög, egyiptomi, római, azték, inka és maja kultúrákkal együtt említhető. Prambanan és Dieng Plateau hindu templomai az indiai Jaipur, Agra, Benáresz (Varanasi) és a buddhista Szárnáth emlékeit idézte fel bennem.

Borobudur – szankszrit nyelven Buddha kolostora a hegyen – ezerháromszáz éves temploma egy masszív szimmetrikus sztupa (szentek ereklyéinek elhelyezésére épített buddhista szentély), mely egy sétára is alkalmas mandala (szertartások alkalmával használatos sematikus világábrázolás).

Prambanan kilenc templomának mindegyike mestermű: a hindu istenhármas: Brahma, Visnu és Siva tiszteletére emelt évezredek templomok buddhista és hindu építészeti- és díszítőelemeket ötvöznek, a templomegyüttes a jávai hindu és buddhista királyságok egyesülése után épült.

Dieng Plateau hindu templomai a hindu papok szolgálati helye volt, vulkanikus hegyek között húzódó épületmaradványok között fortyog a „kőzet”, kénes szagú bűz terjeng a rizsteraszokon. A krátertavak fölött húzódó teraszok hamuját humusszal termővé teszik, emberfeletti erővel hordják fel kosarakban a rothadó növényi hulladékot, locsolják a teraszokat, termelik a rizst, kukoricát, krumplit, dohányt, banánt, teát.

Mintha az Andok lejtőire érkeztünk volna!

A jávai tartózkodás után Balira tértem vissza. A tenger partján egyméteres hullámokon szörfölgetve, a hullámok hátán úszva a lábamat puha, selymes tárgy csiklandozta. Nem medúza volt, hanem egy papírszáz. Rúpiában az összeg semmit nem ér: jelképes üzenetet éreztem benne mégis.

VII. KIHEZ KELL JÓNAK LENNI?

*

Allah előtt nincsen semmi rejtve, sem a földön, sem az égben. / Ő az, aki megformáz benneteket anyaméhben, ahogy akarja. Nincs más isten rajta kívül. Ő a hatalmas és a bölcs. (3:5-6)

*

Minden út Rómába vezet?

A Csendes-óceán! Irdatlan térség, a világ legnagyobb összefüggő vízfelülete. Tizenhétszer nagyobb Európánál.

Kiterítem lepedő méretű, részleteiben is pontos svájci világtérképet a római Leonardo da Vinci repülőtér kávéházának egyik félreeső asztalán. A magyar Ady és a német Philemon óceánjárókon szerzett térkép- és navigációs ismereteim alapján nekilátok, hogy pontosan bejelöljem az útvonalat, kiszámítsam a helyi időket és a távolságokat. A pincér gőzölgő capuccinót tesz elé, udvariasan kérdezi, hogy hová utazom, megnézheti-e az útvonalat. Bólintok, hogy igen. Giovanni, a pincér önfeledten veti magát bele a térkép tanulmányozásába.

– Egyiptom, a Vörös-tenger, Ceylon, Szumátra, Malajzia, Szingapúr! Micsoda út! – sóvárog, de azonnal kiábrándítom.

– Ezt az utat már hajón már megtettem, most Óceániába indulok – és a térkép jobb oldalára mutatok, az Ázsia, Amerika és Ausztrália között elterülő térségre. – Most jelölöm be az útvonalat.

– Akkor jó munkát, Signore! – felelte Giovanni és távozott. Az Alitalia irodájában megtudtam a Boeing útirányának pontos adatait, melyeket egyszerű volt térképemen jelölni. A helyi idők kiszámítása sem okozott fejtörést, hiszen Greenwich-től keletre haladva minden tizenötödik hosszúsági fok plusz egy órát jelent.

A térképen megrajzolt útvonalon ötszáz kilométeres szakaszokat húztam, melyeket később utazás közben a gép sebességének ismeretében összevetettem a helyi időkkal. Így mindig pontosan meg tudtam határozni, hol vagyok.

A Csendes-óceán térképen is beterítette a kávéházi asztalt. Keleti-nyugati kiterjedésében Panamától a Fülöp-szigeteki Mindanao partjáig 17200 kilométer a távolság, északi-déli irányban a Bering-szorostól az Antarktiszig pedig 15450 kilométer. Az Egyenlítő ezt a szinte áttekinthetetlen vízterületet északi és déli részre tagolja. Észak- és Dél-Óceániára. Szárazföldi területei melanéziai, polinéziai és mikronéziai szigetekre tagolódnak. A melanézek, polinézek és a mikronéziaiak földjeire más népcsoportok is költöztek az idők folyamán Európából. Ázsiából, Indiából, s a világvallások követői mellett muzulmánok is élnek itt, a Mekkától oly távoli szigetekeken.

A hangosbemondó közleménye az Alitalia utasait arra kérte, hogy beszállókártyáikkal kezdjék meg a beszállást, a gép hamarosan indul Új-Delhibe, Indiába. Elhelyezkedtünk a gépen, ezen a repülő „városon”, aminek utcaszéles folyosóin kellemesen lehetett sétálni, beszélgetni, ismerkedni. Rádióműsorok, mozi, folyóiratok, színvonalas vendéglátás szolgálta az utasokat. A bárpult mellett hűtött italokat kortyolgatva még nem sejtettem, milyen élményben lesz részem.

Megérkeztünk Delhibe, a Jamna folyó partján fekvő, ősi indiai városba.

Kényelmes panorámabuszból élvezhettem a látványt. A csoport indiai idegenvezetője egy gyönyörű tamil diáklány volt, és bemutatta nekünk Delhi látnivalóit, elmesélte az ősi homokkő falak és épületek titkait. Végighajtottunk a híres Chandni Chauk vásárlóutcán, az Ezüst utcán, ahol elefántcsontot, számítógépeket, déligyümölcsöt, aranyat, ékszert, mindent lehet kapni. Szegényes bódében, földre terített gyékényen vagy légkondicionált szalonban. Az utcákon hajléktalanok ezrei élnek egyik napról a másikra tengődve, a legalapvetőbb emberi szükségleteket is nélkülözve, gyengeségtől kábultan. Mások az utca kövezetén szervírozva délutáni

teájukat isszák, heverésző, kóborló tehenek sokasága között. Erősen tűz a Nap, magas a páratartalom. Enyhe szellő mozgásba hozza a párás levegőt, a klíma a vörös-tengeri átkelést juttatja eszembe, a kép is, kitekintve a busz ablakán, olyan, mintha őszö-vetségi jeleneteket látnék a bibliai Palesztinában. Emberek és állatok idillikus csendjét. Van időm rögzíteni a képet, ezt a „fényképet” emlékezetemben: éppen egy szent tehén állja el a kanyargó villamos útját, s mindaddig, míg magától nem mozdul: leállnak az autók, buszok, riksák, kerékpárok, triciklik. A fél város mozdulatlaná válik. Végre elindulunk a Nemzeti Múzeum irányába és elénk tárul a vörös homokkőből épített Vörös Erőd, a városalapító Shah Jahan mogul császár XVII. századi palotája.

Delhiből továbbrepülve muszlim útítársam számára is kitöltöttem a thaiföldi átutazóvízumot kérelmező adatlapot. Nem tudott angolul írni, egyszerű asszony volt. Felszállás közben Allahhoz fohászzkodott: „Az egek és a föld megteremtésében; az éjszaka és a nappal váltakozásában; a hajókban, amelyek sietve haladnak a tengeren, szállítva azt, ami hasznos az embereknek; abban, hogy Allah vizet bocsájt le az égből, és újjáéleszti vele a földet, miután az már meghalt, és amelyet mindenfajta állattal szórt tele; a szelek forgandóságában; a felhőkben, amelyek az ég és a föld között szolgálni kényszerülnek – mindebben jelek vannak egy olyan nép számára, amely használja az eszt.” (2:1164)

Fiával Vancouverbe utazott munkát vállalni. Vajon mihez kezd majd Amerikában nyelvtudás nélkül ez az indiai muszlim asszony, zsebében tíz dollárral? Találkozik majd segítőkész emberekkel, akik eligazítják, miközben ő írni-olvasni sem tud? Megtalálja azt a farmert, akinél szerény jövedelem és élelem várja? Ha ötven dollárt tud majd küldeni legnagyobb lánya felügyeletére bízott gyermekeinek, már megmentette a családját az éhhaláltól. Az özvegyi állapotról a Korán pontos eligazítást ad: „Akiket Allah elszólít közületek és feleségeket hagynak hátra, azoknak az asszonyoknak várniuk kell négy hónapot és tíz napot! Ha ők a kiszabott várakozási időt elérik, nem róható föl vétketükül az, amit magukkal cselekszenek illendő módon házasságkötésük végett. Allahnak tudo-

mása van arról, amit tesznek./ Nem róható föl bűnötökül, ha még a várakozási időn belül céloztok arra, hogy feleségül akarjátok kérni ezeket az asszonyokat, vagy ha magatokba rejtitek kimondatlanul szándékotokat. Allah tudja, hogy emlékezetetekben fogjátok tartani őket. De ne állapodjatok meg velük titokban! Csupán olyasmit mondjatok nekik, ami illik! És ne határozzátok el magatokat véglegesen a házasságkötésre, amíg az előírt várakozási idő véget nem ér! Tudnotok kell, hogy Allah tudja, mi lakozik bennetek! Óvakodjatok hát tőle! Tudnotok kell azonban, hogy Allah megbocsátó és könyörületes! / Akiket Allah elszólít közületek és feleségeket hagynak hátra, azoknak kötelességük feleségeik ellátásáról egy évre szólóan hagyatkozniuk – lakhelyükről való elűzésük nélkül! Ha azonban az év letelte előtt ők maguk elhagyják azt, nem lehet bűnötökül felróni azt, amit ők az illendőségnek megfelelően cselekszenek. Allah hatalmas és bölcs.” (2:234, 235, 240)

A Nők című szúra pedig az árvákról írja: „Adjátok oda az árváknak a reátok bízott javakat, és ne cseréljétek eközben a jót rosszra! És ne habzsoljátok a javaikat hozzácsapva azokat a tiétekhez! Nagy bűn lenne az! / Ha attól féltek, hogy nem tudtok méltányosan bánni a női árvákkal, akkor házasodjatok meg a néktek tetsző nőkkel: kettesével, hármásával, négyesével! Ám ha féltek, hogy nem tudtok igazságosak lenni egyszerre többhöz, akkor vegyetek csak egyet, vagy elégedjétek meg azzal, ami rabszolganőt jobbotok birtokol. Ezzel tudjátok leginkább elkerülni azt, hogy igazságtalanul cselekedjétek. / És féljétek az árvákat bármiben is megrövidíteni azok, akik maguk mögött hagynának védelemre szoruló utódokat, akkor aggódnának miattuk. Féljétek hát Allahot és helyénvalóan beszéljétek velük. / Akik az árvák javait jogtalanul behabzsolják, azok tüzet fognak enni az ő gyomrukban és a Pokol izzó tüzeiben fognak sülni. / Tegyétek próbára az árvákat, hogy elég érettek-e már, amíg a házasulandó korba nem cseperednek! Ha úgy találjátok, hogy elég érettek már, akkor adjátok ki nekik a javaikat! Ne habzsoljátok azt pazarlóan és sietősen, attól félve, hogy nagykorúak lesznek. A gazdag gyám tartóztassa meg magát s ne nyúljon az árva javaihoz, a szegény pedig illendő módon éljen

vele! Ha kiadjátok nekik a javaikat, akkor hívjátok tanúkat hozzájuk! Allah elégséges számonkérő!” (4:2, 3, 9, 10, 6.)

Az öröklés rendje is szabályozott a negyedik szűrében, amely A Nők címet kapta: „A férfiaknak jár egy rész abból, amit a szülők és a közeli rokonok hátrahagynak. Lett legyen az kevés, avagy sok – törvényes rész gyanánt jár nekik. / Ha az örökség szétosztásánál rokonok, árvák és szegények vannak jelen, akkor juttassatok nekik valamennyit abból és beszéljete velük illendő módon! / Gyermeketeikre vonatkozóan Allah eképpen rendelkezik: A fiúgyermeket az örökség elosztásakor annyi illeti meg, mint amennyi két leánygyermek része. Ha csak nők vannak mégpedig kettőnél több, akkor a hagyaték kétharmad része illeti meg őket; ha csak kettő marad, akkor a fele. A szülőknek pedig, kinek-kinek egyhatod rész jár az örökségből, ha az örökhagyónak gyermeke van. Ha pedig nincsen gyermeke, s a két szülője örököl utána, akkor az anyját egyharmad rész illeti. Ha azonban fivérei vannak, akkor az anyját csak egyhatod rész illeti meg. Mindez az örökhagyótól meghagyott egyéb hagyatkozás, vagy valami őt terhelő adósság kifizetése után. Ti nem tudhatjátok, hogy szüleitek és gyermekeitek közül – hasznosságát illetően – ki áll legközelebb hozzátok. Allah rendelkezése ez. Allah mindenek tudója és bölcs. / Titeket illet a fele annak, amit feleségeitek örökölni hagytak, akkor, ha nincs gyermekük. Ha van gyermekük, akkor a hagyaték egynegyede illet meg benneteket. Mindez az általuk meghagyott egyéb hagyatkozás, vagy valami őket terhelő adósság kifizetése után. A feleségeiteknek pedig a ti hagyatékotok egynegyede jár, ha nincs gyermeketek. Ha van gyermeketek, akkor a hagyatékotok egynyolcada jár nekik. Mindez az általatok meghagyott egyéb hagyatkozás, vagy valami benneteket terhelő adósság kifizetése után. Ha egy férfiről, vagy egy nőről a hagyaték oldalági rokonságra száll, s ha az örökhagyónak egy fivére vagy egy nővére van anyai részről, akkor mindkettőjüknek az örökség egyhatoda jár. Ha kettőnél többen vannak, akkor egyenlő társakként osztoznak az egyharmad részen. Mindez az örökhagyótól meghagyott egyéb hagyatkozás, vagy valami őt terhelő adósság kifizetése után. Ennek során nem károsodhat senki!

Allah rendelkezése ez. Allah mindenek tudója és kegyes.” (4: 7, 8, 11, 12.)

Útitársam megboldogult férje adósságot nem hagyott maga után, de vagyont sem. A rozoga kis ház, ami a hagyatékot képezte: az öröklési rendnek megfelelően íródott a hátramaradtak nevére, de ez életük továbbvitelét még nem oldotta meg. Az asszony fia sem tudott írni, pedig Indiában ingyenes az oktatás. A fiúcska és a testvérei mégsem tanulhattak, mert a legközelebbi iskola messze volt a falujuktól és nem volt pénz se ruhára, se közlekedésre.

Most egy indiai iszlám segélyszervezet jóindulatából utaznak Amerikába munkavállalási engedéllyel. A gépen felszolgált vacsorát visszautasították. Ettem a finom falatokat és nagyon kényelmetlenül éreztem magam, míg rá nem jöttem, hogy azt hiszik: a vacsoráért is fizetni kell. Hívtam a légiutas-kísérőt, teát és muzulmán menüt rendeltem számukra, és elmondtam, hogy mindez benne van a jegy árában, amit leendő amerikai munkaadójuk már kifizetett. Amint ezt megértették, jó étvággal enni kezdtek.

Ültem mellettük és összeszorult a szívem. A helyzetre megfelelő sorokat aztán meg is találtam a Koránban: „Szolgálatok Allahot és ne állítsatok mellé semmit társként! Legyetek jók a szülőkhez, a rokonokhoz, az árvákhoz, a szegényekhez, a rokon-szomszédokhoz és az idegenből jött szomszédhoz, a bizalmas társhoz, ahhoz aki úton van és a rabszolgákhoz, akiket jobbotok birtokol. Allah nem szereti azt, aki fennhéjázó és dicsekvő.” (4:36.)

Az asszony, gyermeke és családja, azóta is gyakran eszembe jut.

VIII. ISMERKEDÉS BANGKOKBAN

*

Mondd: „Ha szeretitek Allahot, akkor kövessetek engem! Akkor Allah is szeretni fog benneteket és megbocsájtja bűneiteket.” Allah megbocsátó és könyörületes.

*

Gépünk már Bangkok fölött repült, s megkezdte a leszállást. A mellettem ülő szaud-arábiai fiatalember hithű muzulmánhoz illően imádkozni kezdett: „A te parancsodra váltja föl az éjszakát a nappal, s az éjszaka a nappalt. Te hozod világra az élő a halottból, s a halottat az élőből. És te látod el, akit akarsz, számadás nélkül.” (3:27)

Krung Thep, angyalok városa – így hívják a helybeliek thai nyelven fővárosukat. És valóban: Bangkok tényleg az angyalok városa – lelkesedik az utcán egy amerikai turista –, a gyönyörű thai nők „angyali paradicsoma”.

– Sokan csak azért zárandokolnak ide, hogy szerelmi kalandokat keressenek – teszi hozzá. A turistákat a thai lányok az utcán is leszólítják, róluk azt gondolják, hogy nagyon gazdagok, ha ide, a messzi Thaiföldre utaztak. Ebben van némi igazság, bár Thaiföld – korábbi nevén: Sziám – nem drága ország. Az utcán kenyeret „kereső” turista gazdag, érdemes vele közelebbi kapcsolatba kerülni. Itt majdnem minden harmadik nő szexuális szolgáltatásokból él. A thaiföldi erkölcsök szerint azonban ez nem azonos a prostitúcióval.

Szaudi útitársam az iszlám rendelkezéseit idézi a Koránból: „Azok ellen, akik asszonyaitok közül paráználkodnak, hívjatok négy tanút közületek. Ha ők a valóságnak megfelelően tanúskodnak, akkor őrizzétek őket erősen a házaikban, amíg el nem szó-

lítja őket a halál, vagy amíg Allah valami más utat nem jelöl ki nekik!” (4:15)

A Szaud-Arábiában megszokott viselkedési szokásoktól idegen thaiföldi világ láthatóan zavarba ejti a csadort viselő, még autót sem vezethető hölgyek látványához szokott fiatalembert. Fel is hívja a figyelmemet a Korán soraira: „A férfiak felette állnak a nőknek, mivel Allah előnyben részesített közülük egyeseket másokkal szemben, s amiatt, ami javaikból a nőkre költenek. A jóra való asszonyok engedelmeskednek és vigyáznak arra, ami a kívülről számára rejtve van, mivel Allah vigyáz arra. Akiknek nyakasodó természetét féltitek, azokat intsétek meg, kerüljétek őket a házastársi ágyakban és lássátok el a bajukat! Ha már engedelmeskedek nektek, ne keressétek ellenük a kényszerítés más útját! Allah magasztos és nagy.” (4:34)

Thaiföld másik arca, mint Burmáé, és a többi buddhista, délkelet-ázsiai országé: a buddhista templomok, szentélyek, pagodák csillogása, ragyogása. A legkülönbözőbb méretű: tenyérynyi vagy éppen harmincméteres ülő, álló, fekvő, alvó buddhák sokasága. Aranyban, pompában, virágsziromfürdőben illatozó, gyertyatengerben égő szent helyek világtól elzárkózott csöndje.

A szaudi fiatalember hithű muzulmán volt, barátkozó, nyílt tekintetű, őszinte ember. Kérdeztem is tőle: miképpen vélekedik a barátságról. Érdeklődésemet a Koránból idézett sorokkal fejeztem ki: „Ti hívők! Ne kössetek szoros barátságot olyanokkal, akik nem tartoznak közétek! Mindent elkövetnek, hogy zavart okozzanak köztetek és szeretnék, ha szorult helyzetbe kerülnétek. Már a szájuk is elárulta gyűlölségüket, ám még rosszabb az, amit a keblükben rejtenek. Világosan megmagyaráztuk nektek jeleinket / verseinket, ha éltek az eszetekkel.” (3:118)

Barátom ezután figyelmesen hallgatott, és rövid gondolkodás után újra a barátságról kérdeztem őt a Korán választott verssorai-val: „Ti hívők! Ne fogadjatok hitetleneket testvérbarátotoknak a hívők helyett! Vajon nyilvánvaló érvet akartok adni Allahnak saját magatok ellen?” (4:144)

– Te más vagy, mert nem teszed gúny és játék tárgyává a vallásomat – válaszolta, s még hozzátette: „Ti hívők! Ne kössetek testvérbarátságot azokkal, akik gúny és játék tárgyává teszik a vallásokat – azok közül, akik tielőttetek kapták az írást. Féltétek Allahot, ha hívők vagytok!” (5:57)

– Zsidókra, keresztényekre gondolsz?

– Rátok. A Korán tanítása szerint: „Ha az írás birtokosai hinnének és istenfélők lennének, akkor bizony eltörölnénk a rossz cselekedeteiket és bebocsátanánk őket a gyönyörűség kertjeibe. / És ha betartanák a Tórát és az Evangéliumot és azt, ami még egyéb kinyilatkoztatás gyanánt leküldetett hozzájuk az Uruktól, akkor bizony táplálékuk lenne az, ami fölöttük, és az, ami lábuk alatt kínálkozik nekik. Akad közöttük egy mértéktartó közösség, de milyen rossz az, ahogyan közülük sokan cselekszenek!”

Szaudi barátom láthatóan ellenszenvvel nézte az egyik étteremben azokat, akik disznóhúst rendeltek. Ő ugyanis a Korán előírásai szerint élt, mondta is: „Csupán a döglött állat húsát tiltotta meg nektek és a vért és a disznóhúst és aminek a levágásakor nem Allahhoz, hanem máshoz fohászkodnak. Ám, aki kényszerű helyzetben eszik ilyesmit, anélkül, hogy a tilalmast áhítozná, vagy át akarná hágni az előírást, az nem követ el vétséget. Allah megbocsátó és könyörületes.” Az ötödik szúra pedig, mely Az asztal nevet kapta még részletesebben rendelkezik: Tilalmas nektek a döglött állat húsa, a vér, a disznóhús és aminek a levágásakor máshoz fohászkodnak mint Allah; a megfojtott, az agyoncsapott, a zuhanás miatt halálraüzött, a más állattól felöklelt, a vadállatoktól szétmarcangolt állatok húsa – kivéve, ha még nem szenvedtek ki és ti vágjátok le azokat –, és az, amit áldozati kövön vágtak le, továbbá tilalmas nektek nyilakkal sorsot húzni. Ez istentelenség. A hitetlenek ezen a napon föladták a reményt, hogy árthatnak a vallásoknak. Ne féltétek hát tőlük, de féltétek engem! Ezen a napon kiteljesítettem nektek a vallásokat, teljessé tettem számotokra a kegyelmemet és kiválasztottam nektek vallások gyanánt az iszlámot. Aki nem a rossz iránti hajlandóságában, hanem éhségtől űzve kényszerül az étkezési tilalmat megszegve vétkezni,

úgy Allah megbocsátó és kegyes. / Kérdeznek téged ó Mohamed, hogy mi engedtetett meg nekik. Mondd: Megengedtettek nektek a jó táplálékok, és azoknak a ragadozó állatoknak a zsákmánya, amelyeket idomítva tanítgattok – megtanítva azokat a vadászat fogásaiból arra, amire Allah tanított benneteket; egyetek hát nyugodtan abból, amit fogtak nektek, és mielőtt hozzáfogtok emléstetek meg fölötte Allah nevét! Féljétek Allahot! Allah gyors a számvetésben.”

– Ízlik? – kérdeztem.

– Nem rossz – forgatta a pálcikák között tartott thai módra ízesített csirkehúsfalatokat. – Most kóstolom életemben először.

– Más előírások és böjtök tartása is kötelező?

– Számos – feleli, és a Koránból keressük ki a megfelelő sorokat: „Ti hívők! Előíratott nektek a böjtölés, amiként előíratott azoknak, akik előttetek éltek. Talán istenfélők lesztek. / Böjtöljétek bizonyos számú napig! Ha valaki közületek beteg, vagy úton van, akkor azonos számú másik napig kell böjtölnie! Aki pedig képesek lennének böjtölni, de nem teszik, azok megváltással tartoznak, s ez egy szegénynek a tápláléka. Aki pedig önkéntesen valami nagyobb jót cselekszik, az javára válik. Jobb nektek az, hogy böjtöljétek, ha különbséget tudtok tenni. / A böjt ideje a ramadán hónap, amikor a Korán mint útmutatás első ízben küldött le az emberek számára, s nyilatkoztatott ki az útmutatás és a megkülönböztetés nyilvánvaló bizonyítékai gyanánt. Aki közületek e hónap idején a maga helyén jelen van, az böjtölje végig! Ha pedig valaki beteg, vagy úton van, akkor azonos számú másik napig kell böjtölnie! Allah könnyebbséget akar nektek, nem pedig nehézséget. Töltsétek hát be az előírt napok számát és magasztaljátok Allahot azért, hogy az igaz úton vezérelt benneteket! Talán még hálásak lesztek. / A böjt éjszakáján szabad közöszlőketek asszonyaitokkal. Olyanok ők nektek, s ti nekik, mint a köntös. Allah tudja, hogy amikor a böjt éjszakáján tilalmas volt számotokra közöszlőni asszonyaitokkal, akkor becsaptátok magatokat. Allah azonban megengesztelődve fordult ismét felétek és megbocsátott nektek. Mostantól kezdve hát közöszlőjétek velük és kedvetekre

kívánhatjátok azt, amit Allah előírt nektek a böjt éjszakájára vonatkozóan! Egyetek és igyatok addig, amíg meg nem különböztettek hajnalhasadáskor a fehér szálát a feketétől! Aztán tartsátok be szigorúan a böjtöt az éjszaka beálltaig! És ne közösjöketek velük, amíg a mecsetekben tartózkodtok áhítatba merülve! Ezek Allah tilalmai. Ne jöjjetek közel hozzájuk! Így teszi világossá Allah az emberek számára az ő jeleit / verseit. Talán ők istenfélők lesznek.” (2:183-185)

A kiadós ebéd után egy városnéző autóbusz kényelmes üléséből szemléljük Bangkok házait, szűk, kicsi utcáit, a New Roadon a modern épületeket, üzletházakat, bankokat, irodákat. A What Phya Keo szentélyben sokáig bámultuk a híres smaragd Buddhát, s ugyanitt egy minden részletében tökéletesen kimunkált ülő Buddhát, melyet jáspiskőből faragtak. A méretek, a gazdagság lenyűgöző! Malajziában, Penang szigetén láttam ehhez foghatót. A What Arun pagoda hetvennégy méter magas tornya talán a legszembetűnőbb, a város legszebb temploma azonban mégis az olasz márványból épült Bencharabophit. Olasz márvány itt, Thaiföldön? – merül fel a kérdés. Igen, igazi olasz márvány, mert európai hajók már a XVII. század elején látogatták Sziámot. Ékszekkel, selyem- és elefántcsont-szállítmányokkal tértek vissza a messzi Európába. A carrarai, ferrarai márványért a sziámiak arannyal fizettek.

Sok itt a látnivaló, majdnem lekéstem a repülőgépet. A thai légitársaság gépe is startolt Szingapúrba: szívesen elrepültem volna én is, hogy ismét találkozzam régen látott barátaimmal, de most más tervek, égtájak hívtak.

Szaudi barátom búcsúzott tőlem.

Az Alitalia gépére szálltam fel, előttünk emelkedett a levegőbe a Borneó szigetére induló iszlám szultánság Royal Brunei Légitársaságának gyönyörű, kolibriszínekben pompázó repülője, s azután mi is fölszálltunk.

Szaudi barátom járt az eszemben: sokat tanultam tőle.

IX. INDIAI NAPLÓRÉSZLET

*

Mondd: „Hiszünk Allahban, és abban, ami kinyilatkoztatás gyanánt leküldetett Ábrahámhoz, Ismáelhez, Izsákhhoz, Jákobhoz és Izrael törzseihez, és hiszünk abban, amit Mózes, Jézus és a próféták kaptak az Uruktól. Nem tesszünk különbséget egyikük javára sem közülük. Mi Allahnak vetjük alá magunkat.” (3:84)

*

Íróasztalomon fehér, intarziás márványtábla, közepén színes kővirágok: kagyló és drágakő levelek és virágszirmok kaleidoszkópként simulnak a hideg márványlapba. Az indiai mogul díszítőművészet remeke az agra-i Tadzs Mahal, kicsiben ez a tálka egy szelete az indiai múltnak: utam jelképes emléke.

Agrában a Tadzs Mahal a szerelem örök mementója, azúr-kék alapon álló, megrendítően tökéletes gyöngyszem az épület kifinomult és szimmetrikus látványa. A világ leghíresebb síremlékét a XVII. század mogul császára Sahdzsahán emeltette perzsa felesége, Mumtáz Mahal számára, aki szülés után hunyt el.

Az Iszlám csodák című fejezetünkben még szólunk a mogul császár és a perzsa Mumtáz Mahal egymásra találásáról, mély szerelmükről. Most, itt, a Tadzs Mahalt körülvevő kert hűvös árnyékában lapozgassuk inkább a Koránt: a házasságról kinyilatkoztatott verssorokat idézzük: „Adjátok oda az asszonyoknak hozományukat ajándék gyanánt! Ha pedig úgy tetszik nekik, hogy önként átengednek nektek abból egy részt, akkor használjátok azt tetszésekre és hasznokra! / Ha egy új feleséget egy másik helyére akartok cserélni, és közülük bármelyiküknek is egy jegyajándékot adtatok korábban – ne vegyetek vissza belőle semmit! Vajon visz-

szavennétek azt gyalázatra és nyilvánvaló vétekre? / Hogyan vehetnétek vissza azt, amikor egymással háltatok és erős egyezséget vettek tőletek? / Ne házasodjatok olyan asszonyokkal akikkel atyáitok kötöttek házasságot – kivéve azt, ami már a múltban megtörtént. Szégyenletes és gyűlöletes dolog ez! Milyen rossz út! / Tilalmas nektek házasságot kötni: anyáitokkal, leányaitokkal, nővéreitekkel, apai és anyai nagynénjeitekkel, fivéretek leányaival, nővéretek leányaival, nevelőanyáitokkal, akik szoptattak benneteket, és tejtestvéreitekkel, anyósaitokkal, a ti gyámságotok alatt álló mostohaleányaitokkal – azoktól az asszonyaitoktól, akikkel már együtt háltatok; ha még nem háltatok volna velük, akkor ez nem róható fel vétetekül; tilalmas továbbá: saját ágyékokotból sarjadt fiaitok feleségeivel s az, hogy két nővért együtt vegyetek feleségül – kivéve azt, ami már a múltban megtörtént. Allah megbocsátó és kegyes. / És tilalmas nektek a tisztés férjes asszonyok, kivéve azokat, akiket mint rabszolganőket a jobbotok birtokol. Ez Allah előírása nektek. És megengedett nektek, ami ezen kívül van, az, hogy tisztés házasemberek – és nem paráználkodók – gyanánt keressetek feleséget javaitokkal! Ha egyesekben közülük időleges házasságban élvezeteket lértetek, azoknak adjátok oda a fizetségüket a megszabott jegyajándék gyanánt. És nem róható fel vétetekül az, amiben – a megszabott jegyajándék kifizetése után – kölcsönösen megállapodtok egymással. Allah mindenkinek tudója és bölcs. / Aki nem elég tehetős közöttetek ahhoz, hogy tisztés hívő asszonyokkal házasodhasson, az házasodjon azok közül a hívő szolgálóleányaitok közül, akiket mint rabszolganőket a jobbotok birtokol. Allah nagyon is jól ismeri a ti hiteteket. Egyikőtök a másiktól származik. Házasodjatok meg hát velük házuknépe engedélyével. Adjátok meg nekik a fizetségüket illendő módon, ahogyan az tisztés asszonyoknak jár, nem pedig parázna nőknek, sem pedig olyanoknak, akik szeretőket tartanak! Ha a házasságkötés által tisztés asszonyok lettek, és akkor paráználkodnak, úgy az ő büntetésük fele annak, amivel a szabad férjes asszonyok sújtandók! Ez a házasságkötés a rabszolganőkkel könnyítés azoknak, akik félnek közöttetek, hogy bűnbe esnek. Ám jobb nektek, ha állhatatosak

vagytok és lemondtok az ilyen házasságról. Allah megbocsátó és kegyes.” (4:4, 20-25)

Nézem a márványtömbökből épített falakat, melyek a császári pár szétszakíthatatlan kötelékét is jelképezik. A férfi és a nő kapcsolatát A Nők című szúra számos verssorban is szabályozza. Ezekből olvasok néhányat ebben a meghitt környezetben: „Ha egy asszonynak félnie kell attól, hogy férje rosszul bánt vele, vagy huzamosan elhanyagolja őt, akkor nem róható fel vétkükül, ha békés megegyezésre jutnak egymás között. A békés megegyezés jobb a viszálykodásnál. Az emberi lélek azonban hajlamos a kapzsiságra. Ám ha jóra valóak és istenfélők vagytok az jobb lesz nektek. Allahnak tudomása van mindarról, amit cselekesztek. / Képtelenek lesztek arra, hogy igazságosak legyetek asszonyaitok iránt, bármennyire törekednétek is erre. Ám ne forduljatok el teljesen valamelyik feleségetektől úgy, hogy bizonytalanságban hagyjátok őt. Ha békés megegyezésre juttok, és istenfélők vagytok, akkor Allah mindegyiküket kárpótolja valaki mással az ő mindent magában foglaló teljességéből. Allah mindent magában foglal és bölcs.” (4:128-130)

A szeretett feleség, Mumtáz Mahal halála után, a mogul építészeti ékszere huszonkét évig épült húszezer ember munkájával. Misztérium ez a márványpalota, Kipling szerint: „minden tiszta, szent és boldogtalan dolog megtestesítője”.

Az aranyat és ezüstöt közönséges fémként, a márványt pedig mint hétköznapi követ használták.

A fehér márvány szépsége a napfény változó színárnyalatainak visszatükröződésében rejlik. Hajnalban vagy alkonyatkor finoman izzanak a felületén a lilás, a rózsaszínű és tompa arany árnyalatok. A kora reggel párás ködében lebegőnek tűnik fel az épület, mint ha a ködfátyol szinte magára öltötte volna a márványépület hajlatait.

Telihold idején a látvány még szorongatóbb: mintha fény áradna a jégszínű kupolákból, amely a hosszú medence vizében tükröződik. A sötétzöld ciprusokkal szegélyezett vízmedencével párhuzamos utakon közelítve fokozatosan vehető észre, hogy a tiszta

márványfelületek valójában díszesek. Növényi és arabeszk berakásos motívumok fonódnak össze, a kapubejáratok fölött szép, folyamatosan írt Korán-szövegek vannak.

A Gangesz, a szent folyó fontos városához, a hindu Benáreszhez érkeztünk, melyet Varanasi néven is említenek.

– Vigyázz, csöpög a hulla! – kiáltott feleségem a Gangesz egyik gátijának közelében, a benáreszi sikátorok között, ahol mintha a ninivei múltba érkeztünk volna. A kadávereket megmerítik a folyóban és az égetőlépcsőhöz viszik.

A test valóban csöpögött.

A sok ezer éves város, Benáresz a hindu zarándokok millióit fogadja, az ókori, középkori sikátorok sötétségében szent állatok, emberi, állati ürülék, virágillat, bételárus, orrfacsaró bűz, vonuló bivalycsorda, mesés ékszerüzlet, zsebtolvajok, utcai forgatag, kolduló leprások, kolerajárvány és az indiai múlt fényes bölcsessége, az épületek és művészetek gazdag kínálata tárul szemünk elé.

A Mahábhárata azt írja: „... ha valakinek csupán a csontja érinti meg a Gangesz vizét, akkor is a menny megbecsült lakója lesz.” A Gangesz 2506 km hosszú a Himalájától a Bengáli-öböl, és India legszentebb folyója. Benáresz, másik nevén Varanasi a gátikról híres, a kőlépcsőkről, amelyek a megmártózás helyéhez vezetik a zarándokokat.

A messzi India legszentebb folyója felcsigázta az emberek érdeklődését. Ókori és középkori költők – Vergilius és Dante – is megemlékeztek róla.

Benáresz talán a legszentebb város a Gangesz mellett. Öreg és beteg zarándokok abban reménykednek, hogy itt ér véget az életük. A folyó megtisztító ereje ezen a helyen a legerősebb, s úgy hiszik, lelkük megszabadulhat az újjászületések kimerítő útjától.

A hamvasztólépcsőkön halotti máglyákon égetik a halottakat, a gazdagokét szantálfából rakják, a szegényekét olcsóbb fából. A legszegényebbek csak kőnehezéket tesznek a holttestekre, külön kasztbeliek, a sudrák ügyelik a hamvasztólépcsők tüzeit.

X. DÁRIUS BIRODALMÁBAN

*

Aki valami jó ügyben jár közben, annak majdan része lesz abból. Aki pedig rossz ügyben jár közben, az majdan hasonló részt kap viszonzásul. Allah mindent éberén figyel. (4:85)

*

Irán – Dareiosz, Xerxesz földje. Perzsák. Az ókori világbirodalom, a bizánciak fölényes riválisa. Be lehet jutni ebbe az országba egyáltalán, nyílhat vajon egy kis ablak legalább ebbe a zárt világba számomra, s gyűlhat egy szerencsecsillag, mely elvezethet a perzsák legendás városaiba: Perszopoliszba, Szúzába? Aiszkhülosz oly megragadóan tudta a Perzsákban leírni hatalmukat, hogy testközelben érzem őket, amint megfeszített erővel hidat emelnek a Boszporuszra, amint elfoglalják Babilont, s szabadon engedik a rabszolgasorsba taszított zsidókat. Megelevenednek a Biblia ószövetségi könyvei, s peregnek előttem a szúzai menyegző képsorai, Noé és bárkája az Ararát csúcsainál, s még megannyi kép, hangulat és emlék. A Korán szúrai is felidéződnek bennem. Noé és az özönvíz az alábbiak szerint: „Ám hazugsággal vádolták őt, mi azonban megmentettük őt, s azokat, akik vele voltak a bárkán és a korábbi nemzedékek utódaivá tettük őket a földön, és vízbe fullasztottuk azokat, akik hazugságnak tartották a mi jeleinket. Nézd meg, milyen végre jutnak azok, akik intést kaptak!” (10:73)

Hogy is léphetnék perzsa földre?

– Ha kapsz vízumot – mondta szír orvostanhallgató útítársam még tavaly a damaszkuszi repülőtéren –, az Ararát völgyén át Törökországból bejuthatsz, és tátva is marad a szád az élményektől. Nekem elhiheted!

Később aztán el is hittem. Feleségemmel közösen nyújtottuk be vízumkérelmünket az Iráni Iszlám Köztársaság budapesti nagykövetségén. A konzul úr megkérdezte:

– Miért akarnak oda utazni?

– Olvassuk a Koránt, szeretjük az iszlám művészetet, az iszlám világ számos országában jártunk már.

Hosszú várakozási idő után a konzul úr átadta útleveleinket, bennük a beutazási és tartózkodási engedély, mely szerint kíséret nélkül szabadon mozoghatunk az Iszlám Köztársaság területén.

S már csattogott is velünk a Belgrád expressz Isztambul felé. A vonaton néhány turista lézengett. Szerbiában, Bulgáriában inkább csak belföldi utasok szálltak fel és le, fülkénk ajtaját bezárni nem lehetett, a kalauz felhívta a figyelmünket, hogy a háború után sem veszélytelen errefelé utazgatni, ha nem is alszunk, belülről kötéllel rögzítsük a tolóajtót, és senkit se engedjünk be. Errefelé ugyanis nem a Korán sorai szerint élnek az emberek: „A tolvajnak – lett legyen férfi, avagy nő – vágjátok le a kezét! Így legyen ez annak jutalmaként, amit szereztek maguknak és intő példaként Allahtól! Allah hatalmas és bölcs.” (5:38)

Útitársunk egy minikönyvet lapozgatott: a Talmudot. Grúziai zsidó csempész, de nevezzük őt, szalonképesebben, kereskedőnek. Budapestről szállítja a rádiótelefonokat Isztambulba, ahol a többszöröséért ad túl a készülékeken. Hogy hová tudja eldugni a vonaton a mobilokat: nem illik elárulnom – családja eltartása a tét.

A volt szovjet tagországokban a grúz, örmény, kirgiz és más nemzetiségű családoknak havi húsz-harminc dollárból is meg kell tudni élni.

Számára Izraelbe bevándorolni már nem egyszerű: számos honfitársa hamis származási papírokkal tette ezt, fölverték a tízezer dolláros bevándorlási segítyt, bútorokat, értékeket vásároltak, Bécsen, Budapesten keresztül mindent értékesítve visszaszavárogtak Bakuba, Jerevánba, Szamarkandba.

Zsidónak lenni sem könnyű arrafelé. Útitársunkat igazoltatta a rendőrség szülővárosában, kocsijában kábítószer szerettek volna találni. Tudták róla, hogy Isztambulban kereskedik. A Pakisztán-

Irán-Törökország kábítószerútvonal – mint korunk selyemútja – már közismert. A kocsiban kábítószeret nem találtak, a profik egyébként is inkább patronba helyezik a port és lenyelik. Vállalva azt a veszélyt is, hogy a patron szétnyílhat, és halálos túladagolás következhet be... Barátunkat orvoshoz szállították a rendőrök vérvételre, hogy véreből mutassák ki a narkotikumot. Tűszúrással a karján végre újból autóját vezette, amikor ugyanazok a rendőrök megint megállították. Kábítószeres tűt és fecskendőt találtak a kesztyűtartójában. Akkor rejtették oda, amikor ő a vérvizsgálaton volt. Gyorsan kellett a rendőrök ajánlatát átgondolnia: fizet a zsebükbe ötezer dollárt, vagy semmi nem mentheti meg hat év börtöntől. Fizetett, s el is úszott a megtakarított pénze.

– Pedig pont ennyiért lehetne magyar útlevelet vásárolni, mely nem is hamis – szomorkodott. – Az amerikai útlevél sokkal drágább, ha akarod veszek neked – fogalmazott választékosan oroszul.

Ajánlata nem érdekelt, így a beszélgetést más témára tereltük. Elmesélte, hogy legutóbb is csak úgy mert szülővárosába hazatérni, hogy parókát, színes kontaktlencsét viselt. A felesége nem is akarta beengedni. A csempészet szakma, melynek fortélyai kimeríthetetlenek. Bűvészi gyorsasággal tudott százdollárost mogyorónyi nagyságúra összehajtogatni, azt pici textíliával bevonni, és – mint egy gombot – a zakójára varni. A csempésztanfolyama végén végre feltűnedezték a Gülhane fái, a Top Kapi szeráj épülete, az Hagia Sophia és a Kék Mecset tornyai, a Boszporusz kéklő vize Isztambulban. (Az Iszlám csodák fejezetünkben visszatérünk a város nevezetességeire).

Isztambul már nem a bundatúrák, az aranyláz városa, sokkal inkább lüktető mediterrán turistaparadicsom, szépülő házakkal, gyönyörű parkokkal, sétálóutcákkal, az utcákra települt kisvendéglőkkel, ahol gyertyafénynél turisták sokasága ismerkedik a török gasztronómiával.

Pergamon, Trója, Kappadókia és megannyi látnivaló előtt vagy után az utazó Isztambult sem hagyja ki. Nyugati turistának a háromdolláros múzeumi belépő még elviselhető: egy dollár egy üveg

víz, hatot kérnek egy grillcsirkéért, a finom ropogós török kenyér ára azonos a magyaréval, csak az infláció tempósabb, mint Magyarhonban. Errefelé csak kisebb összegeket szabad egyszerre beváltani: nem tudni, mire ébred az ember másnap. Olcsón vásárolni az adót nem fizető, illegális utcai árusoktól lehet, ha el nem zavarják őket a rendőrök. A tízdolláros farmernadrágok kupacokban még így is garmadával hevernek a földön.

A híres bazárban inkább sétálókat, mint vásárlókat látunk, felcsendül azért még az invitálás: „Szervusz! Magyar pasa – nagy a hasa! Gyere: bunda, szőnyeg, minden van!” Csadort szeretnénk vásárolni, hogy majd feleségem Iránba érve minden testrészét elta-
karhassa az ottani szokások szerint. „A jóra való asszonyok engedelmesek és vigyáznak arra, ami a kívülállók számára rejtve van, mivel Allah vigyáz arra.” (4:35, 3-4)

Vállalkozásunk néhány óra után már reménytelennek látszott: Törökországban nem kötelező a csador viselése, aki mégis ezt a hagyományt tartja: hát megvarrja magának. A bazár eldugott zugában egy iráni kereskedő parányi üzletében feleségem végre csadorba öltöztetett, s fejenként harmincöt dollárért a Teheránba induló iráni buszra is feljutottunk.

Elindultunk a hosszú útra...

A török hadsereg katonái számtalanszor ellenőrizték és átkutatták a buszt, a kurdoktól veszélyeztetett területeken katonai alakulatok cirkálnak, csőre töltött gépfegyverek, harckocsik ellenőrző zónáin haladunk keresztül. Útleveleinket szinte félóránként kommandósok ellenőrzik. A településeken szebbnél szebb mecsetek magasodnak, a világi török köztársaság és demokrácia védőbástyájának is mondott török hadsereg meghatározó vezetői nyomást gyakorolnak a kormányra, hogy a muszlim fundamentalizmus terjedését megakadályozzák. A hatvanmilliós országban mégis gombamódra szaporodnak a vallási iskolák, az ott tanulók száma már közel jár a millióhoz. Klasszikus arabot, Mohamed próféta életét és a Koránt tanulják. „Mohamed Allah küldötte. Akik vele tartanak, azok szigorúak a hitetlenekkel szemben és könyörületesek egymással. Látod őket, amint meghajolnak és leborulnak, Allah

tetszését és kegyét áhítozva. Az ő ismertetőjelük az orcájukon van a leborulás nyomától. Ez az ő példázatuk a Tórában, és ez az Evangéliumokban: Olyanok ő, mint egy vetőmag, amely hajtást hoz, megerősíti azt, úgyhogy megvastagszik és egyenesen áll a szárán a szántóvetők csodálatára és hogy Allah haragvást keltsen általuk a hitetlenekben. Allah megbocsátást és óriási fizetséget ígért azoknak közöttük, akik hisznek és jótetteket cselekszenek.” (48:29) Az egyenvisélet kötelező, az állami iskolákban viszont tilos. A sajtó, a szakszervezetek, a művészek, a polgári szervezetek, a tanárok támogatják a tábornokokat – a hadsereg a legjobban tisztelt intézmény az országban.

Előttünk a bibliai táj, Noé és az özönvíz történetének levegője, körülöttünk török kommandósok, állig felfegyverkezve. A buszban az irániakon kívül mi ketten magyarok és négy cseh turista utazott. Mint általában, megint az irániakat ellenőrzik. Velünk magyarokkal kedvesek, mert rokonaiknak tartanak – ám azt, hogy Iránba utazunk: gyanúsak találják. Cseh útitársainktól a nemzetközi oltásikönyvet követelik, de azzal nem rendelkeznek. Sötét éjszaka volt már, amikor az iráni határővezetbe értünk. Csak a hold és az Ararát hóborította csúcsa fehérlett.

A határátkelés nyolc órán keresztül egész éjszaka tartott. Százak és százak próbáltak átkelni a határon csomagokkal, kartondobozokkal, Törökországból szállított árukkal. Egész éjjel hurcoltuk, tologattuk csomagjainkat egyik teremből a másikba. A bevándorlási tisztviselő mindenki csomagját alaposan átforgatta, végre mi is sorra kerültünk. Sporttáskánkat nyitatta ki először, bele is nézett, de nem érdekelte igazán, hogy mi van benne.

– Miért utaznak Iránba?

– Magyar turisták vagyunk – feleltem.

Kézításkámat nyitotta ki, s a magyar nyelvű Koránt emelte ki.

Érdeklődéssel nézett rám.

– Maguk ezt olvassák?

– Igen, uram. Sok iszlám országot meglátogattunk már.

– Üdvözlöm önöket az Iráni Iszlám Köztársaságban – felelte.

Beléphettünk Irán területére...

Még egy teljes napig tartott az út Teheránig, ahol a Hotel Omid kényelmes szobájában egyetlen éjszaka elegendő volt, hogy kipihenjük magunkat. A tízmilliós nagyváros először nyomasztóan hatott ránk, s kiismerhetetlennek látszott, mint Tokió vagy Sanghai. De aztán belejöttünk. A közlekedés jó és szervezett, sok a taxi és nagyon olcsó. Néhány forint egy liter benzin. Egy dollárért a bankban háromezer riált adnak, az utcán sokszor ötezret is. Eképpen egy dollár valójában másfelet ér.

Feleségem csadorviseletben beolvadt a helybeliek közé, ha buszra szálltunk, hátul ült ő is, a csadort viselő nők között. Én elől utaztam, a kordonnal leválasztott férfiszakaszban.

– Te figyelj engem – mondtam neki –, mert fel sem ismerlek száz fekete csadort viselő nő között.

Végre a Gulisztán palotában láttam egy férfit, itt a Néprajzi Múzeumban sétált perzsa asszonyával és gyermekeivel. A Régészeti Múzeumban egy japán házaspárral találkoztunk, s aztán utazóval eggyel sem ebben a tengernyi városban.

Olvadozunk a negyvenfokos melegben. Iránytaxival az Ardzsantin térre tartunk, beszáll a taxiba egy jól öltözött fiatal perzsa férfi, választékosan beszél angolul, szívesen kísérelőkül szegődik, hogy gyakorolja a nyelvet. Vállalati menedzserként dolgozott, most intenzív angolra jár, Kanadában szeretne munkát vállalni. Nagyon bántja, hogy külföldön néhányan a perzsákat potenciális terroristának tartják.

Az Ardzsantin teret a teheráni luxusnegyedek ölelik körül, s az az érzésem, mintha Németországba csöppentem volna. A tér buszpályaudvara pedig mintha Zürichben, vagy Szingapurban lenne.

Légkondicionált autóbuszok, tisztaság, modern épületek mindenütt. Menetjegyeket vásárolunk belföldi továbbutazásokra és vissza Isztambulba. Innen a Boszporuszig húsz dollárt kérnek, a Perzsa-öböl, a több mint ezer kilométeres út ára néhány dollár. A pályaudvar műszaki igazgatója oroszul szólít meg, dolgozott Oroszországban, örül az alkalomnak, hogy beszélgethet ezen a nyelven, s irodájába invitál minket teára. A perzsák szívélyes ven-

déglátók, utcán, étteremben, szállodában készséggel fogadnak bennünket. A damaszkuszi, isztambuli bazárok után a teheráni is lenyűgöz bennünket nagyságával, pazarságával. Perzsa szőnyegek, arany és ezüst és minden más kapható itt. A külföldi termékek árai a magyarországiakkal azonosak, de az iráni termékek olcsóbbak. Bekeveredünk az iraki negyedbe is, itt, olcsó motelekben, vidékről érkezett kézművesek élnek, s árulják gyönyörű portékájukat. Egy igazán szép, igazi, kétnégyszetméteres kézi szövésű szőnyeget ötven dollárért is meg lehet venni. Az irakiak is kereskednek itt, az irak-iráni háború előtt menekültek ide, láthatóan békességben élnek.

A Sayro Safar társaság légkondicionált Mercedes autóbuszán utazunk Iszfahánba, a steward, mint egy repülőgépen, süteményt, hűtött üdítőitalokat szolgál fel. Ez a magántársaság világszínvonalat ért el.

Irán 1971-ben ünnepelte a perzsa birodalom két és fél évezredes fennállását. Az államalapító Nagy Kürosz (Cyrus) évének, ünnepi esztendőnek nyilvánított évfordulón méltó emléket kívántak állítani a nagyszerű múltnak. Régészeti leletek szerint ezen a vidéken már 15 000 ezer évvel ezelőtt is éltek emberek. Tudósok egy része az emberiség bölcsőjét a közeli Mezopotámiába, a mai Irak területére helyezi: Ninive, Babilon romjait is ott tárták fel. De az egyik iszaptéglából épített város Irán nyugati részén i.e. 8650-ből származik. Valószínű, hogy a gabona vetése is Iránból terjedt el. Krämer véleménye szerint azt a nyelvet, amelyen a legrégebbi írásos dokumentumokat írták, sumérnak nevezik és a legrégebbi kultúra hordozóit suméroknak. I.e. 5000 körül az Iráni-medencéből vagy az Indus mellékéről vándoroltak be Babilóniába. Évszázadokig tartó páratlan kulturális fejlődés után a szomszédos nomád semita törzsek azonban leigázták őket, nyelvük, akár a középkori latin, kultusz- és tudósnyelv maradt. Irán területén, az istenek földjén (Elám) már hat-hétezer évvel ezelőtt településeket alakítottak ki az elamiták. Az irániaknak indoeurópai nyelvcsaládba tartozó népcsoportjai: szkíták, szarmaták, a médek és a perzsák első törzsei i.e. a VIII. században érkeztek földjükre. Nagy Kürosz jól

szervezett seregei rövid idő alatt elfoglalták egész Kisázsia, Mezopotámiát, a hatalmas babiloni birodalmat. Hódítások révén Perzsia a világtörténelem egyik korai birodalma lett. Kürosz diadalmas hadvezér, kiváló államférfi volt, a művészetek támogatója, Perszeopoliszban, Szúzában hatalmához illő székhelyeket alapított. Utódai: Kambüszész, Dareiosz (Dárius) és Xerxész folytatták a világbirodalom kiépítését. Hérodotosz és a bibliai Eszter könyve hitelesen tudósítanak nagyságukról. Dariusnak, az egyéb, természetbeni adók mellett, évente 2500 mázsa ezüst és 94 mázsa arany folyt be a kincstárába.

Elképesztő vagyon! Sokat tanulhatott a suméroktól, s Perszeopolisz, Szúza romjai még most is bizonyítják hatalmát és gazdagságát.

Iszfahán az oázisok oázisa. A tiszta vizű Zajandeh ezernyi csatornán át öntözi az utcák, parkok fáit, s hűti az árnyékban is ötvenfokos gyilkos forráságot.

A város középpontjában háromszáz esztendő óta dacol az idővel a világ egyik legnagyobb és legnagyszerűbb tere, a Mejdán Sah, melyet ötszáz méter hosszú és százötven méter széles, egyemeletes, téglalap alakú palotasor övez. Abbasz sah udvartartása, az Ali kapu, a Sah-mecset az iszfaháni díszítőművészet gazdag világát tükrözi, a látvány az iszlám világ egyik legszínesebb, legpompásabb remeke.

Ülünk egy fa árnyékában, jegelt kólával hűtjük magunkat, tekintetem egy választási plakátra szegeződik, melyről Mohamed Khatami reformpárti politikus tekint ránk. A politikus a 2000. évben tartott választásokat is megnyerte.

Perszeopolisznak, Perzsa városnak a görögök hívták a világbirodalom gazdag fővárosát, mely az athéni Akropolisz előtt ötven évvel épült. A Nagy Sándor által felgyújtott városban elégetett könyvek ezreinek lángja mintha még most is lobogna, olyan meleg van itt, a romok között sétálva. Oszlopfők, palotatermek, kapuk, faragott birkafejek, sírok, domborművek őrzik a múltat, itt, Perszeopoliszban és a közeli Paszargadaiban, ahol Kürosz sírja található. Sztrabón, az ókori görög író számolt be Alexandrosz „lá-

togatásáról”. Tőle tudjuk hitelesen, hogy a nagy perzsa királyok aranyágyban, aranykoporsóban feküdtek.

Dárius kincséhez mérten ez természetesnek mondható. Dareiosz gazdagsága nem jószerencsének volt köszönhető. Kiváló államszervező volt, megszilárdította a közigazgatást, hozzávetőleg háromezer kilométeres úthálózatot építtetett, gyorspostát és futárszolgálatot szervezett. Még Hérodotosznak is el kellett ismernie, a perzsák olyan ügyesen szervezték meg a hírközlés módját, hogy futáraik teljesítményét senki felül nem múlhatja.

Olasz és angol turisták járják még itt rajtunk kívül az ezeréves köveket.

Egy Amerikában élő iráni sebésszel ismerkedünk meg. Nyugalomba vonult, és hónapok óta utazgat a térségben. Áprilisban mekkai zarándoklaton vett részt, a háddzs, a holdcikluson alapuló muszlim naptári év utolsó hónapjában történik. Aki fedezni tudja a maga útiköltségét és családtagjai megélhetését, az köteles élete során legalább egyszer megtenni a zarándokutat. „Végezzétek el a zarándoklatokat és az umrát Allahnak! Ha akadályozva lennétek, akkor engesztelésképpen ajánljatok föl áldozati állatot, ami könnyen előteremthető nektek! Ne nyírjátok le a fejetekeket, mielőtt az áldozati állat meg nem érkezik az áldozó helyre! Aki beteg közületek, vagy fájlalja a fejét, az kárpótlással tartozik: böjt vagy alamizsna áldozati állat formájában! Ha azonban biztonságban vagytok, és bárki kihasználja az alkalmat, hogy az umrát elvégezze a zarándoklatig, annak engesztelésképpen áldozati állatot kell felajánlania, ami könnyen előteremthető. Aki azonban nem talál elő semmit, az böjtöljön három napot a zarándoklat idején és hetet azután, hogy visszatértetek Mekkából Medinába. Ez tíz teljes nap. Ez az előírás csak azt illeti, akinek a családja nem lakik a Szent Mecset mellett. Féljétek Allahot! Tudnotok kell, hogy Allah büntetése rettenetes! / A zarándoklat az ismert hónapban történik. Aki kötelezően magára vállalja e hónapokban a zarándoklat elvégzését, annak a zarándoklat idején tilos a szeretkezés, a kihágás és a torzsalkodás! Ha valami jót cselekesztek, arról Allahnak tudomása

van. Lássátok el magatokat útravalóval! Ám a legjobb útravaló az istenfélelem. Féltetek engem ti, akiknek van eszetek!” (2:196-197)

A professzor ihrámot, két fehér lepedőt viselt, Ábrahám, felesége, Hágár és fia, Iszmáel életéről elmélkedett. Hétszer körbejárta a mekkai Nagy Mecset központi szentélyét, a Kábát, megérintette a benne őrzött szent fekete követ, hétszer elfutott Marva irányába és vissza. A következő napon elindult a Mekkától húsz kilométerre lévő Ararát hegyére, ahol Mohamed próféta halála előtt itt tartotta utolsó prédikációját. Ezen a helyen napnyugtáig Allahhoz fohászkodott. Az éjszakát Minában töltötte, ahol megköveztek három, az ördögöt jelképező oszlopot. Végül visszatért Mekkába, ahol újra körbejárta a Kábát. A zarándokút az áldozat ünnepével ért véget, amikor állatokat vágtak le. Ezután ellátogatott Medinába, Mohamed sírjához is.

Siráz vidáman zöldellő oázis, citadellával, medreszével, mecsetekkel, árnyékos parkokkal. A forráság olyan mértékű, hogy délután már igazából csak árnyékban érdemes üldögdélni valahol. Mi is úgy döntöttünk, hogy visszavonulunk hűvös szállodai szobánkba. Állóképességünk utolsó erőtartalékával még beálltunk a sorba, hogy friss lepénykenyeret vásároljunk. Négy fiatal perzsa fiú dolgozott a pékségben, egyikük markolt a tésztából, gombócot formált, a másik lepény alakúra gyúrta, a harmadik motorral hajtott forró vaskorongra helyezte, a kisültet pedig egy asztalkára dobálta. A negyedik fiú pedig árulta.

Éreztük szánkban a friss kenyér ízét, s elképzeltük, hogy jól megsózzuk, mint odahaza a lángost, s jégből olvasztott hideg vizet iszunk rá, amennyi csak belénk fér. Amíg vérünk le nem hűl. Néhányan álltak még előttünk, egy középkorú asszony vagy harminc lepényt kért, s miután azokat megkapta, leállt a gép: áramszünet miatt.

Elindultunk, hogy egy másik pékséget találjunk. Alig vonszoltuk már magunkat, az asszony utolért bennünket, s megkérdezte:

– Hány kenyeret szeretnének?

– Kettőt – feleltük.

S ötöt nyomott a kezembe. Pénzt sem fogadott el.

– Köszönöm – néztem a mosolygó arcú asszony után, és nem tudtam mást mondani a meghatódottságtól. „Ha nyilvánosan adakoztok, az is már dicséretes dolog! Ám ha titokban teszitek azt, s úgy adjátok azt a szegényeknek, az még jobb nektek, s jóvá teszi a rossz cselekedeteitek egy részét. Allahnak tudomása van arról, amit cselekesztek. / Akik javaikból éjjel vagy nappal, titokban vagy nyíltan adakoznak, azoknak a fizetsége Urunknál van, s az Utolsó ítélet miatt nem kell félniök s nem fognak szomorkodni.” (2:271, 274)

A szállodában több liter olvadt jég is alig volt elegendő, hogy magunkhoz térjünk. A hallban Qatarból, Jemenből, Ománból, Szaud-Arábiából érkezett vendégek töltötték idejüket. A Mesedből érkezett iráni mérnök cigarettával kínál, adok neki az enyémből. Ízlik neki. Forgatja, nézegeti a Pall Mall dobozát.

– Ez magyar?

– Igen. Amerikai licenc alapján készül.

– Teheránban nyílt egy McDonald's, de egy nap múlva be kellett zárni, mert tiltakozó tüntetéseket szerveztek az egyetemisták.

Nálunk radikális hangok éppen azt harsogják, hogy a multinacionális tőke kivásárolja a hazai energiaszektor, emeli az árakat, a tévécsatornákat elönti a giccs, megtelepedtek a maffiák, robbantgatnak, bezártak az olcsó kifőzdék, s helyükre elegáns McDonald's-ok költöztek, terjed a kábítószer... a szabadság szabatosága...

– Önöknél egy kis visszatérés kellene a fundamentumokhoz – vélekedett.

A beszélgetés folyamán családi élete is szóba került. Elmondta, hogy felesége skizofrén, de ő kitart mellette. „A gyengeelméjűeknek ne adjátok oda javaitokat, amelyeket Allah nektek rendelt megélhetés gyanánt. Inkább lássátok el őket abból s ruházzátok őket és beszéljete velük illendő módon!” (4:5)

Szakításra még nem gondolt. Ennek útja a Korán szerint: „Ha féltetek, hogy szakításra kerül sor közöttük, akkor küldjete hozzájuk egy döntőbíró a férj családjából, egy másik döntőbíró a feleség családjából! Ha ők ketten ki akarnak békülni, akkor Allah megbé-

kélést fog szorgalmazni közöttük. Allah mindenek tudója, akinek mindenről tudomása van.” (4:35)

A válás Koránban található eligazító sorait is áttekintettük: „Azoknak a házasembereknek, akik megesküdték, hogy tartózkodnak a feleségüktől, négy hónapig kell várakozniuk. Ha e négy hónap során esküjüket semmisnek tekintik, – akkor Allah megbocsátó, és könyörületes. / Ha azonban a végleges válást határozták el, akkor úgy lesz. Allah mindent hall és tud. / Az elvált asszonyoknak háromhavi tisztulást kell kivárniuk. Nem szabad eltitkolniuk azt, amit Allah az előző házasság gyümölcseként a méhükben teremtett – ha hisznek Allahban és a Végso Napban. A férjeket illeti meg leginkább az, hogy ekkor visszafogadják őket, ha ők ki akarnak békülni. Az asszonyokat ugyanaz a jogszerinti bánásmód illeti meg férjük részéről, mint amivel ők tartoznak férjüknek. A férfiak azonban egy fokkal fölöttük állnak. Allah hatalmas és bölcs. / A válás kétszer megengedett. Akkor azonban vagy meg kell tartani a feleséget az elismert módon, vagy el kell bocsátani illendő módon! Az utóbbi esetben tilos a férfiaknak bármit is elvenniük abból, amit jegyajándék gyanánt adtak nekik. – ha csak nem félnek mindketten, hogy nem tartják be Allah előírásait. Ha azonban féltek, hogy nem tartják be mindketten Allah előírásait, nem követ el egyikük sem bűnt, ha az asszony valamivel megváltja magát. Ezek Allah előírásai. Ne szegjétek meg azokat! Akik áthágják Allah előírásait, azok istentelenek. / Ha a férfi a feleségétől harmadszor elválik, akkor az asszony mint feleség tilos a számára, amíg férjhez nem megy valaki máshoz. Ha az elválik tőle, akkor nem követ el egyikük sem bűnt, ha újra visszatérnek egymáshoz – ha hisznek abban, hogy mindketten betartják Allah előírásait. Ezek Allah előírásai. Allah megmagyarázza az előírásokat azoknak, akik értelmeseek. / Ha elváltatok asszonyaitoktól és ők kiszabott várakozási idejüket elérték, akkor vagy tartsátok meg őket a megfelelő módon, vagy bocsássátok el őket megfelelően! Ne tartsátok őket vissza kényszerrel, hogy áthágjátok ezzel Allah előírásait! Aki eképpen cselekszik, az önmaga ellen vét. Ne tegyétek Allah verseit gúny tárgyává! Emlékezzetek meg Allah irántatok tanúsított kegyelmé-

ről s az írásról, és a bölcsességről, amit leküldött hozzátok, hogy intsen benneteket vele! Féljétek Allahot! Tudnotok kell, hogy Allah minden dolog tudója! / Ha elváltok asszonyaitoktól és ők kiszabott várakozási idejüket elérték, akkor ne akadályozzátok meg őket abban, hogy ismét megházasodjanak korábbi férjeikkel, ha a megfelelő módon egymás között megegyeztek. Ez az intés közületek annak számára, aki hisz Allahban és a Végső Napban. Ez istennek tetszőbb és tisztább nektek. Allahnak tudása van mindenről, ti azonban nem tudtok. / Az elvált szülőanyáknak két teljes évig kell szoptatniuk gyermekeiket! Ez azokra vonatkozik, akik azt akarják, hogy a szoptatás hiánytalanul kiteljen. A gyermek apjának kötelessége megfelelő módon eltartani és ruházattal ellátni az anyákat! Senkitől nem követelnek többet, mint amennyire képes. Nem szabad kényszert alkalmazni egy anyával szemben a gyermeke miatt, s egy apával szemben sem gyermeke miatt. Az apa örökösének ugyanaz a kötelessége a szoptató anya iránt. Ha azonban kölcsönös megegyezés és tanácskozás után a gyermeket a kiszabott idő előtt el akarják választani, akkor az nem róható föl egyikük vétkéül sem. Ha pedig a gyermeket dajkával akarjátok szoptatni, az sem róható föl bűnötökül, amennyiben megadjátok neki azt a fizetséget, amelyben megfelelő módon megállapodtatok. Féljétek Allahot! Tudnotok kell, hogy Allah látja azt, amit cselekesztek! / Nem róható föl bűnötökül az, ha a házasságkötés után elváltok az asszonytól, feltéve, hogy még nem illettétek őket és hozományt állapítottatok meg nekik. Lássátok el őket javakkal illendő módon – a tehetős is, a szegény is képessége szerint! Kötelesség ez a jóravalók számára! / Ha azonban elváltok tőlük, mielőtt még illettétek volna őket, ám hozományt állapítottatok meg már nekik, akkor a tiétek marad annak fele, amit megállapítottatok, kivéve ha az asszonyok lemondanak részükről, vagy az mond le, aki a házasságkötés felől rendelkezik. Inkább tekintendő istenfélelemnek az, hogy lemondjátok a részetekről! A vagyoni ügyekben ne feledkezzetek meg arról, hogy nagylelkűek legyetek egymással! Allah látja azt, amit cselekesztek.” (2:226-233, 236-237)

A szállodában a pincér fagylaltot, kólát szolgáltat fel, a vanília és csokoládé gombóchegeyekről, mint az Ararát csúcsáról a hólé, csorgott le a meggyzselé, s még édesebbé tette a fagylaltsúcsokra szórt pisztáciát.

Feleségem szerint ilyen finomat még nem evett, s ebben nem is túlzott.

Teherántól ezer kilométer távolságban vagyunk, innen a Perzsa-öböl már csak egy ugrás. Gyakran dörögtek itt már a fegyverek. Ezt írja a Korán: „Harcoljatok Allah útján azok ellen, akik ellenetek harcolnak! Ám ne hágjátok át Allah parancsait! Allah nem szereti azokat, akik áthágják a parancsait. / Öljétek meg őket, ahol csak rájuk leltek, és úzzétek el őket onnan, ahonnan kiűzték benneteket! A megkísértés (fitna) rosszabb, mint az ölés. Ne harcoljatok azonban ellenük a Szent Mecsetnél, amíg ők nem harcolnak ellenetek ott. Ám, hogyha harcolnak ellenetek, akkor öljétek meg őket! Ez lesz a hitetlenek fizetsége!” (2:190-191)

Szúza fényes városát Hérodotosz is felkereste. A Biblia Eszter könyvében Achasvéros néven említi Xerxészt, s oly szemléletesen írja le a hadvezér lakomáját, hogy a romok között mintha előtűnnének a márvány padozaton az arany- és ezüsthéverők, s elképzeljük a hét napig tartó lakomát.

Nagy Sándor foglalta el Szúzá és birtokba vette mérhetetlen kincseit. A város volt a helyszíne a történelem egyik legkáprázatosabb ünnepségsorozatának.

Képzeljük el, mintha mozivásznon peregne ez a monumentális jelenet: a szúzai esküvő. Az Indiából visszatérő Nagy Sándor itt rendezte meg Kelet és Nyugat egyesítésére törekedve a görögök és a perzsák tömegesküvjét. Maga Nagy Sándor Sztateirát, a perzsa király lányát vette el, s a hagyomány szerint több mint tízezer makedón-görög harcos lépett itt házasságra a legyőzött, de már jövődő szövetségesként számba vett perzsák leányaival.

Perszeopolisz, Szúza letűnt hétköznapijai peregnek képzeletemben hazafelé jövet is a Balkán-expresszen. Magyar egyetemisták az útitársaink. Hamis jeggyel utaznak. Effélét Pesten néhány ezer forintért lehet venni, mutatják, s úgy töltöd ki, ahogy neked tet-

szik. A jegy borítója eredeti, belül a jegy ügyes másolat. Szabadkán leugranak a vonatról, vesznek gyorsan egy jegyet Pestig. A magyar kalauzok észrevehetik a hamisítványt.

– Repülőjegyet is tudunk neked kiállíttatni akárhová negyvenezerért! – mondják. Megköszöntem hozzám való bizalmukat, de nem kértem a címet, ahol e jóból részesülni lehet. De azt biztosan tudtam, hogy már hazaérkeztünk...

Hogy is mondta az iráni mérnök? „Megoldás lenne egy kis visszatérés a fundamentumokhoz.”

Valamihez bizonyosan.

XI. AZ ÉJSZAKAI VONAT

*

Akik azonban hisznek és jótetteket cselekszenek, azoknak Allah a nekik járó teljes fizetséget adja és még meg is tetézi nekik a kegyelméből. Akik azonban fennhéjásznak és felfuvalkodnak, azokat majdan fájdalmas büntetéssel bünteti és nem találhatnak majd akkor maguknak Allahon kívül sem védelmezőt, sem segítőt. (4:173)

*

Egyedül élő idős apámat látogattam meg a Délvidéken. Megerősített a határőrség, járőrökcsik cirkálnak a bácskai szakaszon. A Bácsalmás-Bajmok határátkelő is csendes, aztán Vajdaság felől a sötét felhők mögül harci repülőgépek robaja hallatszik. Erősödik a zaj, le kell szállnom a kerékpárról, még a gyomrom is remeg.

– Erről beszéltem, fiam – mondja apám. – Tengerész vagy, de ez neked is sok, igaz?

– Gyere hozzánk, Pestre, egy időre – kérelem.

– Anyád itt fekszik a temetőben, én is itt szeretném befejezni.

A déli határszélen, a vonatokon civil ruhás belbiztonsági emberek vigyázzák a rendet, a Baja-Bácsalmás-Kiskunhalas szakaszon közlekedő vonat utasai között érkezik egyikük a kiskunhalasi pályaudvarra. Hozzám fordul:

– Beszél oroszul vagy szerbül?

– Egy kicsit – felelem. Egy társasághoz vezet, s arra kér, hogy segítsék rajtuk.

Ő pedig elvegyül a várakozók között.

– Dobar dan! – köszönt egy férfi.

– Dobar dan (Jó napot)! – válaszolom.

– Ja szam Dzsemail iz Koszovo (Dzsemail vagyok Koszovóból) – mondja, és bemutatja feleségét, hűgát, férjét és a hat gyermeket. Mint az orgonasípok – másfél éves a legkisebb, tizenégy a legnagyobb –, úgy állnak mellette. Hetedik napja vannak úton – koszovói szerb muzulmán menekültek. Ausztriába szeretnének eljutni, hogy a gyermekek életét mentseék. Jegyet vettek a belgrádi nemzetközi expresszre, nem értik miért nem szállhatnak fel.

A Belgrádból érkező vonatok késnek. (Most nem is túl sokat.) Biztonsági emberünk ott terem, eligazít, a harmadik vágánynál várakozzunk. Beáll az expressz, elfoglaljuk helyeinket, koszovói ismerőseimben láthatóan oldódik a szorongás. A muzulmán magatartásformáktól is eltekintenek, megszólalnak férjük jelenlétében az asszonyok is, Dzsemail tizenégy éves lánya, Alma angolul kezd beszélni, hogy könnyebb legyen őket megérteni, hiszen koszovói szerb tájnyelvet kevernek oroszsal.

Alma nyakláncán aranyfélhold, s azon vésett arab írással Korán-idézet olvasható: „Allah! Nincs más isten, csak ő. Őt illetik meg a legszebb nevek.” (20:8)

Alma elmondja, hogy sokat sírtak, reszkettek, az iskolák bezártak, este nyolc után világítás nem volt, se tévé- és rádiózás, s apja úgy döntött, miután kilátástalannak érezték az életüket, hogy elmenekülnek. Csak a nagymama és a nagypapa maradt a házban. A pincében bújtak meg, ők őrzik mindazt, ami a házban maradt.

Alma anyja imát mormol: „Ő az, aki megteremtett benneteket agyagból, aztán földi élteteknek határidőt rendelt. Megszabott határidő van nála. Ezek után még egyre kételkedtek. / Ő Allah az egekben és a földön. Tudja a titkokokat és elhangzott szavakat és tudja azt, hogy mire tesztek szert.” (6:2-3, Korán)

– Hová szeretnétek menni? – kérdezem Almától.

– Apa kérte, hogy mondjam el: nálunk az osztrák követség már bezárt, és a nénikém meghívólevelét sem kaptuk meg Bécsből, de a telefonszáma nálunk van. Ausztriában szeretnénk pihenni, mert nagyon kimerültünk. Norvégiában nem lenne jó, mert hideg van, talán Kanadába elmehetünk. De jó lenne Tunéziában is.

– Tudod olvasni arabul a Koránt?

– Már egy kicsit igen. Ha vége lesz a háborúnak, hazamegyünk. Nálunk minden olyan szép, a hegyek, a házak, szeretetben éltünk szomszédainkkal, macedónokkal, törökökkel, albánokkal. Nem értem, miért történik mindez?...

S nagy csend telepedik körénk. A Korán sorai jutnak eszembe: „Így van ez. Ha valaki oly mértékben büntet, amilyen bünt elszenvedett, aztán ismét erőszak tétetik ellene, Allah minden bizonnyal megsegíti őt. Allah elnéző és megbocsátó.” (22:60)

Alma apja és a felnőttek attól félnek, hogy vízum nélkül nem vehetnek vonatjegyet Bécsig, föl sem szállhatnak az expresszre. Megérkeztünk este nyolc óra után a Keleti pályaudvarra, az asszonyokat és a gyermekeket a váróterembe kísérem, Dzsemail, az apa, és Alma, a lánya velem jönnek a jegypénztárhoz. Helyzetüket megértve kiadják a jegyeket vízum nélkül is, elfoglalják helyüket az éjszakai vonaton, s kérésükre, hogy biztonságban érezzék magukat: levelet írok annak, akinek majd azt bemutatják.

Aztán elköszönünk, a vonat hamarosan indul, Dzsemail velem jön, hogy telefonáljon Bécsbe: percekben belül indulnak végre Ausztria felé. Kérésére a kalauznak is elmondok mindent, aki készségesen ajánlja fel segítségét. Dzsemail kéri, írjam fel a címetet.

– Ki tudja, hol találunk otthont a gyerekeknek e nagyvilágban? De akárhol, küldök egy lapot, hogy mindent megköszönjek.

Elteszi a címetet, telefonál, majd siet vissza családjához.

A vonat elindul. Egy ismeretlen, új hazába.

Másnap lakásomban megcsörrent a telefon. Alma szólalt meg félénken a vonal túlsó végén. Mosonmagyaróvárott béreltek szobát, az osztrák határőrök leszállították őket a vonatról.

– Most mi lesz? – kérdezte kétségbeesetten.

Nem tudtam válaszolni. Gondolkodási időt kértem. Alma tíz perc múlva ismét telefonált, s boldog lett elképzelésemtől. Egyetlen járható út kínákozott megoldásnak: a Magyar Iszlám Közösség segítsége.

A családnak vissza kellett utaznia Budapestre, a Déli pályaudvaron vártam őket, s a Károly Róbert úti Magyar Iszlám Közösség – mecsethez nem illő környezetben működő – imaházához vezet-

tem őket. A palesztin származású, magyarul is értő imám nem volt éppen otthon: az utcán kellett várakoznunk. Sötétedni kezdett, a hűvös szél egyre kellemetlenebb lett, a gyermekek a csomagokon üldögéltek, fáztak, éhesek voltak. Az imaházzal szomszédos vendéglő még nyitva volt, megkérdeztem a pincértől, hogy tudna-e a család segítségére lenni.

– Igen – felelte gondolkodás nélkül. – Székelyföldről menekültem Németországba, de itt, az Óhazában kötöttem ki. Nekem is segítettek – s cipelte ő is a csomagokat az áporodott levegőjű, meleg vendéglő nagytermébe, ahol záróra után lekapcsolta a világítást, hogy az utcán járőröző rendőrök figyelmét elkerülje. Pokrócokat hozott, a gyerekek enni kaptak, s ima után a kocsmapadokon kialakított fekvőhelyeken aludni tértek...

Dzsemail csöndben ismételtetett imáját hallgattam. „Akik hisznek, és elvégezték a hidzsrát és harcbaszálltak Allah útján, és akik menedéket nyújtottak és segítettek – azok az igazi hívők. Megbocsátás és nagylelkű gondoskodás lesz majdan az osztályrészük. / Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.” (8:74, 1:1, Korán)

Odakint a szél is nyugovóra tért, a vendéglő üvegablakain át a hold világított, a csillagok mozdulatlanságából égi nyugalom áradt. A félhomályban ültünk, felnőttek és a gyermekember, Alma. Láttuk, hogy folynak a könnyei a meghatódottságtól, de úgy tettünk, mintha nem látnánk.

Éjszaka volt már, amikor hazatértem családomhoz. Amikor az imám megérkezett, a székely fiú átköltöztette a gyermekeket az imaházba, akik valószínűleg csodálkoztak, hogy vendéglőben aludtak el, és Allah szentélyében ébredtek fel. Álom ez? Valóság? Nem tudták eldönteni.

A Magyar Iszlám Közösség segítségével Alma és családja megfelelő okmányok birtokában fél hónap múlva Olaszországba utazott. Nemsokára aztán Triesztből érkezett Alma levele. Örömtől túláradozva arról értesített, hogy megkapták a letelepedési engedélyt. Szállodában helyezték el őket, iskolába járnak, olaszul tanulnak.

Otthonra leltek Olaszországban. „Dicsőség Allahnak, a teremtmények urának, / a könyörületesnek és az irgalmasnak,” (1:2-3)
A Megnyitó nevet kapott Korán-sorokkal zárta levelét.

Gyermeki kézzel, gyöngybetűkkel formált sorait borítékba zártam, s eltettem, hogy az emlékek között megőrizsem.

XII. A SIVATAG LAKÓI

1. AZ ARAB-FÉLSZIGET

Ha Allah valami csapással sújt téged, azt nem háríthatja el senki, csupán ő. És ha valami jót akar neked, akkor nem állhat senki útjában az ő kezének. Eléri vele azt, akit csak akar az ő szolgálói között. Ő a megbocsátó és a könyörületes. (10:107)

*

Az „arab” szemita szó, „sivatagot” jelent, de jelenti a „sivatag lakóit” is. A sivatagnak pedig három főszereplője van: a beduin, a teve és a pálma. Az arab (arabi, arabu) név először asszír forrásokban fordul elő, az arab szó eredete bizonytalan: az arabban a „nomádok” szinonimája, a héberben „puszta, sivatag” jelentésű, de jelöli ezek lakóit is: a Biblia ebben az értelemben használja.

Az arab és iszlám kultúrtörténet magyarországi szakértői, világszerte ismert tudósai: Goldziher Ignác, Germanus Gyula, Vámbéry Ármin és Simon Róbert munkái betekintést adhatnak az érdeklődőknek az orientalisztika és iszlamológia területéről.

A gazdag választékból ajánlhatjuk Goldziher Ignác: *Mohammedanische Studien I-II.* (Halle, 1889–90) című munkáját; Germanus Gyula: *Kelet varázsa* (Magvető, 1978) című könyvét; Simon Róbert professzor, az irodalomtudományok doktora, a jelenkori orientalisztika első számú tudósának: *A Korán világa* (Helikon, 1994) című tanulmányát.

Benke József: *Az arab országok története* (Alexandria Kiadó) című munkája információkat, dokumentumokat, általános és országokénti bibliográfiát közöl.

A sivatag lakói, a beduinok, háromezer évvel ezelőtt ősközöségi rendben éltek, a víz és a legelő a nemzetség, a törzs tulajdonában voltak. Patriarchális családok (ahl) – jelentése sátor – alkották a sátortáborot, azaz a nemzetséget, melyek összessége törzset hozott létre. Ennek feje lett a sejk. A beduinok között az összetartó erőt a vérrokonság alkotta, a nemzetségi kötelékek meghatározóak voltak. Beduin számára vérenek tisztasága, a költészet, az ékesszólás, a kardja és nem utoljára lova – büszkesége fontos eleme volt. A származás, a genealógia ismerete pedig minden arab és beduin számára nagyon fontos.

Arábia kapcsolatba került már az ókori Egyiptommal, Mezopotámiával, Észak-Kelet Arábia és Sumer határos volt. Sumer és Akkád kikötővárosaiból közelítették meg a gazdag Ománt. Uruk és Eridu kereskedői karavánúton jutottak Omán déli részére, a tömjéntermelés központjába. Assurbanipál kilenc hadjáratot is indított Arábia területei ellen. Egyiptom meghódítására Észak-Arábián keresztül átvonuló II. Kambüszész perzsa uralkodó szövetséget köt Arábia népével. Hérodotosz jegyzi fel Kambüszész utódáról, Dareioszról, hogy „az arabokat soha nem igázta le”.

Az Arábián átvezető kereskedelmi utak feletti ellenőrzés megszerzése kétezer éven át fontos volt, az ókori Róma ezenfelül azt is célul tűzte ki, hogy meghódítja Jement, mely „az egyedüli ország, amely tömjént, mirhát, kassziát és fahéjat terem”, írta Hérodotosz.

A dél-arab államok közül az első a *minai királyság* (i.e. 122-650) volt. Lakói nyelvjárásbeli különbséggel ugyanazt a nyelvet beszélték, mint a sábaiak. 650-től Sába „örökölte” a minai királyságot, s a *sábai királyság* (950-115) uralta egész Dél-Arábiát, ahová a rabszolgákat az északról visszatérő karavánok szállították, a Kelet-Afrikából és Indiából tengeri úton érkező árukat is itt rakták át a rendszeresen induló karavánokra. A *himrajita királyság* (i.e. 115- i. u. 300) uralkodói közeli rokonok voltak a sábaiaknak, s ők átkeltek a Bab el-Mandeb nyugati oldalára, Kelet-Afrikába, az ősi Etiópiába, ahol tovább erősítették az ott már meglévő szemita civilizációt.

A dél-arabok vallása a többi sémi nép vallásához volt hasonló. A pantheon csúcán a Holdisten állt, a közel száz istenség közül számos elnevezése az égítestekkel függött össze. A Napot (Samsz) istennő képében ábrázolták. A judaizmus előbb jelent meg, mint a kereszténység. Az utolsó himrajita király már zsidó vallású volt, uralmát az abesszin keresztények döntötték meg. A dél-arabok azonban terhesnek érezték az abesszin uralmat, s felszabadító mozgalmat indítottak a perzsa szasszanida király katonáinak segítségével. A győzelem után perzsa-himrajita adminisztrációt vezettek be, s a dél-arabok a 630-as években felvették az iszlámot.

Észak-Arábiában az első állam a *nabateus királyság* (i.e. 500-i.u. 106) volt, mely a Holt-tengertől délre és keletre húzódott egészen a Vörös-tengerig. Elfoglalták a Sziklavárost, görög nevén Petrát, mely fél évezreden át a Földközi-tenger és Sába közötti karavánút kereskedelmi központja lett. A későbbi arab történelemben is fontos szerepet kapott a nabateus folyóírás – ezzel írták a Koránt. A *gasszanida királyság* 300 körül jött létre a Damaszkusztól délre fekvő területeken. Felvették a kereszténység monofizita, Krisztus isteni természetét valló változatát, Szíria arámi nyelvét beszélték, megőrizvén ősi dél-arab nyelvüket. A VI. században élte virágkorát a gasszanida állam, melynek utolsó királya felvette az iszlámot 636 után. A *lakhmida királyság* (III. század második fele – 602) idejében jutott el a félszigetre a perzsa civilizáció, míg a gasszanidák a bizánci kultúra hatása alatt éltek.

Mohamed egyesítő tevékenysége előzményének tekinthető a dél-arab, gadramauti eredetű *Kinda törzsszövetség*, mely az V. és VI. század fordulóján ötven éven át az első kísérlet Belső-Arábiában, hogy több törzset egyetlen központosított hatalomba egyesítsen.

Nyugat-Arábia középső vidékén, a Vörös-tengertől ötven kilométerre fekszik Makorábá, a mai Mekka, ahol 571. Április 25-én született Mohamed (a „Magasztalt”). Makorábá a VI. század végén jelentős karavánszeráj volt, tevével tizenkét napi járásra Jeruzsálemtől.

Mohamed hat éves volt, amikor elveszítette a már korábban megözvegyült édesanyját, Aminát, s ezután előbb atyai nagyapja, Mottaleb, majd annak legidősebb fia, Abú Tálib nevelte. Mohamed pásztorfiú volt és tehéhajcsár, nagybátyjával bejárta a félszigetet, megfordult Egyiptomban, Szíriában. Huszonöt éves korában feleségül vette a negyven éves, gazdag kereskedőasszonyt, Khádidsát. Sokat utazott, megismerkedett keresztény szerzetesekkel, eljutott Dél-Arábiába, szülővárosában rendszeresen érintkezett zsidó vallású arabokkal. A házaspár eltemeti első fiúgyermeküket, majd további csapások érik őket: több fiuk és lányuk is meghal, s csak *Fátima*, *Rokkájá* és *Umm Kulthúm* érik meg a felnőtt kort. Fátima Mohamed első unokatestvérének, Alínak a felesége lesz, Rokkájá Othmáné, a későbbi kalifáé, akit a kor legszebb férfiaként emlegettek. Othmán kalifa Rokkájá halála után Umm Kulthum férje lett.

Mohamed látomásai negyven éves korában kezdődtek, s meggyőződésévé vált, hogy Isten prófétaként küldte őt az arabokhoz. 611-ben első követője Khádidsza, a felesége, a második unokaöccse, Alí, a harmadik, a Korán szövegének későbbi lejegyzője, Záid ibn Thábit, felszabadított rabszolgája. Öt év múlva már több tucat követője van, a későbbi kalifa, Omár az 57. muszlim.

Mohamed és hívei 622. július 16-án – az Omár hidzsra időpontja – átvándorolnak Medinába, a Próféta városába, ahol Mohamed egyházfőként tevékenykedik, s maga az iszlám, a muszlim vallás rendszere és a muszlim állam itt születik meg. A Próféta indítja el azokat a hadjáratokat, amelyek sikerei néhány évtized alatt alakítják ki az arab iszlám impériumot. A Próféta halála után apósa, Aisa apja, Abu Bakr (632-634) lett a kalifa, s vele elkezdődik az arab kalifátusok kora. 634 nyarára az egész félsziget a Medinai Kalifátus ellenőrzése alá került. A Próféta által elkezdett hódításokat Abu Bakr utódai folytatták. Omár kalifa Siráztól Tripoliszig terjesztette ki a kalifátus hatalmát, s néhány évtized múltán az arab iszlám valóságos világbirodalommmá vált. Majd az Omajjád, az Abbászida Kalifátus, s ennek helyén létrejött kisebb kalifátusok része volt Arábia, melynek később az Oszmán Biroda-

lom fennállása során voltak olyan részei, amelyek hosszabb-rövidebb ideig török uralom alá kerültek. De angolok, hollandok, portugálok is létrehoztak bázisokat Arábia keleti partjai mentén. 1918-1971 között, itt, a világ legnagyobb félszigetén, a dinasztikus törzsiség, a legeredetibb arab-izlám modell szerint: független államok jönnek létre. Már Mohamed Abdul Vahab (1703-1792) arra törekedett, hogy az arabok körében a mohamedí, az ősi tisztaságában létrehozott iszlámot restaurálja. A vahabita mozgalom az elnyomók elleni harc meghirdetését is magában foglalja. Az arab iszlám irányzatai közül a síita irányzat a Próféta halálát követően jött létre Mekkában, s Mohamed vejét, Alit tette meg vezetőnek, imámnak, és az ő – valójában a Próféta – leszármazottait. A klasszikus szunnizmus, mint kisebbségi irányzat már a VIII. században létrejött Medinában.

Míg a kinyilatkoztatott vallások közül a judaizmus 70 különféle felekezetre oszlik, a kereszténység 71-re, addig az iszlám 73 irányzatot alakított ki „Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében”, ahogyan a Korán minden szúrájának első sora kezdődik.

2.

SZAUD-ARÁBIA

Ha Allah valami csapással súlyt téged, azt nem háríthatja el senki, csupán ő. És ha valami jót akar neked, akkor nem állhat senki útjában az ő kezének. Eléri vele azt, akit csak akar az ő szolgálói között. Ő a megbocsátó és a könyörületes. (10:107)

*

Mekka, Medina, Rijád a muszlim világ történetének három legjelentősebb városa napjainkban. Mekka és a Szent Mecset fogalma már összenőtt. A muszlim hívők szerint a Kábát Ábrahám próféta építette és fia, Iszmáil. Mekkában született Mohamed, itt vált Pró-

fétává: Allah üzenetének közvetítőjévé. „Akik azonban hisznek és jótetteket cselekszenek és hisznek abban, ami leküldetett Mohamednek – s az pedig az igazság az ő Uruktól –, azoknak a rossz-cselekedeteit eltörli és állapotukat megjobbítja”. (47:2)

Napi ötszöri imájuk során az iszlám hívők Mekka felé fordítják arcukat.

A Kába első renoválásáról már hatszáz évvel Mohamed próféta avatása előtt említés történik. Omár kalifa nagybővíti meg először a mecsetet, mely az azóta eltelt ezerháromszáz esztendő alatt számos alkalommal megújult, bővült. A XX. században háromszori átépítés után alakult ki mai 193 000 négyzetméteres alapterülete, mely négyszázezer imádkozó befogadására alkalmas. Alagutak, tisztálkodó és mosdóhelyek, liftek, földalatti galéria, márvánnyal borított falak, feliratokkal díszített mennyezetek, a restaurált Kába, a körülmételő ambulancia, az Ábrahám stáció, két új minaret, mind-mind az egyre nagyobb számban ideérkező hívők zárandoklatát szolgálja. Számuk a haddzs és ramadán idején elérheti az egymillió főt is.

Arábia egységét, a szellemi ősatya: Abdul Vahab útmutatásai szerint is, Ibn Szaúd teremti meg, akit Szaúd-Arábia királyává koronázzák 1932-ben, s 1953-ban bekövetkezett halála után konszolidált birodalmat hagy utódaira: Szaúd, Fejszál, Khaled és 1982-től Fahd királyra.

A kairói repülőtéren egyiptomi látogatásáról hazatérő szaudi családdal ismerkedtem meg. A legpontosabban Korán-sorokkal tudnám jellemezni őket: „Mondd a hívő férfiaknak, hogy süssék le a tekintetüket és ügyeljenek a szemérmükre! Ez illendőbb nekik! Allahnak tudomása van arról, amit cselekesztek. / És mondd a hívő nőknek, hogy süssék le a tekintetüket és ügyeljenek a szemérmükre és ne mutassák a díszeket, csupán azt, ami látható és kendőzzék el ruhakivágásukat és ne mutassák a díszeket, kivéve férjüknek, atyjuknak, apósuknak, fiaiknak, férjük fiainak, fivéreiknek, fivéreik és leánytestvéreik fiainak, asszonyaiknak, a rabszolgáknak, akiket jobbjuk birtokol, férfiszolgáiknak, akikben már nincs nemi vágy, és a gyermekeknek, akik még nem tudnak sem-

mit a nők szemérméről. És nem szabad a lábukkal dobogni, ne-hogy kitudódjék az elrejtett díszük. Ti hívők! Forduljatok mindany-nyian megbánóan Allahhoz! Talán boldogultok.” (23:30, 31)

A szaudi két feleségével és hét gyermekével várakozott a rijádi járatra. Szép arcú, visszafogottan viselkedő gyermekei láthatóan a család örömeinek forrásai voltak: „Allahé az egek és a föld or-száglása. Azt teremti, amit akar. Leányutódokat ajándékozik annak, akinek akar, és fiúkat ajándékozik annak, akinek akar, vagy úgy párosítja őket, hogy fiú- és leánygyermeket együtt ajándékozik, és meddővé teszi azt, akit akar. Mindent tud és mindenek fölött ha-talmas.” (42:49-50)

Elismerően szóltam családszeretetről és gyermekeiről. Ő a Vas nevet viselő szúra huszadik versével válaszolt: „Tudnotok kell, hogy az evilági élet csak játék, mulatozás, sallang, kérdés egy-más között és vetélkedés a javak és a gyerekek gyarapításában. Olyan ez, mint a záporosó, melynek áldása tetszik a hitetleneknek. Majd elszárad, és látod, hogy elsárgul. Aztán kóro száraz lesz. A túlvilágon azonban a hitetleneknek szörnyű büntetés, a hívőknek pedig megbocsátás és Allah tetszése lesz osztályrészük. Az evilági élet csupán csalóka holmi.” (57:20)

Szaud-Arábiában Medina városában a Próféta Mecsetét maga Mohamed építette 622 után téglából és pálmafából. A Próféta halála után Aisa szobájában temették el. Itt fekszik a Próféta mel-lett Abu Bakr és Omár kalifa is.

Fahd király által megkezdett bővítések eredményeképpen a mecset alapterülete közel ezer négyzetméter lesz, s a zarándoklat idején akár egymillió hívő fogadására válik alkalmassá.

Rijád, a főváros, kétmillió nagyváros, gazdag, pompázatos épületekkel és a vahabita tanok előírta viselkedésre kötelezett la-kosokkal.

Luxusautók, a sivatagban nomád beduinok, hőség, szárazság, teve, datolya, olaj... jólét.

A felsorolás maga Szaud-Arábia.

3. JEMEN

Légy állhatatos! Bizony Allah nem veszejt el a jóravalók fizetségét. (11:115)

*

Honfoglalásunk idején érkezett e földre Ali kalifa egyenes ági leszármazottja, s megalapította a jemeni államot, s ezerháromszáz esztendőn át, 66 generáción keresztül egészen 1962-ig birtokolták hatalmukat. A Próféta unokájának, Husszeinnek a születésétől ilyen hosszú ideig a származás nyomon követése az arab világban sehol máshol nem kimutatható. A mai arab államok közül a mai korban Jemen elsőként nyerte el függetlenségét (ha nem is az ország mai területének egészét), s északon egy garanciákkal rendelkező független állam jött létre 1919-ben, Délen az angol gyarmati területek húzódtak. Anglia egy és negyed századig tudta őrizni gyarmatát, az újgyarmatosító (volt) Szovjetunió alig huszonöt évig északon.

A híres mokka kávé termesztéséről ismert Jemen dicsősége Sába királynőjének idejében érte el tetőpontját. A kétezer év előtti jemeni államok magaskultúrát hoztak létre, a délarab civilizáció pillérei voltak, a Jemeni-hegyvidék és Rub al-Kali sivatag közötti völgyekben virágzó mezőgazdaság alakult ki, a tevékaravánokkal bonyolított tranzitkereskedelem luxustermékeket, illatszereket juttatott el Indiából és Kelet-Afrikából a Földközi-tenger medencéjében kialakult birodalmakba. A VII. században tértek át a jemeniek az iszlám vallásra, s tömeges számban vettek részt a kalifák hadseregeiben. Zeidita imamátus (doktrínája szerint a Próféta leszármazottai lehetnek jelöltek az imám posztjára) működött 898 és 1962 között, s a 66 imám a Próféta illetve Alí kalifa leszármazottja volt.

– A középkorból az újkorba népem 1962 után lépett – mesélte nekem egy idős jemeni kereskedő Colombó bazárnegyedében, Ceylon (Sri Lanka) szigetén. – De azt már nem is vártam meg.

Egyik kereskedőutam hasznából vettem ezt a kis üzletet, itt Colombóban.

– Miért döntött így?

– Kasztok, társadalmi osztályok különültek el, élen állt az uralkodó család, abszolút hatalommal, a törzsi arisztokráciára támaszkodva. A sejkek foglalták el a második helyet, utánuk következünk mi kereskedők. Ez a rendkívül nagyszámú kaszt olvasztotta magába a kézműveseket is. Státusuk aszerint változott, hogy milyen tőkével rendelkeztek. Megvetettek voltak a mészárosok, fodrászok, zenészek, teherhordók, küldöncök, fürdőmesterek. A parasztság kasztja csak ezután következett, s alattuk foglaltak helyet a rabszolgák, pedig az imamátnak aláírta az ENSZ rabszolgaságot megszüntető konvencióját. A legalsó osztályhoz az etiópiai gallák leszármazottait sorolták.

– Milyen emlékeket őriz hazájáról? – kérdezem.

– A X. századra emlékeztető viszonyokat. Alkotmányunk a Koránon alapuló Törvényhozás volt, a sariá szerint alkalmazták, amit az uralkodó imám a maga módján tolmácsolt. Ahmed imám törvénye könyörtelen volt: Rabszolgát lehetett tartani, megkövezték a házasságtörőket. Levágták a tolvaj kezét, bebalzsamozták és egy hónapon át közszemlére kitétték. Országomba bejutni, vagy kikerülni onnan rendkívüli kiváltság volt közönséges halandónak. Aki mégis belépett, csakis a király engedélyével távozhatott: még a diplomata is. Ahmed imám tizennégy évet töltött a trónon, atyját és három fivérét meggyilkolták, Abdalláh nevű fivérét maga fejeztette le.

– A Korán oly tisztán szabályozza az emberi élet kioltásának tilalmát – nézek rá.

– Az éjszakai utazás nevet kapott szúra írja: „És ne oltsatok ki – csak jogosan – emberéletet, amit Allah tilalmasnak nyilvánított. Ha valakit jogtalanul ölnek meg, akkor a legközelebbi rokonának adunk hatalmat megtorlására. Ám tartson mértéket az ölésben! Az elégtétel során segítséget fog kapni.”

– Elégtételt vettek? – kérdezem.

– Többször akarták megölni. Hokeida kikötő avatásán, amin személyesen vett részt, majdnem sikerült is. A merénylőket kivégezték, majd ragadozó madarakkal etették fel őket. Tizenhat egyetemistát és tíz lázadót fejeztetett le, mert részt vettek egy személye ellen irányult tüntetésben.

A megrázó beszámoló után megszólalni sem tudok.

– Hálát adok Allahnak, hogy Colombóba vezérelt. Naponta viszek adományokat azoknak, akik rászorulnak – mondja és imába kezd.

– „Higgyetek Allahban és a küldöttében és adjatok hozzájárulást abból, aminek a birtokában korábbi nemzedékek utódjává tett titeket. Akik hisznek közületek és hozzájárulást adnak, azoknak nagy fizetség lesz osztályrészük.”

A jemeni kereskedő alakját még most is látom emlékeim horizontján.

Jemen egyesítése tíz évvel ezelőtt történt, s mintha a gyarmatbirodalmak szétesésekor mindig elhelyeznék az ellentétek aknáit, melyek aztán fölrobbannak: Jemenben is polgárháború következik.

Harc az olajért, a hatalomért.

4.

KUVAIT

Allahot illetik meg az egek és a föld rejtett titkai. Hozzá lesz majd minden dolog visszatérése. Szolgáld hát őt és hagyatkozz reá! A te Urad tudván tudja azt, mit cselekszenek. (11:123)

*

Egy parányi ország, mely 1961 óta létezik, miután Nagy-Britannia föladata a protektorátust. Ez a térség, a Fajkalah-sziget már a sumér és az indiai kereskedők fontos találkozóhelye volt. Majd a gyöngyhalászat és a hajóépítés lett a megélhetés forrása, végül a

„fekete arany” kiaknázása kezdődött el: „Földje olyan, mint egy olajjal átitatott szivacs”, jegyzi meg kuvaiti bankár útítársam egy Athénból indult gép fedélzetén. Felesége és fiúgyermeké mögöttünk ülnek, telve élményekkel, a görög szigeteken eltöltött hetek benyomásaival. Útítársam elégedett, kiegyensúlyozott ember, aki láthatóan vagyonos; bájos felesége és gyermeke van. Ő a Koránból idézve mégis így fogalmaz: „A vagyon és a fiúgyermek az evilági élet ékességei. Ám amik maradandóak, a jócselekedetek, azoknak nagyobb a jutalma a te Uradnál és jobbak a reményei.” (18:46)

Kuvait gazdagsága következtében olyan állammá vált, ahol jól lehet élni.

Az első elemi iskolát egy Palesztinából érkezett tanítócsoporthoz nyitotta meg kilencven évvel ezelőtt, s az 1950-es évek végére már kétezer tanító dolgozott 111 iskolában, ahol harmincezer tanulót oktattak. A kuvaiti állam óriási összegeket fordít az oktatás- és az egészségügy területére.

Kuvaitban a végrehajtó hatalom a király (emír) személyétől függ. A régió más arab országaitól eltérően a kuvaiti nemzetgyűlés aktív törvényhozó munkát végez.

Beszélgetés után útítársam elmondta, hogy kormánya az olajjövedelmek jórésztét szétosztja a lakosság, a munkavállalók között, s lehetővé teszi mind több kuvaiti polgár tulajdonossá válását.

– Működik az ún. sponsorship-rendszer. Mi ez valójában? – kérdezem.

– A kuvaitiak másik meggazdagodási formája. Külföldi úgy vállalhat munkát, ha érte egy helyi állampolgár garanciát vállal, akit azután az állam jutalmaz meghatározott százalékkal. Ha Kuvaitba jönne, számíthat rám – mosolyog.

– Magyarul író literátor vagyok: ugyan mihez kezdhetnék az Ön hazájában? – nevetek, de ő nem tréfának szánta megjegyzését.

– Magyar kultúrtörténeti kurzust tarthatna valamelyik egyetemünkön – néz rám, s átadja névkártyáját.

Bizonyára magas részesedés ütné a markát, felelem, s tetszik neki, hogy vág az eszem.

– Maga sem kerülne ki vesztesen! – teszi még hozzá, aztán nélkülünk az egyiptomi belépési kártya kitöltéséhez. A gép rázkódni kezd, légörvénybe keveredhetett, be kell kapcsolnunk a biztonsági öveket, s mintha zuhanni kezdenénk: oly hirtelen ereszkedik lefelé a Boeing. Eldugul a fülünk, fájdalmas nyomás nehezedik a dobhártyámra. A kuvaiti asszony, maga és családja megnyugtatóására, imádkozni kezd: „Allahot magasztalja mindaz, ami az egekben és a földön van. Ő a hatalmas és a bölcs. / Övé az országlás a hegyekben és a földön. Ő kelt életre és a halálba, és mindennek fölött hatalmas. / Ő az első és a végső, s a külső és a belső. Ő minden dolog tudója.” (57:1-3)

Aztán szerencsésen földet értünk. A kedves kuvaiti család hazarepült.

A névkártyát elveszthettem, már Egyiptomban sem került elő. Odaadta egyáltalán? Képzelted? „Allah útjai kifürkészhetetlenek” – mondta valaki, amikor a történetet később, iszlámhívők társaságában elmeséltem.

5. ÖBÖL-ÁLLAMOK (Bahrein, Katar, Emírségek)

Akik nem hisznek az Ő Urukban, azoknak a cselekedetei a hamuhoz hasonlók, amelyre egy viharos napon hevesen zúdul a szél. Egykor nem lesz semmi hatalmuk semmi fölött, amit az evilágon szereztek. Ez a messze bolyongó tévelygés. (14:18)

*

Az Arab (Perzsa)-öbölben 1971-ben, legkésőbb az arab világban, elnyerte függetlenségét három kicsi és gazdag állam, a harminchárom szigetből álló *Bahrein*, az öbölbe 200 km hosszan

benyúló félszigeten *Katar*, és a hét várost és környékét magába foglaló (Egyesült Arab) *Emírségek*.

Mindhárom jelenlegi kis állam brit gyarmat volt, nem is ok nélkül: a természet ugyanis e térségben bőven elhelyezte kincseit. Bahrein területén már asszír és babiloni civilizáció megtelepedett, meghódította Nagy Sándor, később a perzsa Szasszanidák csatolják birodalmukhoz. Európai kereskedők már a XVI. században megismerték a bahreini igazgyöngyöt: érkeztek is a hódítók: portugálok, ismét a perzsák, angolok. Hetven évvel ezelőtt fedezték fel az olajat, és három év múlva már működött az első olajfinomító.

A forró sivatagi homokkal borított Katar félszigetének lakói közül számosan nem a békés kereskedelembe, hanem a kalózkodásban jeleskedtek, a XIX. században ötven éven át háborítatlanul fosztogatták a hajókat. A gyöngyhalászat idején, négy-öt hónapon át szigorú rendben zajlott az élet: mindenki víz alá merült, a gyöngyöket európai és indiai piacokon értékesítették. A rabszolga-kereskedelem is virágzott: a gyöngyhalász rabszolga napi betevőért merült a víz alá, s a tulajdonos adta el a felhozott kincset. A japán szintetikus gyöngy megjelenése a piacon e virágzó üzletágat tizedére csökkentette.

Allah elvesz valamit, ad helyette mást – fogalmazhatunk szabadon. Itt, most, olajat.

S elkezdődik az olajtermelés.

Az *Egyesült Arab Emírségek* korábbi kis városállamai valójában kereskedővárosok voltak, történelmük folyamán sok esetben rablóvárosok: kalózvárosok. Ugyanakkor a gyöngyhalászat központjai. A japánok által tenyésztett gyöngy piacra kerülésével a gyöngyhalászatból eredt kivételes helyzet megváltozott. Az olaj azonban átalakította a beduinok életét, a térség arculatát, ahol már mezopotámiai, sumér és babiloni, görög és perzsa civilizáció működött.

A Kalózpártból a mai Emirátusok huszonöt évet is alig átívelő fejlődése valóságos gazdasági csoda.

A származásukra oly büszke beduinok közül mondta az Emírségekből üzleti útra Iránba érkezett üzletember a teheráni Hotel Omid pazar szállodájának halljában, kötetlen csevegés közben: „Ti

emberek! Férfitől és nőtől teremtetünk benneteket és törzsszövetségekké és törzsekké tettünk benneteket, hogy leszármazásokatok alapján ismerjétek meg egymást! Allah előtt azonban az a legnemesebb közületek, aki a legistenfélőbb, Allah mindent tud és mindről tudomása van.” (49:13)

6. OMÁN

*A rossz szó pedig hasonlatos a rossz fához,
amely a gyökereitől megfosztva áll a föld fö-
lött, minden szilárdság nélkül. (14:26)*

*

Ha időben százötven évet pergetünk visszafelé, láthatjuk a nyüzsgő forgatagot, a sok száz arab hajót, amelyek az ománi kikötőkből futnak ki Indiába, Zanzibárba, selymet, szőnyeget, bőroket, datolyát, kávé, üvegárut, tömjént szállítva. Visszafelé elefántcsontot, opált, szegfűszeget és rabszolgákat hoztak.

A még régebbi időkbe érkezvén látható, hogy a mai Omán térsége jól megközelíthető volt Sumer és Akkád kikötőiből. Uruk és Eridu városállamokból karavánút vezetett az öböl könnyen járható partvidékére: a rézbányákhoz. Sumer forrás említi is, hogy e helyről érkezett számukra a réz.

Szenzációnak számított a hír 1992-ben, hogy a régészek a korábbi ománi fővárostól, Szalálahtól északra megtalálták a Ménész fáraó korától létező, ötezer éves város: Iram maradványait. A Tömjén-ország központja volt ez a város. A tömjénút innen vezetett a mai Mekka, Medina városain át a tengerpartig, a Vörös-tenger túlsó partjától pedig az óegyiptomi déli fővárosig, Thébáig, majd az északi fővárosig, Memphiszig.

A tömjén s az illatok, a nők és az imádságok a Próféta szerint a férfiak életében a három legfontosabb dolog. A Próféta sorrendbe állította illatait: első volt a mirtusz, majd a viola és a rózsa következett. Mohamed előtti évezredek arabjai, az egyiptomiak és sok

más kultúra követői azonban a tömjént tekintették első számú illatosító anyagnak, mely a vallási élet meghatározó részévé vált.

Az imádság fontosságáról ez a könyv is szeretne képet alkotni.

A nők szerepéről a Próféta életében a kinyilatkoztatás rendelkezik: négy feleséget engedélyez az igazhívónek, ha eltartani tudja őket, és a feleségek kívánságának megfelelően tudja „kertecskéit művelni”.

Luther, ha ma élne, ő is Rushdie sorsára jutna? Lesújtó véleményében írta: „a muszlimok kövér és mocskos disznók, akik azt sem tudják miért élnek, sem azt, miben hisznek”. Luthert lényeglátó képessége vélhetően teljesen elhagyta. (Egy marokkói beszélgetőtársam viszont úgy vélekedett, hogy a katolikus egyházat elhagyó, és házasságot kötő Luthernek egy feleség is sok lehetett).

Mohamed Próféta első feleségével, Khadidzsával monogám házasságban élt, későbbi feleségei sokkal fiatalabbak voltak nála. A Próféta talán legnagyobb ellensége, egyik apósa a tizennegyedik feleségét „fogyasztó” Mohamedet megállíthatatlan „vad csődörhöz” hasonlította.

Luther vajon e forrásból indult el?

Az olajkitermelésnek köszönhetően fejlődésnek indult Omán 1970-ben nyerte el a függetlenségét.

Az egyiptomi Luxor ódon templomfalainak árnyékában üldögélve beszélgettem egy ománi mérnökhallgatóval. Hazája múltjának és hagyományainak áttekintése során megemlítette, hogy gyermekkorának szép emlékei között őrzi az állatáldozatok bemutatását: „Az áldozati tevéket Allah áldozati jelei közé jelöltük ki nektek. Javatokra válnak. Említsétek meg Allah nevét fölöttük, amikor levágásra készen sorban állnak! És amikor holtan ledőlnek, egyetek belőlük, és adjatok enni annak, aki alázatosan kér, s annak, aki bár szegény, nem kér! Eképpen rendeltük azokat a szolgálatotokra. Talán hálásak lesztek. / Sem a húsup, sem a vérük nem jut el Allahhoz, ám a tőletek jövő istenfélelem eljut hozzá. Eképpen rendeltük azokat a szolgálatotokra, hogy hirdessétek Allah nagyságát, azért, hogy az igaz útra vezérelt benneteket. Hirdess örömhírt a jóra valóknak!” (22:36-37)

7.

TERMÉKENY FÉLHOLD

(a mai Irak, Szíria, Libanon, Jordánia, Palesztina, Izrael földje)

Mondd a szolgálóimnak, akik hisznek: végezzék el az istentiszteletet, adjanak hozzájárulást – titokban vagy nyíltan – abból, amivel gondoskodtunk róluk, mielőtt fölvirrad az a nap, amikor nem lesz úzérkedés, sem barátság.

*

A térségben öt-hatezer évvel ezelőtt már kultúrállamokat hozott létre a sumer nép, a Tigris és Eufrátesz között elterülő „folyamközben” civilizációjuk központjai városállamok voltak, melyek dombokra épültek és fallal vették körül őket. A legdélibb város Eridu volt a tengerparton, innen néhány km távolságra az Eufrátesz bal partján az Öbölnél épült fel Úr, s ugyancsak a bal parton épült fel Gilgames városa Uruk. Ékirásos agyagtáblák megfejtése alapján tudjuk, hogy a sumer kori mezopotámiai (folyamközi) civilizáció vetélkedik az egyiptomiéval. Megtalálták a sumer Pitagorasz-tételt, mely másfél ezer évvel korábban keletkezett a görög-nél. Találtak orvosi szövegeket, gyógyszerjegyzéket, irodalmi szövegeket... egy szinte elképzelhetetlennek vélhető magasan fejlett kultúra bizonyítékait.

És Aszklepiosz működése előtt másfél ezer évvel korábban a sumer orvoslás és gyógyszerészet jelképe a botra tekeredő kígyó volt.

A sumer városok mellett kialakultak a sémi városok is. A sémi történelem első uralkodója Sarrukinu volt – a név a sémi keleti ágának, az akkádnak nyelvén „igazi királyt” jelent. Ő egyesíti Sumert és Akkádot.

A babiloni lett a sumer-akkádcivilizáció folytatója. Legnagyobb uralkodójuk Hammurápi (Hamurabbi) alkotja meg a világtörténelem első törvénykönyvét. Ninive, Mari, Sumer, Akkád, a Tigris völgye, az Eufrátesz völgye jelöli ki e hatalmas birodalom határait,

ahol a babiloni dinasztia tizenegy királya háromszáz éven át uralkodik.

Valamennyiünk számára ismeretes a „szemet, szemért, fogat fogért” – a ius talionis elve – s ez is babiloni örökségünk.

Az asszír birodalom évszázadai következnek, e változatos és sok szálból szőtt történelem állandó tényezője, hogy az akkád nyelvet használják.

A szemiták birodalmát Perzsia dönti meg, s létrejön az *Achaimenidák* állama. Még Gilgames hagyta örökölni bölcsességét: „Ha elmégy és elveszed az ellenség földjét, eljön az ellenség és elveszi a te földedet.” Kürosz, Kambüszész, Dareiosz és a perzsa uralkodók is elmentek, elvették mások földjeit, övékét pedig Nagy Sándor szerzi meg. Alexandrosz halála után Mezopotámia a *Szeleukidák* államához tartozik (Szeleukosz Nikátor Nagy Sándor hadvezére volt).

Fönícia, Szíria, Palesztina történelme sokszor összekapcsolódik. *Fönícia* soha nem volt egységes állam, a városállamok együttese alkotta a Palesztina és Szíria egy részét is magába foglaló „birodalmat”. Az Orontész folyó torkolatától délre fekvő Ugaritból való az ugariti alfabetikus írás. A görög ábécé, a lelőhelyéről sínainak nevezett, az ősi egyiptomi 24 mássalhangzós írás alapjaiból kiinduló, Fönícia déli területein továbbfejlesztett írásból alakult ki. Türosz, Szidon, Búblosz jelentős föníciai városállamok voltak, kereskedelmi kapcsolatban Egyiptommal, a kikötőkben gályák (e szó föníciai jelentése: hajó), melyek jelképezik azt is, hogy ők az ókori világ kitűnő hajósai voltak, és kíméletlen rabszolga-kereskedők. I.e. 814-ben alapították Karthágót, és a Földközi-tenger medencéjének uraivá váltak.

Palesztinában egyiptomi források szerint a III. évezredtől szemiták éltek, az egyiptomi Közép-birodalom fáraói többször le is igazták őket. A XI. század végén Saul alakítja meg az *izraeli királyságot*, Dávid Hebron központtal a *júdai királyságot*, majd a két királyság egyesítése után Palesztina nagy része hatalma alá kerül, s Jeruzsálem lesz a fővárosa. Dávid fia, Salamon uralkodása a királyság virágzásának korszaka, Salamon halála után a birodalom

két részre szakad, s az északi és a déli királyság is elveszti függetlenségét.

A judaizmus vallása azonban túlél minden megpróbáltatást.

Szíria területén már az i.e. III. évezredben olyan civilizáció alakult ki, mint az *ebalai*, melynek nyelve a sokezer kiásott táblára írott szöveg alapján a legrégebbi vagy az akkáddal azonos korú sémi nyelv. Ebla város, később a mai Aleppó helyén Halpa város, s az ősi Damaszkusz kialakulása jelzik a térség civilizációinak fokát. A nyelv arameizálódott (e sémi nyelvnek egyenes folytatása a mai szír, de ide tartozik a nabateus állam – a mai jordániai Petra – nyelve is).

A szeleukidák hellenisztikus államát a párthus birodalom követi aztán római provinciák alakulnak ki, a kilenc egykori perzsa satrapiát Róma örököse Bizánc nem tudja mind elfoglalni, az majd a perzsa Szasszanida Birodalom alapítójának sikerül.

A Próféta halála után Abu Bakr kalifa első teendője, hogy az iszlám védelmében fellépjen. Omar kalifa csapatai Damaszkuszig nyomulnak előre. Omar a területet nem rabolja ki, két új várost alapít: Bászrát és Kúfát.

Omar medinai kalifátusát az Omajjád kalifátus követte, Damaszkusz központtal. Abú Dzsáfár, berber rabszolganőtől született al-Manszúr („győztessé tett”) uralkodó lett az Abbászida kalifátus megalapítója, s az utána következő harmincöt kalifa az ő egyenes ági leszármazottja. Bagdad „isten adománya” nevű falu helyén új fővárost alapít, az Ezeregyéjszaka Bagdadját.

Az átvett kultúrákat innen közvetíthették a középkori Európának, mely a reneszánsz pompás világába lépett.

Az arab történelem és kultúrtörténet gazdag félévezrede következik, melyet a tatárok támadása rombol szét. A Termékeny Félhold térségében ezután több kisebb-nagyobb független állam alakul, majd a szeldszuk törökök megjelenése formálja az iszlám történelmet. A mameluk szultánok korszakát az oszmán-törökök uralkodása követi. Franciák, törökök, vahabiták, perzsák, angolok állnak itt sokáig szemben egymással: angol-francia gyarmatbirodalmak jönnek létre, függetlenségi mozgalmak szerveződnek. A

térség hadszíntere az I. és II. világháborúknak, s van-e a világnak még egy szeglete, ahol ennyi hódítás volt, s ahol a határok kérdése évtizedek óta ennyi feszültséget gerjeszt?

Irak, Szíria, Libanon, Jordánia, Izrael (és Palesztina) önálló államok létrejötte – maga a csoda, itt, Közel-Keleten.

8.

NÍLUS VÖLGYE (Egyiptom, Szudán)

*Bizony az ember kishitű teremtmény, / amikor
baj éri, akkor gondba merül, / amikor pedig jó
éri, akkor megközelíthetetlen (70:19-21)*

*

II. fejezetünkben Egyiptomban jártunk, s a núbiai határszélen. A filozófia atyja Thalész Egyiptomot a bölcsesség földjének tekintette. A muszlim arabok megjelenéséig négyezer év telt el: Egyiptom Korai, Ó-, Közép-, Új- és Kései Birodalom szakasza, a perzsa uralom, a hellenisztikus kor, a római és a bizánci korszak után Omár és csapatai foglalják el „minden arabok álmát”, az ősi és csodálatos gazdagságú Nílus-völgyet. Előbb az Omajjád, azután az Abbászida Kalifátus része, majd a Fatimidák csodálatra méltó évszázadai következnek: létrehozzák a „győzelmes” Kairót, s a történelem első, ma is működő egyetemét, az al-Azárt (a „virágzót”). A Fatimidákat az arab történelem egyik legnagyobb alakja Szaladin s utána két helyi mameluk dinasztia követi az 1517-es török hódításig. Három évszázados török uralom után Mohamed Ali függetlenségre törekvő uralma következett, végül az angol gyarmatosítás.

Egyiptom 1952-ben nyerte el függetlenségét.

A Kairói Operaház épületét körülvevő pompázatos parkban üldögélünk, s éppen egy számsort ismertető tanulmányt lapozgatunk. Egyiptomban írott történelmének ötezer éve során egymilli-

árd ember élt. Amikor Menész fáraó egyesítette az országot: öt millián voltak, Kleopátra és Antonius korában nyolc millián, a Fatimida Kalifátus virágkorában nyolc millió ember élt, a török hódítás idején négy millió, Mohamed Ali uralkodása kezdetén két és fél millió volt az ország lakosságának száma: napjainkban pedig hatvan millió.

A világ minden századik újszülöttje itt látja meg a napvilágot. Beszélgetőtársam a Koránból idéz: „És ne öljétek meg a gyermekeitek a szegénységtől félve, – mi ellátunk benneteket és őket! Bizony nagy bűn az ő megölésük!” (17:31)

Bilád asz-Szudán a „Feketék földjét” jelenti, Szudánban azonban az arab etnikum a lakosság negyven százalékát alkotja. Szudán területén arabok, núbiaiak, feketék élnek, ez az arab világ leghatalmasabb országa: csak legelői háromszor, erdősegei tízszer nagyobbak Magyarország területénél. Húsz évvel ezelőtt mégis száz- és százazrek haltak éhen, s a polgárháború még több áldozatot követel. Az angol gyarmatbirodalom megszűnése után, az 1956-tól önálló országban a „láthatatlan taposóaknák” újra és újra áldozatokat követelnek. Pedig itt már az óegyiptomi újbirodalom egyik fáraója I. Thutmószisz kiterjeszti hatalmát a Nílus harmadik zuhatagáig, a szudániak kezük munkájával vettek részt a nagy építkezéseken.

Az egykor mesés Núbia dicsősége vajon visszatérhet Szudánban?

Egy núbiai feluccás, aki vitorláshajóján árut szállít a Níluson, nyomott a kezembe emlékül egy Korán-idézetet: „Allah csak azt tiltja meg nektek, hogy azokkal kössetek testvérbarátságot, akik a vallás miatt harcoltak ellenetek, elűztek benneteket a lakhelyeitekről és segítettek abban, hogy elűzzenek benneteket. Aki testvérbarátságot köt velük, azok vétkesek”. (60:9)

9.

NAGY-MAGHREB

(Líbia, Tunézia, Algéria, Marokkó, Mauritánia, Nyugat-Szahara)

*Ha Allah bőkezűen gondoskodna a szolgáliról,
akkor erőszakra vetemednének a földön. Ám ő
csupán tetszése szerinti mértékben küldi le a
javakat. Bizony ő ismeri és átlátja a szolgálát.
(42:27)*

*

Az arab világ észak afrikai térségében, ahol a Nap nyugszik (al-Maghreb) található öt arab állam: Líbia, Tunézia, Algéria, Marokkó, Mauritánia (és az egykori (Spanyol)-Nyugat-Szahara). A Líbiai-sivatag keleti peremén fekvő Szívah-oázistól a Szenegál-folyó torkolatáig, a szenegáli St. Louis kikötőtől Tangerig, Tangertől a Líbia és Egyiptom határán található asz-Szallúm-öbölíg terjednek a Szahara oázisaival, homok- és kősvatagaival bőséggel tarkított térségnek a határai, amelynek a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán ölelte partszakasza 6311 km hosszú.

A lakosság negyedét kitevő berberék, akik magukat imaghi-zennek („szabad embereknek”) nevezik, a történelem során egymás után érkező hódítókkal vették fel a harcot. A föníciaiak, rómaiak, a bizánciak, a törökök és a franciák mind a tenger felől érkeztek, s kultúráik nyomait hátrahagyva egy idő után távoztak. A szárazföldről érkezett iszlamizált araboknak sikerült ezt a hat millió négyzetkilométeres óriási területet a saját képükre formálniuk.

Berber származású volt a nyugati arab világ lángelméje, *Abdurrahmán ibn Khaldún* (1332-ben született Tuniszban és 1406-ban halt meg Kairóban). Életét Andalúziában, az afrikai berber fejedelemségekben és Egyiptomban töltötte. Hatalmas művének címe: *Az arabok, perzsák, berberék történelmének kezdetei, híreinek gyűjteménye és példái*. Műve elé hétszáz oldalas Előszót írt.

Életműve: példája az iszlamizált arabok tudományokhoz, első-sorban az orvostudományokhoz való erős vonzódásának.

A térség történelmében kiemelkedő volt a Fátimida Kalifátus korszaka, majd az Almohádok állama, akiknek időszak alatt a XI-XII. században virágzott a kultúra, s Maghreb egyik fővárosa: Marrakech kulturális színvonala elérte az arab iszlám kultúra legnagyobb centrumainak: Bagdadnak, Kairónak és Córdoba-nak a szintjét. Ugyancsak az Almohádok történetének dicsőséges korszakát tekinthetjük a mór kultúra virágkorának, Andalúziában, a Córdoba-i Kalifátus területén az Almohádok (első imám-kalifájuk al-Múmin /1130-1163/ volt) uralma alatt kristályosodtak azok a drágakövek, amelyek nem csak az arab iszlám civilizáció, hanem az egyetemes kultúra fénylő kincsei is. Az orvostudomány, a botanika, a filozófia számos kiválósága hozta létre művét.

Líbia, az „Üresség Országa”, amely a világtörténelemnek olyan egyéniségeket adott, mint az egyiptomi Sesonk, a Pszametik fáraók, a római császárrá kikiáltott Septimus Severus, az iszlamizáció arab korszaka után az Oszmán Birodalom része lett, majd olasz gyarmatosítás után, 1951-ben nyerte el függetlenségét.

1969-től egy berber beduin fia, Kadhafi az ország vezetője.

Tunézia arab és iszlám ország, amely büszke antik múltjára, Hannibálra és a főníciai múltra, a muszlim szent helyére: Kairuán-ra.

A kedvesség és mérsékletesség jellemezte országot a franciák 1956-ban voltak kénytelenek elhagyni, és Tunézia elnyerte függetlenségét.

Algéria nevét hatszáz évvel ezelőtt ibn Khaldún írta le, s őslakosait, a berbereket (barbarus – mindenki, aki nem tartozik a római világhoz – barbár), akiknek gazdag és mozgalmas történelmük során számos hódítással kellett szembenézniük. 132 évvel a gyarmatosító francia haditengerészet partraszállása után, 1962-ben nyerhette el függetlenségét.

Az önállóság elnyerését remélhetően követi majd az országon belüli „türelem” megteremtése is.

Marokkó, IV. fejezetünkben jártunk már itt, ősi berber lakosságának hite szerint történelmük csaknem ötezer éves.

A francia gyarmatbirodalom évei után, 1956-ban Marokkó elnyeri függetlenségét.

Mauritánia ősi sivatagi térsége a II. világháború után Franciaország tengerentúli területe lett, 1958-ban proklamálták a Mauritánia Iszlám Köztársaságot, s 1960-ban kikiáltották az ország függetlenségét.

Az arab föld 96%-át sivatag foglalja el, s ha azt mondjuk: arab – sivatagot, tevét, hőséget, olajat társítunk hozzá képzeletünkben.

És mindenek felett az Allahnak való alávetettséget: az iszlámot.

A szaharai hőségben egy berber pásztor idézte nekem: „Ha hisztek Allahban és a küldöttében és harcba szálltok Allah útján javaitokkal és személyetekkel – ez jobb nektek, ha tudásotok van –, / akkor Allah megbocsájtja nektek bűneiteket és kertekbe bocsát be titeket, amelyek alatt patakok folynak és Éden kertjeiben található pompás hajlékokba. Ez a nagy diadal.” (62:11-12)

A nap forrón süt a tájra, s oly jó volt elképzelni az Éden kertjeit, a csörgedező patakot és az árnyékot adó hajlékot.

XIII. ISZLÁM CSODÁK

1. ALHAMBRA

Azok az igazi hívők, akik, ha Allah megemléltetik, akkor a félelemtől elszorul a szívük, s amikor a verseit hirdetik nékik, az gyarapítja őket a hitükben, és akik az ő Urukra hagyatkoznak. (8:2)

*

Granada a dél-spanyolországi Andalúziában fekszik, alig nyolcvan kilométerre a Földközi-tenger partjától. Alhambra, amelynek díszítése, gazdagsága és pompája semmilyen építményhez sem hasonlítható, Granada keleti felén, egy magaslaton áll árnyékos udvarokkal, csarnokokkal, kecses árkádokkal, márványoszlopokkal, szökőkutakkal és medencékkel. Belépünk a Mirtusz-udvarba, csend és nyugalom tölti be a teret, a vízmedence víztükrén jelennek meg a szép vonalú árkádok.

Miben is rejlik a Mirtusz-udvar szépsége? A víz fantáziadús játékában?

A mók Észak-Afrikából, a sivatagokból érkeztek, ők életének meghatározója volt a víz, amikor épületeket emeltek, nagy örömmel használták a szökőkutakat, vízmedencéket az együttes részeként. A kutak, csatornák visszaverik a napfényt, tükröződik benne a hold és a csillagok, s a víz felfrissülést nyújt a perzselőn forró nappalokon. A palotában a kutak vizének mindenütt visszhangzó csobogása nyugalmas, elmélkedő légkört teremt, s ezt e kellemes, árnyékos menedék kigondolói el is érték.

Ennek a magas kultúrájú udvarnak vendége volt ibn Khaldún is.

Az Oroszlános udvarban a szökőkutat alabástrom oroszlánok övezik, a királyi család kedvenc tartózkodási helyén háremhölgyek táncoltak, énekeltek a mór kedvére.

A hely szellemétől indíttatva imádkozhatta egy berber látogató a következő verssorokat: „És a földet kiterítettük és reá vetettünk szilárdan rögzített hegyeket, és mindenféle jól kiegyensúlyozott dolgot sarjasztottunk rajta. / És elhelyeztünk benne táplálékot nektek és azoknak, akikről nem ti gondoskodtok. / Nincs semmi sem, aminek a tárháza nem nálunk lenne. És csak meghatározott mértékben küldjük le azt. / És elküldtük a szeleket, amelyek esőfelhővel viselősek. És vizet bocsátottunk le az égből és megittattunk titeket azzal. És nem ti tároljátok azt. / És mi vagyunk azok, akik életre keltünk és halálba küldünk, és mi vagyunk az örökösök. / És bizony mi tudjuk, kik azok, akik előresietnek közöttetek, és kik azok, akik hátramaradnak. / Az Urad, majd ő fogja összegyűjteni őket. Bizony ő bölcs, és mindenek tudója.” (15:19-25)

S a víz csobog a csatornában, mint a muzulmán paradicsomban.

2. PETRA

*Ti hívők! Bizony számos írástudó és szerzetes
csalárd módon behabzsolja az emberek javait,
és távoltartanak Allah útjától. Akik azonban
aranyat és ezüstöt halmoznak fel, és nem köl-
tenek abból Allah útján, azoknak adj hírt arról,
hogy fájdalmas büntetés vár rájuk. (9:34)*

*

Jordániában Ammán nemzetközi repülőtéréről az út Petráig három órát vesz igénybe. A Petrához vezető szűk szurdok végén a Fáraó kincstára káprázatos, sziklából kifaragott homlokzata tárul elénk, s a meglepő látvány elragadtatja a látogatót: különféle árnyalatú, rózsaszínű és vörös homokkősziklából kifaragott város

tűnik fel a sivatag közepén. A természetes hegyfalba vájták be a száz meg száz, kicsi és egyszerű, pompás, oszlopos falú házakat, templomokat és sírokat kétezer-háromszáz évvel ezelőtt.

A nabateusok szépséges városa előttünk tündököl.

Petra annak köszönhetette felvirágzását, hogy két fontos kereskedelmi útvonal találkozásánál helyezkedett el. Az egyik a Perzsa-öblöt kötötte össze a Földközi-tenger vidékével, a másik Szíriát kapcsolta a Vörös-tengerhez. Kereskedők teherhordó tevékkel érkeztek, vizet, élelmet vásároltak és eladták áruikat. A nabateusok a karavánokra kirótt adókból és az ellátásukra fordított szolgáltatásokból gazdagodtak meg. A város középpontjában szűk utcákon pici, lapos tetejű házak, üzletek sorakoztak, a város lakói árnyékban sétálgattak a pompás oszlopsoros utca fedett folyosóin, melyet a Mózes-völgye folyómedencével párhuzamosan vezettek a szent kerülethez. Vizet a városon kívüli bővizű forrásokból, a remekül megszerkesztett csatornákon és csővezetékeken át vezettek.

Jordán egyetemisták kis csoportja segítette az utazókat, egyikük Korán verssorokkal díszített könyvjelzőt adott ajándékba. Ez állt rajta: „Add hírül a szolgálóimnak, hogy én vagyok az, aki a megbocsátó és a könyörületes, / és hogy a büntetésem fájdalmas büntetés!” (15:49–50)

3.

A SZIKLA-MECSET

A hívők – férfiak és nők egyaránt – egymás testvérbarátai. Azt parancsolják meg, ami helyénvaló, és azt tiltják meg, ami elvetendő. Elvégzik az istentiszteletet, zakatot adnak és engedelmesskednek Allahnak és a küldöttének, Allah irgalmas lesz hozzájuk. Allah hatalmas és bölcs. (9:71)

*

A jeruzsálemi Templom-hegyen áll a muzulmánok legszentebb ereklyéje, a szikla fölé épített aranykupolás Kubbat-asz-Szahra, a Szikla-mecset. A világ szíve és köldöke az a szent szikla, amelyet az aranyozott kupola oltalmaz. Abdel-Malik kalifa e helyet Mekkához hasonlóan a muszlimok zarándokhelyének nyilvánította. Gábrriel arkangyal Mohamed prófétát felébresztette álmából, s szárnyas paripán Jeruzsálembe repítette. Onnan, a Mórja-hegy csúcsáról szállt fel az égbe, ahol az iszlám hit parancsolatait bírta rá Allah. Azon a sziklaponton áll a mecset, ahonnan Mohamed felszállt az égbe. Láthatják itt a zarándokok a Próféta lábnyomát, és a szakállából három szőrszálat.

A Templom-hegyet három világvallás tiszteli szent helyként.

Dávid király oltárt épített a sziklán, fia, Salamon templomot a frigyláda őrzésére. Nabukodonozor leromboltatta a várost, a templomot később újjáépítik, Heródes bővíteti az imaházat.

A VII. században Jeruzsálem iszlám hódítója, Omar ibn al-Hattáb kibontatja az eredeti sziklát, és mecsetet épített fölé, mely a legkorábbi, épségben maradt muzulmán épület.

A Templom-hegy északi oldalán húzódik a Via Dolorosa („Fájdalom útja”), amelyet Jézus Krisztusnak kellett megtennie a kereszttel a vállán a Kálvária-hegyre.

A Heródes-kori zsidó templom része lehetett a siratófal, amely a zsidóság egyik legmeggrázóbb emléke. A rómaiak is lerombolták a várost, a zsidókat megölték, elhurcolták őket rabszolgának. A túlélők Salamon templomának helyét fel sem kereshették. Később évente egyszer eljöhettek, s a lerombolt szentély helyén elpanaszolhatták fájdalmukat.

A hagyomány máig fennmaradt a másfél méter magas kőkockából épült imaház falánál.

4. A TOPKAPU SZERÁJ

Allah kerteket ígért a hívőknek – férfiaknak és nőknek egyaránt –, amelyek alatt patakok folynak, s örökké ott fognak időzni – és jó hajlékokat Éden kertjében. Ám Allah tetszése még ennél is többet ér. Az lesz a nagy diadal.

*

Isztambulban a Topkapu szeráj, a császári palota épületegyüttese száz évig az oszmán szultánok fővárosa volt. Eredetileg közigazgatási épületek együttese volt, a szultáni rezidencia mellett helyet kaptak a kormányzati tisztségviselők is, akik a díván (államtanács) tagjai voltak. Működött itt kincstár, palotaiskola, számos műhely, istálló, bazár és pékség. A háremben több mint négyezer nőt őriztek a fekete eunuchok.

A háromszáz terem közül csak néhányat tekinthetünk meg. A szeráj kutakkal, parkokkal, pavilonokkal bőséggel ellátott területén csobog a víz.

III. Ahmed szultán híres tulipánkertet létesített, s minisztert nevezett ki virágai gondozásának felügyeletére.

Ékszer, nemesfém, drágakő megszámlálhatatlan mennyiségben halmozódott itt fel.

A Topkapu szeráj ma múzeum, amely a világ gazdag gyűjteményét őrzi. Köztük a Próféta zöld köntösét, kardját és zászlaját.

S díszes ládában a lábnyomát.

5. A KÉK MECSET

A muszlimoknak és a hívőknek, s azoknak, akik alázatosan alávetik magukat, akik az igazat mondják, akik állhatatosak, akik szerények, akik alamizsnálkodnak, akik böjtölnek, akik szemérmükkel önmegtartóztatók, akik gyakran megemlékeznek Allahról, mindezeknek – legyenek ők férfiak avagy nők – Allah megbocsátást és óriási fizetséget készített elő. (33:35)

*

Isztambulban, az egykori Konstantinápolyban, a bizánci uralkodók palotáinak terén épült fel a Kék mecset, az Haghia Sophia (Szent Bölcsesség) bazilika közelében. I. Ahmed Allahot szerette volna kiengesztelni azzal, hogy elrendelte a mecset építését. Szerződést kötött ugyanis a Habsburgokkal, egyenrangúnak ismerve el őket ezzel, s nyilvánvalóvá akarta tenni muzulmán hitét a mecset emelésével, amely több mint húszezer kék csempével borított falainak színéről kapta a nevét. Hat minaretet is emeltetett, a mecset hatalmas központi kupoláját négy félkupola támasztja alá, amelyek alatt négy további kupola képezi a tartószerkezetet. Kétszázhatvan ablakon érkező fény világítja meg a kék sok színváltozatában pompázó kerámiadíszeket.

A XVII. században élt Ahmed emléke is ez a mecset, a szultán huszónhét éves korában halt meg, alighogy elkészült az új mecset.

6. A TÁDZS MAHAL

Allah az egek és a föld királysága. Ő kelt életre és ő küld halálba. Allahon kívül nincs sem védelmezők, sem segítők. (9:116)

*

Sahdzsahán, az indiai mogul uralkodó utánoszhatatlan és felejthetetlen síremléket állított szeretett feleségének, aki tizennegyedik gyermekük születése közben meghalt. Harminchat éves volt, és már tizenhét éve a „Mumtáz Mahal” a („Palota Fénye”) nevet viselte. A Tádzs Mahal (Palota Koronája) Agrában épült fel, kétszáz kilométerre új-Delhitől.

A Tádzs Mahal a mogul dinasztia művészetének egyik legszebb építészeti emléke. Észak-Indiában másutt is találunk mesterséges teraszon álló, minaretekkel körülvett síremlékeket. Köztük említendő a korai mogul kor emléke, a Humájun mauzóleum Delhiben. Aurangádában a XVII. században Aurangzeb mogul emelt feleségének síremléket.

A Tádzs Mahal építőinek sikerült tökéletes harmóniát teremteniük. A Tádzs Mahal kupolája gyöngy alakú, ami a nőiesség és a Paradicsom szimbóluma az iszlám művészetben. A kupola az eget jelképezi, az épületegyüttes alaprajza a Földet.

7. A VÖRÖS-ERŐD

Az evilági élet csakugyan hasonlatos az esővízhez, amelyet lebocsátottunk az égből és egybevegyültek vele a föld növényei, amelyekkel az ember és a jószág táplálkozik. Mikor aztán a föld magára öltötte növényi díszét és fölékesítette magát, s lakói azt gondolják, hogy hatalmuk van azok fölött, akkor a mi parancsunk – egy éjszaka vagy egy nappal – elérte a vetést, s olyanná tettük azt, mint amit learattak: mintha nem is virult volna tegnap. Így magyarázzuk a jeleket egy népnek, amely elgondolkodik.

*

A XVII. században Sahdzsahán mogul rendeletére épült a Vörös-erőd, amelyről egy korabeli utazó feljegyzése megmaradt: „szebb, mint bármely palota, talán a mennyország ígérete sem fogható hozzá”.

A Vörös-erődben hat királyi palota volt. A háromudvaros csarnokban a tömeg gyűlhetett össze, hogy kérelmét nyilvánosan az uralkodó elé terjessze. A másik audienciapavilonban a mogul hivatalnokaival és követekkel tárgyalt. Drágakövekkel gazdagon díszített híres pávatrónja hét évig készült. A csarnokban felirat hirdeti: „Ha van a földön mennyország, akkor az itt van – itt és csakis itt” – vélekedett Sahdzsahán.

8. FEZ ÓVÁROSA MAROKKÓBAN

Vajon nem volt-e egy olyan időszak a embernek, amikor nem volt ő semmi, ami említésre méltó? (76:1)

*

A IV. fejezetünkben Marokkóban jártunk, s most is ide térünk vissza, mert Fez jelenti a még ma is érintetlen arab csodát. Mohamed próféta leszármazottja, Muláj-Idrís alapította a várost 791-ben. Mohamed próféta 622-ben Mekkából Medinába történő hidzsrája, menekülése valójában önkéntes kivonulása lett a muzulmán időszámítás kezdete, s Medina, a „város”, a muzulmán települések óvárosának a neve. Medina Fezben (Fez al-Báli) napjainkban is a középkor hangulatát idézi fel: a kanyargós, szűk utcácskák, kutakkal díszített belső udvarok, árusok sikátorai, mecsetek, fürdők, hidak, erődítmények a Fatimidák, Omajjádok és a berber uralkodók dicsőségét hirdetik.

A Nagymecset Észak-Afrika legnagyobb mohamedán imahelye. A mecset székhelye a Karaouine-egyetemnek is. A XIV. században nyolcezer jelölt tanulta itt a mohamedán teológiát és a Koránt. A X. században Kairouan tunéziai városból érkezett menekültek alapították ezt, a világ egyik legrégebbi egyetemét.

Könyvtára őrzi a híres Korán-gyűjteményt. A száztizennégy szúra mindegyike „Allah, a könyörületes és irgalmas nevében” íródott, megszámlálhatatlan változatban.

EPILOGUS

Utazásunk az iszlám világ országaiban, kultúráiban és a Korán verssorai között itt véget ér. Arabok, berberek, beduinok, iszlám hívők nagy példaképének, Ibn Khaldúnnak bölcsességével.

Hatszáz éve vetette papírra: „Ha valaki tudást akar szerezni, vagy azt ki akarja egészíteni, akkor utazni kell!”

Eképpen cselekedett Goldziher Ignác, Germanus Gyula és Vámbéry Ármin, akik emlékének íródtak e sorok, készültek a fényképek.

Nagy tudású elődeink követőiként mi is útra kelhetünk.

TARTALOM

Prológus	6
I. Átkelés a Vörös-tengeren	8
II. Fellahok a Nílus partján	13
III. Az Eufrátesz partján	19
IV. Berberek a Szaharában	26
V. A rabszolgasziget	31
VI. Szumátra, Bali és Jáva	36
VII. Kihez kell jónak lenni?	47
VIII. Ismerkedés Bangkokban	53
IX. Indiai naplórészlet	58
X. Dárius birodalmában	62
XI. Az éjszakai vonat	77
XII. A sivatag lakói.....	82
1. Az Arab félsziget	82
2. Szaud-Arábia	86
3. Jemen	89
4. Kuvait	91
5. Öböl-államok (Bahrein, Katar, Emírségek)	93
6. Omán	95
7. Termékeny Félhold (a mai Irak, Szíria, Libanon, Jordánia, Palesztina, Izrael)	97
8. Nílus völgye (Egyiptom, Szudán)	100
9. Nagy-Maghreb (Libia, Tunézia, Algéria, Marokkó, Mauritánia, Nyugat-Szahara)	102
XIII. Iszlám csodák	105
1. Alhambra	105
2. Petra	106
3. Szikla mecset	107
4. A Topkapu szeráj	109
5. A Kék mecset	110
6. A Tádzs Mahal	111
7. A Vörös-erőd	112
8. Fez óvárosa Marokkóban	113
Epilógus	114

POLGÁR ERNŐ

író, drámaíró, dramaturg

Bácsalmás, 1954. jan. 27.

TANULMÁNYOK: Egri Tanárképző Főisk., könyvtár, 1972-76, Színház- és Filmműv. Főisk., 1978-82, Oxfordi Egy., 1981.

ÉLETÚT: 1972–76 az OSZK-ban könyvtáros, 1976–77 a Rádió szerk., 1977–79 az Országgyűlési Könyvtár, az Iparművészeti Múzeum könyvtárosa, 1979–97 a Madách Színház dramaturgja, 1997–98 a Színház- és Filmműv. Főisk. Tanulmányi vez., 1998–szabadfoglalkozású író, 2000– a Blue Shop Online galéria és a Gutenberg Galaxis digitális kiadó vezetője. 1981 MTA-ösztöndíjas, 1982 Gendben ösztöndíjas, 1994 Soros-ösztöndíjas, 1998 Pro Renovanda Cultura Hungariae ösztöndíjas, 2000 a Magyar Művészeti Akadémia milleniumi alkotóművészeti pályázatán „Isten madárkái” című drámája dicsérő oklevelet kap.

MŰVEI: Hullámsír, Hazatérők, Ady (1983), Túl az Egyenlítőn Madách Színház Rend. Korcsmáros György (1985), Randevű Bangkokban, Elítéltek, Tűzjárók (1991), Isten madárkái (film) (1994), A sárga csillagok nyomában (1992), Légy a feleségem! (1994), A Philemon fedélzetén a világ körül (1994), Lótuszvirág (Távol-keleti történetek) (1994), A sárga csillagok nyomában (Gettó a Délvidéken), 2. Bőv. kiadás (1997), Egy asszony második élete (1997), Szerelmek (1999), A Szent István parki fák (2000), Színészek és színésznők bővületében (2000), Civilizációk nyomában (2001), Az iszlám világ titkai (2001), Az istenek szigete (2002), Káma szolgája (Egy indiai herceg élete), Halálos csók (2004), Hogyan lettem anya (2005), A kultúrák eredete és ősképei (2005), Egy asszony második élete (4. jav. kiadás) (2006), Kleopátra vitorlása (2006)

ELŐKÉSZÜLETBEN: Civilizációk nyomában, Tengerek és szárazföldek bővületében, Requiem az istenek szigetén, Káma szolgája.

CÍM: E-mail: polgerno@axelero.hu, epolgar@blueshop.hu

HONLAP: www.blueshop.hu/Gutenberg Galaxis/Polgár Ernő/

KÉPJEGYZÉK

Polgár Ernő felvételei

1. Borítón: Színek és fények Marokkóban (Meknes, a marokkói Versailles romjai)
2. A Kék mecset (Isztambul)
3. A Szultáni Palota bejárata (Isztambul)
4. A Khomeini-mecset kapuja (Teherán)
5. Halad a karaván a Vörös-tenger partján
6. Csendes utca Rabatban (Marokkó)
7. Mecset bejárata (Meknes, Marokkó)
8. Látkép a Vörös-tengerről
9. Átkelés komphajón Baliról Jávára (Indonézia)
10. Az Isztambuli Egyetem
11. Hotel Makuta kertje (Jáva, Indonézia)
12. Látkép a Szezei csatornáról
13. Marrakech-i utcakép (Marokkó)
14. Mecset Isztambulban
15. Az isztambuli bazárban
16. Nyári délután Kairóban az el-Huszein mecsetnél (Egyiptom)
17. Kairó óvárosában
18. Vízárus a Medinában (Marrakech, Marokkó)
19. Árnyékban a Holtak terén (Marrakech, Marokkó)
20. A Lotfollah-mecset bejáratának cseppkőboltozata a Mejdán Sah téren (Iszfahán, Irán)
21. Italárusok Isztambulban
22. Az egyiptomi múlt és az iszlám jelen (Luxor, Egyiptom)
23. A Királyok Völgye ma lakóterület (Luxor, Egyiptom)
24. Ramszesz tér (Kairó, Egyiptom)
25. Szamárháton a núbiai sivatagban (Egyiptom-Szudán határövezet)
26. Szent tájakon a Vörös-tenger partján (Szaud-Arábia)
27. Muzulmán kislány (Trinidad és Tobago)
28. Jégárusok (Siráz, Irán)
29. Európai nő teveháton a Szaharában
30. Hétköznapiak a Nílus partján (Egyiptom)
31. Felukkás munka közben a Níluson (Egyiptom)

32. A Khán el-Khalili bazár (Kairó, Egyiptom)
33. A szerző kabinjában (Átkelés a Vörös-tengeren Szaud-Arábia partjainál)
34. Sivatagi buszmegálló a Szuezi-csatorna partján (Egyiptom)
35. Alabástrom feldolgozó műhely (Egyiptom)
36. A Gulisztán Palota (Teherán, Irán)
37. Délutáni séta (Meknes, Marokkó)
38. Medina Rabatban (Marokkó)
39. Teheráni utcakép (Irán)
40. Egyiptomi asszonyok csadorban (Giza)
41. Indonézia partjainál
42. Az Egyiptom Múzeum (Kairó, Egyiptom)
43. Sivatagi pillanatkép a Vörös-tengerről (Szaud-Arábia)
44. Alabástrom kézműves (Egyiptom)
45. A Nílus áradásakor a vízszintet mérő nilométer (Egyiptom)
46. Rendőr a Szaharában (Egyiptom)
47. Imám Sirázban (Irán)
48. Teraszos rizsművelés Jáván (Indonézia)
49. A Jogyakartai Szultán fürdője (Indonézia)
50. A vulkáni tó környéke is termőterület Jáván (Indonézia)
51. A szerző Gizában (Egyiptom)
52. A szerző felesége Teherán modern városrészében (Irán)
53. Hazafelé a földről (Luxor, Egyiptom)
54. Tüntető muzulmánok Londonban (Anglia)
55. Déli pihenő Iszfahánban (Irán)
56. A Kairói Operaház (Egyiptom)
57. Núbiaiak Asszuánban (Egyiptom)
58. Sirázi Citadella (Irán)
59. Falusi látkép (Szíria)
60. A Szultáni Palota (Jogjakarta, Indonézia)
61. Naplemente a Níluson (Egyiptom)
62. Temető Gizában (Egyiptom)
63. Indonézia a legnagyobb lélekszámú muzulmán ország
64. A muzulmán nők viselete a csador
65. A Szultáni Palota titkos folyosója (Jogjakarta, Indonézia)